

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГАЧАК-ВЕЛИЧКО ЛІЛІЯ АНДРІЇВНА

УДК 342.9:351

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ
ПРАВOPOPУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ**

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Л. А. Гачак-Величко**

Науковий керівник **Бортник Надія Петрівна**

доктор юридичних наук, професор

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Гачак-Величко Л. А. Адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерство освіти і науки України, Львів, 2021.

Дисертація присвячена комплексному і системному аналізу адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Розглянуто наукову основу формування уявлення про профілактику правопорушень серед неповнолітніх» та сформовано відповідні теоретико-методологічні підходи до дослідження питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Розкрито поняття і зміст профілактики адміністративних правопорушень як складової системи протидії злочинності, з'ясовано умови та чинники протиправної поведінки неповнолітніх і визначено шляхи їх подолання. Здійснено аналіз генези та сучасного стану розвитку адміністративно-правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Визначено суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх та встановлено їх місце в системі забезпечення прав дитини.

Охарактеризовано міжнародні стандарти захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Проаналізовано сучасний стан розвитку інформаційного середовища та визначено його вплив на протиправну поведінку неповнолітніх.

Сформульовано пропозиції, спрямовані на удосконалення адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх в контексті сучасних соціальних змін.

Зазначено, що дослідження профілактики протиправної поведінки

неповнолітніх сьогодні є одним з головних викликів часу. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх залишається єдиним робочим механізмом зміни ситуації, але тільки в межах міжвідомчої взаємодії всіх суб'єктів. Адже на ці виклики може відповісти тільки консолідоване професійне співтовариство, що поділяє і приймає нові форми роботи: ранню психолого-педагогічну корекцію агресивної поведінки дітей при взаємодії батьків і школи; індивідуальну роботу з важкою сім'єю із залученням широкої громадськості (в тому числі і засобів масової інформації); збільшення кількості послуг позашкільної освіти, в тому числі і в канікулярний час з урахуванням інтересів самих дітей.

Вказано, що незважаючи на різноманіття правових інструментів захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, заходи, що належать до сфери профілактики правопорушень, займають серед них особливе місце. Не тільки тому, що вказані заходи спрямовані на захист прав і законних інтересів неповнолітніх від найбільш небезпечних посягань, але також в силу репресивного їх характеру, який сам по собі здатний істотно обмежувати права й інтереси неповнолітніх, погіршувати якість середовища виховання і розвитку неповнолітніх.

Встановлено, що профілактика вимагає індивідуальних, групових та організаційних зусиль, спрямованих на утримання підлітків від порушення закону. Рання профілактична робота має проводитись у кількох напрямках, що містять перспективні підходи, програми та ініціативи. З-поміж них важливе місце має відводитись освітнім програмам, які допомагають молоді навчитися позитивно оцінювати себе, боротися з конфліктами та контролювати агресію. Позитивним аспектом у профілактиці правопорушень серед неповнолітніх може стати підвищення ролі та відповідальності у цій сфері місцевих громад.

Вказано, що для подолання умов та чинників, які сприяють вчиненню правопорушень серед неповнолітніх, необхідно вироблення ефективної політики їх запобігання. Щоб така політика стала дійсно ефективною, пріоритет має бути наданий маргіналізованій, вразливій та знедоленій молоді в суспільстві, а питання, що стосуються молоді, які перебуває у суперечці із законом, мають

бути центральним напрямом національної молодіжної політики. Адміністрація ювенальної юстиції має бути децентралізована, щоб заохотити місцеву владу брати активну участь у запобіганні молодіжній злочинності та реінтеграції неповнолітніх правопорушників у суспільство через проекти підтримки з кінцевою метою сприяння відповідальному громадянському суспільству.

Окремо наголошується на необхідності формування та прийняття Комплексної програми профілактики правопорушень серед неповнолітніх з урахуванням сучасних реалій, зокрема викликів і загроз, пов'язаних з інформаційним середовищем, а також гібридною війною на Сході держави, що спричинилась до значної кількості вимушених переселенців, зокрема й неповнолітніх. Вказані програми повинні містити положення про ранній виховний рівень профілактики, який повинен визначати не тільки тактичну, а й стратегічну спрямованість дій, тобто мати на меті не тільки попередження правопорушень як таке, але і формування у підлітків високих моральних ідеалів і переконань. В цьому і полягає нерозривний зв'язок і єдність загального профілактичного процесу з боротьбою проти проявів егоїзму, жорстокості, зневаги до законів, моральних норм з боку деякої частини неповнолітніх осіб.

Наголошено, що підвищення ефективності діяльності підрозділів Національної поліції України та інших суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх, пов'язано передусім з наявністю надійного механізму координації зусиль, що ними застосовуються, при якому порядок, види та форми їх збалансованої та узгодженої роботи повинні знайти своє відображення у відповідних програмах загальнодержавного та місцевого рівнів. Це дозволить і Національній поліції України, й іншим суб'єктам профілактики правопорушень серед неповнолітніх, в межах підвідомчої їм лінії попередження сконцентрувати зусилля на найбільш важливих напрямках профілактичної роботи.

Наголошено, що сьогодні надзвичайно важливим питанням у контексті профілактики правопорушень, є забезпечення належного захисту неповнолітніх від негативного впливу інформаційного середовища. Стрімке входження в інформаційне суспільство справило особливий вплив на свідомість

неповнолітніх. Використання інформаційно-комунікаційних технологій, найвагомішою з яких став Інтернет дозволив, і не завжди на користь, формувати неповнолітнім певних світогляд.

Констатовано, що неповнолітні є найважливішим сегментом не тільки в Україні, а й в усьому світі. З огляду на те, що молодь є лідером завтрашнього дня, важливо з нею поводитися добросовісно, відтак, навіть суспільство буде почувати себе комфортно.

Зазначено, що упродовж років незалежності в нашій державі приймалася значна кількість нормативно-правових актів, спрямованих на створення системи органів відповідальних за профілактику правопорушень серед дітей. Однак, як свідчать статистичні дані, ефективність цих актів була і залишається низькою.

На жаль, доводиться констатувати відсутність єдиного нормативного акта, який регулював би профілактику правопорушень у країні – закону України «Про профілактику правопорушень в Україні», хоча неодноразово піднімалось питання про доцільність прийняття такого законодавчого акта та подавались його проекти.

Звернуто увагу на те, що загальнодоступність, відкритість, затребуваність, децентралізованість та анонімність Інтернет мережі негативно сприяють на емоційно-поведінковий і когнітивний стан необмеженої кількості користувачів, який формує і змінює соціальні установки, деформуючи правосвідомість і поведінку неповнолітніх. Визначено основні форми протиправного впливу мережі на неповнолітніх, а саме: 1) контентний вплив за допомогою інформації, що становить загрозу або ризик для життя, здоров'я і розвитку неповнолітніх (пропаганда агресії, жорстокості, насильства, екстремізму, наркотичних засобів, сексуальної розбещеності, суїциду тощо); 2) комунікативний вплив в процесі деструктивного міжособистісного спілкування (кібербулінг, кібергрумінг, секстинг, тролінг, флеймінг, кіберсталкінг, схиляння до суїциду тощо).

Констатовано, що в сучасній Україні проблема правопорушень неповнолітніх перебуває в процесі стрімкого зростання, і, щоб уповільнити його, необхідно активно, наступально проводити дослідження з прогнозування стану

правопорушень серед неповнолітніх. Водночас, значна кількість наукових досліджень про правопорушення, що вчиняються неповнолітніми, присвячені вивченню проблем профілактики протиправної поведінки неповнолітніх на стадії вчинення правопорушення та коли підліток вже вчинив правопорушення.

Основними причинами вчинення правопорушень неповнолітніми визнано такі: 1) сімейне середовище та вплив однолітків (до сімейних чинників, які можуть вплинути на правопорушення, відносяться рівень батьківського нагляду, те, як батьки дисциплінують дитину, особливо жорстоке покарання, конфлікт або розлучення батьків, жорстоке поводження або недбалість батьків та якість відносин між батьками і дітьми); 2) відмова від спілкування з однолітками (відмова від спілкування з однолітками у дитинстві є вагомим чинником вчинення правопорушень та впливає на здатність дитини правильно соціалізуватися); 3) психічні розлади (у неповнолітніх правопорушників досить часто діагностуються різні порушення психіки).

Наукова спільнота однастайна у тому, що неповнолітніх необхідно готувати до життя в суспільстві. Найбільш важливими в цьому аспекті виокремлюються такі моменти: сім'я як відповідальна за первинну підготовку дитини до життя, освіта, і, насамперед, державна система освіти, прищеплення поваги до основних цінностей життя і розвитку особистості, таланту, розумових і фізичних здібностей молоді.

Ключові слова: неповнолітні, діти, підлітки, профілактика, правопорушення, протиправна поведінка, адміністративно-правове регулювання, суб'єкти профілактики, адміністративна відповідальність, вплив інформаційного середовища.

ANNOTATION

Nachak-Velychko L.A. Administrative law regulation of juvenile delinquency prevention. – Qualifying academic paper as manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.07 «Administrative Law and Process; Finance law; Information Law». – Lviv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2021.

The dissertation is devoted to the complex and systematic analysis of administrative and legal regulation of prevention of offenses among minors. The scientific basis of forming the idea of crime prevention among minors is considered and the relevant theoretical and methodological approaches to the study of administrative and legal regulation of crime prevention among minors are formed.

The concept and content of prevention of administrative offenses as a component of the system of combating crime are revealed, the conditions and factors of illegal behavior of minors are clarified and the ways to overcome them are determined. An analysis of the genesis and current state of development of administrative and legal norms governing the prevention of juvenile delinquency. The subjects of juvenile delinquency prevention have been identified and their place in the system of ensuring the rights of the child has been established.

International standards for the protection of children's rights in the context of juvenile delinquency prevention are described. The current state of development of the information environment is analyzed and its influence on illegal behavior of minors is determined.

Proposals aimed at improving the administrative and legal regulation of juvenile delinquency prevention in the context of modern social change have been formulated.

It is noted that the study of prevention of illegal behavior of minors today is one of the main challenges of the time. Juvenile delinquency prevention remains the only working mechanism for changing the situation, but only within the interagency interaction of all actors. After all, these challenges can be met only by a consolidated professional community that shares and accepts new forms of work: early psychological and pedagogical correction of aggressive behavior of children in the interaction of parents and school; individual work with a difficult family with the involvement of the general public (including the media); increasing the number of out-of-school education services, including during holidays, taking into account the

interests of the children themselves.

It is stated that despite the variety of legal instruments for the protection of the rights and legitimate interests of minors, measures related to the prevention of offenses occupy a special place among them. Not only because these measures are aimed at protecting the rights and legitimate interests of minors from the most dangerous encroachments, but also because of their repressive nature, which in itself can significantly limit the rights and interests of minors, worsen the quality of education and development of minors.

It is established that prevention requires individual, group and organizational efforts aimed at keeping adolescents from breaking the law. Early prevention work should be carried out in several areas, including promising approaches, programs and initiatives. Among them, an important place should be given to educational programs that help young people learn to evaluate themselves positively, fight conflict and control aggression. An increase in the role and responsibility of local communities in this area can be a positive aspect in the prevention of juvenile delinquency.

It is stated that in order to overcome the conditions and factors that contribute to the commission of juvenile delinquency, it is necessary to develop an effective policy to prevent them. For such a policy to be truly effective, priority must be given to marginalized, vulnerable and disadvantaged youth in society, and issues concerning young people who are in conflict with the law must be at the heart of national youth policy. The juvenile justice administration should be decentralized to encourage local authorities to take an active part in the prevention of juvenile delinquency and the reintegration of juvenile offenders into society through support projects with the ultimate goal of promoting a responsible civil society.

Special emphasis is placed on the need to establish and adopt a Comprehensive Juvenile Delinquency Program, taking into account current realities, including challenges and threats related to the information environment, as well as the hybrid war in the East, which has resulted in large numbers of IDPs, including minors. These programs should contain provisions on the early educational level of prevention, which should determine not only the tactical but also the strategic direction of action, ie

aimed not only at preventing offenses as such, but also the formation of high moral ideals and beliefs in adolescents. This is the inseparable link and unity of the general preventive process with the fight against selfishness, cruelty, disregard for the law, moral norms on the part of some minors.

It was emphasized that improving the efficiency of the National Police of Ukraine and other juvenile crime prevention entities is primarily due to the existence of a reliable mechanism for coordinating their efforts, in which the order, types and forms of their balanced and coordinated work should find their way. reflection in the relevant programs of the national and local levels. This will allow the National Police of Ukraine and other entities to prevent juvenile delinquency, within their jurisdiction, to focus on the most important areas of prevention.

It is emphasized that today an extremely important issue in the context of crime prevention is to ensure proper protection of minors from the negative impact of the information environment. Rapid entry into the information society has had a special impact on the minds of minors. The use of information and communication technologies, the most important of which has become the Internet has allowed, and not always in favor, to form a certain worldview of minors.

It is stated that minors are the most important segment not only in Ukraine but all over the world. Given that young people are the leader of tomorrow, it is important to treat them in good faith, so even society will feel comfortable.

It is noted that during the years of independence in our country a significant number of regulations have been adopted aimed at creating a system of bodies responsible for the prevention of delinquency among children. However, according to statistics, the effectiveness of these acts has been and remains low.

Unfortunately, it is necessary to state the absence of a single normative act that would regulate crime prevention in the country - the Law of Ukraine "On Crime Prevention in Ukraine", although the question of the expediency of adopting such legislation and its drafts has been repeatedly raised.

Attention is drawn to the fact that public access, openness, demand, decentralization and anonymity of the Internet negatively contribute to the emotional-

behavioral and cognitive state of an unlimited number of users, which forms and changes social attitudes, distorting legal awareness and behavior of minors. The main forms of illegal influence of the network on minors are identified, namely: 1) content influence with the help of information that poses a threat or risk to the life, health and development of minors (propaganda of aggression, cruelty, violence, extremism, drugs, sexual depravity, suicide, etc.); 2) communicative influence in the process of destructive interpersonal communication (cyberbullying, cybergrooming, sexting, trolling, flaming, cyberstalking, suicidal tendencies, etc.).

It is stated that in modern Ukraine the problem of juvenile delinquency is in the process of rapid growth, and to slow it down, it is necessary to actively and aggressively conduct research to predict the state of juvenile delinquency. At the same time, a significant amount of research on juvenile delinquency is devoted to the study of problems of prevention of juvenile delinquency at the stage of committing an offense and when a teenager has already committed an offense.

The main reasons for juvenile delinquency are as follows: 1) family environment and peer influence (family factors that may affect the offense include the level of parental supervision, how parents discipline the child, especially cruel punishment, conflict or divorce of parents, abuse or parental negligence and the quality of the relationship between parents and children); 2) refusal to communicate with peers (refusal to communicate with peers in childhood is an important factor in committing offenses and affects the child's ability to socialize properly); 3) mental disorders (juvenile offenders are often diagnosed with various mental disorders).

The scientific community is unanimous in the fact that minors need to be prepared for life in society. The most important in this aspect are the following: the family as responsible for the initial preparation of the child for life, education, and, above all, the state education system, instilling respect for the basic values of life and personality development, talent, mental and physical abilities of youth.

Key words: minors, children, adolescents, prevention, offenses, illegal behavior, administrative and legal regulation, subjects of prevention, administrative responsibility, influence of information environment.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Новіков В. В., Гачак-Величко Л. А. Деякі аспекти правового виховання молоді. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. № 7. С. 109–113.

2. Гачак-Величко Л. А. Профілактика як засіб запобігання правопорушень серед неповнолітніх. *Митна справа*. 2012. № 4 (82). Ч. 2. Кн. 2. С. 325–329.

3. Гачак-Величко Л. А. Адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів як засіб протидії правопорушенням неповнолітніх у цій сфері. *Митна справа*. 2014. № 2(2.2). С. 111–117.

4. Гачак-Величко Л. А. Профілактика правопорушень, що вчиняються неповнолітніми: поняття та зміст. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 48–52.

5. Гачак-Величко Л. А. Профілактична функція суду щодо неповнолітніх правопорушників. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 156–161.

6. Гачак-Величко Л. А. Понятійно-категоріальний апарат у сфері недопущення правопорушень серед неповнолітніх. *Право.ua*. 2020. № 1. С. 201–205.

7. Гачак-Величко Л. А. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 176–181.

8. Gachak-Velichko L. Juvenile offenders as objects of preventive activity. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33), vol. 1. С. 189-192. (Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Гачак-Величко Л. А. Діяльність ОВС щодо протидії правопорушенням, пов'язаним з незаконним обігом наркотичних засобів серед дітей. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : збірник тез учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 червня 2013 р.). Львів, 2013. С. 73–74.

10. Гачак-Величко Л. А. Законодавче забезпечення протидії незаконному обігу наркотиків серед неповнолітніх. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : збірник тез учасників III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 травня 2014 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. Ч.1. С. 32–34.

11. Гачак-Величко Л. А. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.). Львів, 2016. С. 19–20.

12. Гачак-Величко Л. Національна поліція як суб'єкт профілактики правопорушень серед дітей. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 34–35.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1 ДЖЕРЕЛОЗНАВЧЕ ТА МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ	25
1.1 Наукова основа формування уявлення про профілактику правопорушень серед неповнолітніх	25
1.2 Теоретико-методологічні підходи до дослідження питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх	39
Висновки до розділу 1	52
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ	56
2.1 Поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень як основи протидії злочинності	56
2.2 Умови та чинники протиправної поведінки неповнолітніх: шляхи подолання	68
2.3 Генеза та сучасний стан розвитку адміністративно-правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх	84
2.4 Суб'єкти профілактики правопорушень серед неповнолітніх та їх місце в системі забезпечення прав дитини	109
Висновки до розділу 2	136

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН	141
3.1 Міжнародні стандарти захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх	141
3.2 Інформаційне середовище та його вплив на протиправну поведінку неповнолітніх	164
Висновки до розділу 3	172
ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	180
ДОДАТКИ	200

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Нині доводиться констатувати збільшення негативних тенденцій в динаміці адміністративних правопорушень серед осіб, які не досягли повноліття, що відбувається на тлі періодичних реорганізацій державних органів і установ, нормативно закріплені завдання яких стосуються соціальної реабілітації, профілактичної та виховної роботи щодо підлітків, які вчинили правопорушення. Державні структури, на які покладено обов'язки щодо охорони прав, навчання і виховання неповнолітніх осіб, досить із запізненням реагують на потреби дітей, які залишилися без піклування батьків, не приймають прогресивних заходів щодо влаштування дітей і підлітків, які в силу певних причин і обставин залишилися без сім'ї або покинули батьків, які негативно характеризуються та не займаються їхнім вихованням.

Надзвичайно негативним чинником, що значно мінімізує ефективність діяльності із запобігання бездоглядності і правопорушенням неповнолітніх, є відсутність достовірної інформації про точну чисельність безпритульних і неповнолітніх правопорушників, що не дає змоги вчасно вживати адекватних заходів попередження цих негативних явищ.

Водночас, на тлі трансформаційних процесів, які відбуваються в державі адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень неповнолітніх та діяльності суб'єктів, що її здійснюють, набуває особливого значення і стає одним з пріоритетних напрямів правової політики держави. Сьогодні профілактична робота ведеться і державними, і недержавними органами й установами на різних рівнях. З цією метою застосовуються різноманітні, переважно виховні методи і прийоми превентивного впливу щодо неповнолітніх, які ведуть асоціальний спосіб життя, а також тих, які вчиняють адміністративні правопорушення.

Варто зауважити існування значної кількості суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень серед осіб, які не досягли повноліття, однак прослідковується низька їх взаємодія, зокрема й в силу неналежного

адміністративно-правового регулювання їхньої діяльності.

Однак, протиправна поведінка неповнолітніх сьогодні є одним з головних викликів часу. У цьому випадку профілактика правопорушень серед неповнолітніх залишається єдиним робочим механізмом зміни ситуації, який ефективно можна зреалізувати тільки в рамках міжвідомчої взаємодії всіх суб'єктів. Адже будь-яка, навіть найбільш дієва система, не може функціонувати поза загальних державних стратегій.

Основними причинами правопорушень неповнолітніх, є неусвідомленість ними всієї серйозності своїх вчинків, неблагополучне оточення, бездоглядність і безпритульність. Для того, щоб розуміти, якою має бути спільна стратегія профілактики правопорушень доцільно, передусім, розібратися в тому, що стало умовами для їх виникнення.

Варто врахувати й те, що жорстокість та протиправність серед підлітків нині стала буденною справою для них самих. Сьогодні не тільки реальність, але й самі технічні можливості Інтернету підштовхують підлітків до демонстративного насильства та вчинення правопорушень. Підлітки все частіше знаходять сторінки Інтернету «за інтересами», що несуть пропаганду насильства, суїцидів, булінгу, вбивства рідних, жорстокості до тварин та ін.

Вказане вище зумовлює потребу наукового аналізу адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх і формування відповідних напрямів для його удосконалення з урахуванням сучасних реалій.

Питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх були предметом дослідження багатьох відомих науковців. Особливу увагу необхідно акцентувати на роботах В. Авер'янова, О. Бандурки, Ю. Битяка, В. Білоуса, І. Бородіна, Н. Бортник, І. Голосніченка, М. Коваліва, Т. Коломоець, В. Колпаков, А. Комзюка, Т. Кравцової, В. Курила, Н. Лесько, І. Личенко, П. Михайленка, В. Ортинського, О. Остапенка, В. Петкова, С. Петкова, О. Рябченко, О. Собакаря, О. Тильчик, Н. Христинченко, В. Шамрая, В. Шкарупи, І. Шопіної, Х. Ярмачі та ін.

Істотний внесок у розвиток досліджуваної проблематики, зокрема щодо захисту прав дитини та діяльності суб'єктів такого захисту мають праці А. Берлача, М. Бліхар, В. Грохольського, Є. Додіна, І. Жаровської, В. Заросила, Р. Ігоніна, Я. Квітки, Д. Калаянова, С. Ківалова, Н. Литвин, Т. Мацелик, О. Ніканорової, У. Парпан, Т. Проценка, О. Резніка, І. Самсіна, С. Стеценка, А. Суббота, І. Хомишин та ін.

У контексті становлення інформаційного суспільства та формування інформаційних прав неповнолітніх і захисту їх від негативного контенту значний інтерес мають наукові розробки І. Арістової, О. Баранова, К. Белякова, С. Єсімова, Р. Калюжного, О. Копана, М. Легенького, В. Ліпкана, А. Марущака, Р. Матяшовської, Н. Мороз, А. Нестеренко, А. Новицького, Н. Новицької, Н. Ортинської, В. Цимбалюка, М. Швеця, А. Яременко та ін.

Водночас, варто зауважити, що хоча проблематика профілактики правопорушень серед неповнолітніх не є новою для адміністративно-правової науки, однак стверджувати про те, що сьогодні ми маємо сформовану концепцію профілактики у цій сфері все ще не можна. Становлення інформаційного суспільства та трансформаційні процеси, що активно проходять в нашій державі виявляють нові виклики, які потребують негайного вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України №1629-IV від 18.03.2004р., Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої загальними зборами Національної академії правових наук України 03.03.2016 р.

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Адміністративно-правова доктрина захисту прав та свобод людини і

громадянина в умовах європейської інтеграції України» (державний реєстраційний номер 0121U110638).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у комплексному, системному аналізі адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх та виробленні на цій основі теоретичних положень і науково обґрунтованих методичних і практичних рекомендацій щодо удосконалення законодавчої основи у цій сфері.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати наукову основу формування уявлення про профілактику правопорушень серед неповнолітніх;
- сформулювати теоретико-методологічні підходи до дослідження питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- визначити поняття та розкрити зміст профілактики адміністративних правопорушень як складової протидії злочинності;
- встановити умови та чинники протиправної поведінки неповнолітніх та подати шляхи їх подолання;
- проаналізувати генезу та сучасний стан розвитку адміністративно-правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- визначити суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх та з'ясувати їх місце в системі забезпечення прав дитини;
- здійснити аналіз міжнародних стандартів захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх;
- охарактеризувати інформаційне середовище та виявити його вплив на протиправну поведінку неповнолітніх;
- окреслити напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх в контексті сучасних соціальних змін.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, в яких формуються основи

адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Предмет дослідження – адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в дисертації використано систему методів наукового пізнання. З-поміж них світоглядні (філософські), загальнонаукові методи, методи соціології, правознавства, а також спеціальні методологічні засади аналізу адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Головним у цій системі став діалектичний метод, що сприяв розгляду і дослідженню проблеми в єдності її соціального змісту та юридичної форми і дав змогу системно проаналізувати адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх (*Розділи 1–3*).

За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат, сформовано теоретико-методологічні підходи до дослідження питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх, визначено поняття та розкрито зміст профілактики адміністративних правопорушень як складової системи протидії злочинності, здійснено аналіз міжнародних стандартів захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх (*підрозділи 1.1–1.3, 3.1*).

Системно-структурний та порівняльно-правовий методи дали змогу: дослідити питання умови та чинники протиправної поведінки неповнолітніх та подати шляхи їх подолання; проаналізувати генезу та сучасний стан розвитку адміністративно-правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх; визначити суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх та з'ясувати їх місце в системі забезпечення прав дитини; охарактеризувати інформаційне середовище та виявити його вплив на протиправну поведінку неповнолітніх (*Розділ 2, підрозділ 3.2*).

За допомогою формально-юридичного методу було подано адміністративно-правову характеристику законодавчого регулювання сфери профілактики

правопорушень у дитячому середовищі та окреслено напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх в контексті сучасних соціальних змін (*Розділи 2, 3*).

Науково-теоретичну основу дисертаційної роботи склали творчо опрацьовані наукові праці вітчизняних і закордонних вчених. Використано статистичні дані щодо діяльності суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Нормативно-правовим підґрунтям дисертації є Конституція України, закони і підзаконні акти України, законодавство зарубіжних держав із питань адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні матеріали, які характеризують питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх, узагальнення результатів практичної діяльності суб'єктів цієї профілактики, довідкові видання, матеріали опитування, в процесі якого було проанкетовано 175 респондентів – працівників правоохоронних органів та шкільних психологів у Львівській, Волинській, Рівненській та Івано-Франківській областях, а також судова практика.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є однією із небагатьох системних досліджень адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх, у якому комплексно, з використанням сучасних методів наукового пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки предмет дослідження аналізується через призму викликів, породжених становленням інформаційного суспільства, а також трансформацією усіх сфер українського суспільства. На цій основі сформульовано низку положень, що містять елементи наукової новизни:

уперше:

– в контексті сучасних трансформаційних змін соціуму, профілактика правопорушень серед неповнолітніх визначена як процес попередження правопорушень або інших протиправних дій, заснований на реалізації

програмно-цільового підходу, сутність якого полягає в реалізації комплексних цілеспрямованих профілактичних програм, що дозволяють мінімізувати негативний вплив на неповнолітнього його найближчого оточення і сформувати у нього такі особистісні якості, установки, погляди і ціннісні орієнтації, які будуть захистом від різних негативних впливів і впливів асоціальної групи на дитину, через суб'єктне включення неповнолітніх у різноманітну діяльність, що відповідає їхнім інтересам і дозволяє реалізувати наявні позитивні потреби;

– обґрунтовано, що попереджувально-профілактична робота, яку здійснюють установи й організації, що входять до системи профілактики правопорушень неповнолітніх, недостатньо ефективна і зорієнтована, як правило, на боротьбу з наслідками правопорушень, а відтак, діюча система профілактики потребує удосконалення адміністративно-правового регулювання і координації взаємодії її підсистем;

– на підставі аналізу умов та чинників протиправної поведінки неповнолітніх доведено потребу найбільшої концентрації заходів профілактики правопорушень серед неповнолітніх у закладах освіти, через поєднання в освітньому процесі не лише навчання, а й виховання та розвитку. Умовою підвищення профілактики правопорушень серед неповнолітніх визначено: формування у підлітків системи ціннісних орієнтацій, що не суперечать загальноприйнятим; формування особистісних якостей дитини, які узгоджуватимуться з морально-правовими нормами суспільного життя; реалізація в ході профілактичного процесу програмно-цільового підходу, орієнтованого на дитячі інтереси і задоволення позитивних потреб людини. В усіх випадках необхідно враховувати тенденції розвитку інформаційного суспільства та ризики для неповнолітніх, які несуть з собою інформаційні технології та соціальні мережі;

– в контексті профілактичної роботи охарактеризовано інформаційне середовище та виявлено його вплив на протиправну поведінку неповнолітніх. Обґрунтовано протиправний потенціал контенту і комунікацій в мережі Інтернет, прогресуючий завдяки таким властивостям, як загальнодоступність,

відкритість, затребуваність, децентралізованість та анонімність, що сприяє латентному інформаційно-психологічному впливу на емоційно-поведінковий і когнітивний стан необмеженої кількості користувачів, який формує і змінює соціальні установки, деформує правосвідомість і поведінку неповнолітніх. Запропоновано класифікацію основних форм протиправного впливу мережі на неповнолітніх: 1) контентний вплив за допомогою інформації, що становить загрозу або ризик для життя, здоров'я і розвитку неповнолітніх (пропаганда агресії, жорстокості, насильства, екстремізму, наркотичних засобів, сексуальної розбещеності, суїциду тощо); 2) комунікативний вплив в процесі деструктивного міжособистісного спілкування (кібербулінг, кібергрумінг, секстинг, тролінг, флеймінг, кіберсталкінг, схиляння до суїциду тощо).

удосконалено:

– принципи профілактики правопорушень серед неповнолітніх через їх доповнення такими: принцип персоніфікації профілактичної роботи, принцип обґрунтованого вибору, принцип опосередкованих впливів профілактичних заходів, принцип мотивації профілактичного процесу;

набули подальшого розвитку:

– питання аналізу наукової основи формування уявлення про профілактику правопорушень серед неповнолітніх. Встановлено, що теоретичні праці з одного боку, містять напрацювання вчених в частині розробки проблем профілактики, з переносом акценту на профілактику адиктивної поведінки дітей-підлітків, а з іншого боку – недостатня увага до профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Між теорією і практикою існує протиріччя, яке полягає в тому, що практика відчуває потребу в конкретних розробках технології організації профілактичного процесу, а в теоретичних розробках переважають узагальнення та концептуальні ідеї, які досить часто відірвані від дійсної практики і не спираються на особливості формування особистості і своєрідність ситуації розвитку сучасного підлітка;

– формування теоретико-методологічних підходів до дослідження питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед

неповнолітніх. Визначено низку наукових підходів та методів, які доцільно застосувати для комплексного, усестороннього розкриття предмета дослідження, акцентовано на важливості застосування системного методу;

– визначення суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх та з'ясування їх місця в системі забезпечення прав дитини. Вказано, що у профілактиці правопорушень серед неповнолітніх та їх протиправної поведінки бере участь значна кількість суб'єктів, що відрізняються один від одного характером функцій, особливостями застосування попереджувальних заходів, а також їх обсягом. Залежно від цього з-поміж них доцільно виділяти неспеціалізовані та спеціалізовані суб'єкти попередження правопорушень серед неповнолітніх;

– аналіз генези та сучасного стану розвитку адміністративно-правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

– характеристика міжнародних стандартів захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх;

– окреслення напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх в контексті сучасних соціальних змін.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальшої розробки проблематики адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх;

– у правозастосовній діяльності – для удосконалення діяльності суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх та тлумачення і застосування відповідних положень законодавства цими суб'єктами при здійсненні вказаної роботи (*Довідка* юридичного управління Львівської обласної державної адміністрації від 11.01.2021 р. № 01-37);

– у навчальному процесі – положення та висновки дисертації можуть бути впроваджені в процес викладання дисциплін: «Адміністративне право»,

«Адміністративна відповідальність», «Організація роботи в органах внутрішніх справ і прокуратури», «Правове регулювання державної служби» (*Довідка Національного університету «Львівська політехніка» від 10.03.2021 р. № 67-01-219*).

Особистий внесок дисертанта. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовано автором самостійно, на підставі особистих досліджень та в результаті проведеного аналізу, а також опрацювання максимальної кількості джерел соціологічного, нормативно-правового, монографічного характеру.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено у виступах та доповідях на науково-практичних заходах, зокрема: II-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «*Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*» (м. Львів, 12 червня 2013 р.); III-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «*Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*» (м. Львів, 21 травня 2014 р.); науково-практичній конференції «*Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції*» (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.); VI-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «*Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*» (м. Львів, 30 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено в 12 публікаціях, серед яких – сім статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у періодичному виданні іноземної держави (Польща), 4 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (208 найменувань) на 20 сторінках і додатків (на 8 сторінках). Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 207 сторінок, з них основного тексту 165 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧЕ ТА МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

1.1 Наукова основа формування уявлення про профілактику правопорушень серед неповнолітніх

Дослідження протиправної поведінки підлітків і дітей сьогодні є одним з головних викликів часу. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх залишається єдиним робочим механізмом зміни ситуації, але тільки в межах міжвідомчої взаємодії всіх суб'єктів. Основними причинами правопорушень дітей і підлітків, є неусвідомленість ними всієї серйозності виконуваних вчинків, неблагополучне оточення, бездоглядність і безпритульність.

Для того щоб розуміти, якою має бути спільна стратегія профілактики правопорушень слід розібратися в тому, які були умови їх виникнення. До таких умов можна віднести:

1. Негативний вплив оточення з боку, і дорослих, і однолітків (включає в себе проникнення в свідомість неповнолітнього шляхом ЗМІ, особистими побутовими контактами невірних стандартів поведінки (жорстокості, розбещеності тощо).

2. Агресія дітей, викликана негативним впливом сім'ї, істотні вади у вихованні дитини.

3. Відсутність організованої зайнятості дитини в позаурочний час [1].

В останні роки склалася стійка думка про те, що головною причиною протиправної поведінки і правопорушень неповнолітніх і їх стрімкого зростання є різке погіршення економічної ситуації і зростаюча напруженість в суспільстві. Звичайно, все це впливає і на протиправну поведінку, і на дорослу злочинність, проте стрімке зниження рівня життя позначається найсильніше на

підлітків, бо у всі часи неповнолітні були і залишаються найбільш вразливою частиною суспільства. Уразливість полягає в тому, що відмінні особливості неповнолітніх (слабка психіка, не сформована до кінця система цінностей) роблять їх більш схильними до впливу чинників, яким дорослі люди протистоять набагато успішніше [2].

Не маючи можливості законним шляхом задовольняти свої потреби, багато підлітків починають «робити гроші» і добувати необхідні речі і продукти в міру своїх сил і можливостей, часто шляхом вчинення правопорушення. Неповнолітні активно беруть участь в рекеті, незаконному бізнесі і інших видах злочинної діяльності.

Вивчення адміністративної, слідчої та судової практики дозволяє говорити про незадовільний функціонуванні державної системи профілактики правопорушень неповнолітніх і виявити низку серйозних недоліків і прорахунків в діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх.

Звісно ж, що серйозно ускладнив ситуацію курс на згортання роботи поліції щодо попередження дитячої бездоглядності та злочинності, хоча кадровий і матеріально-технічний потенціал її спеціалізованих підрозділів є найвищим серед усіх установ профілактики. Сьогодні такі підрозділи на 90% завантажені іншою роботою (розгляд матеріалів, чергування, патрулювання і т.д.) [3].

Різко збільшилася кількість підлітків у віці 14-15 років, які залишили по різних причин установи загальної та професійної освіти, які не почали працювати. Не випадково понад 40% підлітків з числа які вчинили злочини - це ті, які не були зайняті навчанням або працею.

В наростання хвилі дитячої бездоглядності вкрай негативну роль зіграли деякі положення закону України «Про освіту», які створили умови для чистки шкіл від так званих «важких» підлітків (цьому сприяло зняття позавідомчого державного контролю за відрахуванням учнів) [4].

Багато шкіл виховну роботу з дітьми підмінили грубим адмініструванням,

незаконним стягненням штрафів за найменші провини учнів. В основі профілактики і попередження протиправної поведінки неповнолітніх лежать основоположні принципи попередження правопорушень загалом. Водночас в профілактиці протиправної поведінки неповнолітніх є особливості, зумовлені їх відмінністю від осіб інших вікових категорій, а також специфікою скоєних ними правопорушень.

Жорстокість серед підлітків стала буденною справою для них самих. Сьогодні не тільки реальність, але і самі технічні можливості Інтернету підштовхують підлітків до демонстративного насильства. Підлітки все частіше знаходять сторінки Інтернету «за інтересами», що пропагують насильство, суїциди, вбивства рідних, жорстокість до тварин і т.д. [5].

Підлітки в режимі живого часу намагаються отримати підтримку своїх протиправних дій у користувачів соціальних мереж, викладаючи пости і відеоролики. Факти соціально осуджуваної поведінки мають більше шансів бути поміченим однолітками, ніж приклади позитивних досягнень - призові місця, особисті твори, хобі і т.д. Але частіше такі вчинки демонструють гостру необхідність психологічної допомоги дитині вже в найкритичніших умовах.

Як зазначає Лесько Н.В., в сучасному світі перед шкільними психологами стоять абсолютно нові завдання - виявлення тих самих клінічних порушень поведінки, які можуть спровокувати правопорушення. На жаль, ті діти, які потрапляють в такі складні ситуації, не потрапляють в поле зору психологів. Приховане неблагополуччя, дискомфорт, відсутність уваги до дитини, дефіцит у батьків часу на дитину приводять до набагато більш складних наслідків [6].

А між тим, згідно з офіційними даними Міністерства охорони здоров'я, у 40% школярів відзначається шкільна дезадаптація і у 70% - прикордонні психічні розлади. Це нерідко пов'язано з різними соціальними чинниками.

Підготовка і педагогів-психологів, і педагогів загалом повинна включати елементи програми, що враховують сьогоденні реальності і той важливий момент, що молодь нині все більше живе «онлайн». Технології змінили не тільки модель життя, але і модель мислення. Гейміфікація проникає в усі сфери

життя, змінюючи психологію людини. Вона призвела до того, що кордони дорослішання молоді переносяться на більш пізній термін. Завдяки їй і кінець життя сприймається не тільки дітьми, а й якоюсь частиною молоді як щось абстрактне [7].

Слід визнати, що не тільки методи роботи педагогів-психологів відстають від реалій та викликів часу, але і самі традиційні методи профілактики діти називають нудними, нецікавими, малоефективними і частіше проводяться для «галочки».

В якості альтернативи школярі пропонують проведення правових квестів, суть яких полягає у тому, щоб за допомогою психологів і правознавців навчити дітей робити правильний вибір в критичній ситуації.

Крім того, для батьків кожної конкретної дитини повинні бути надані рекомендації - пам'ятка з індикаторами зміни поведінки підлітків, на які слід звернути увагу і відповідно реагувати.

Проведений аналіз ситуації, причин і умов, що сприяли виникненню правопорушень, показав, що агресивний стиль поведінки підлітків є також наслідком деструктивності відносин в сім'ях.

Підлітки часто в силу зайнятості батьків, а частіше за все з причин сімейних конфліктів і асоціальної поведінки самих батьків проводять свій час наодинці. Безконтрольність поведінки підлітків породжує всюдозволеність [8].

Міністерством освіти України складені методичні рекомендації по роботі класних керівників, які повинні роз'яснювати батькам і дітям наслідки протиправних вчинків, через пам'ятки в щоденниках, інформаційні стенди в школах і т.д. Відзначаючи, що відповідальність за виховання дітей несуть батьки або законні представники.

Робота з сім'єю повинна бути індивідуальною, загальні батьківські збори в цьому напрямку діяльності вже малоефективні. Наше завдання переконати дітей і батьків в тому, що не може залишатися нормою агресія батьків як єдино правильний стиль поведінки, не повинна школа залишатися осторонь, бачачи байдуже ставлення батьків до дитини. Вказаний напрямок є одним з ключових

в роботі нашого Міністерства [9].

Особливо гострими є проблеми зайнятості важких підлітків у вільний від навчання час і під час літніх канікул, коли здебільшого підлітки залишаються наодинці.

Сьогодні в державі створюються всі умови для позаурочної зайнятості дітей. Працюють установи додаткової освіти та спортивні організації, створені шкільні спортивні клуби, проводяться масові заходи. У канікулярний час проходять профільні зміни в заміських та пришкільних таборах. Ці заходи дозволили значно знизити рівень підліткових правопорушень.

Однак при загальному високому охопленні дітей позаурочною зайнятістю, залишається певна їх кількість, що не зацікавлені пропонованими формами зайнятості та відпочинку. З огляду на це, Міністерством освіти і науки України в межах реалізації державної програми розвитку освіти останні 3 роки надає освітнім організаціям гранти на реалізацію інноваційних програм додаткової освіти. Так, вже в багатьох освітніх організаціях відкриті гуртки робототехніки, у сільських школах відкриті повністю обладнані сучасним спортивним інвентарем спортивні секції та клуби тощо [10].

Кожен керівник установи додаткової освіти та загальноосвітньої організацій повинен оцінити і співвіднести роботу своєї установи з ключовими запитами дитячої аудиторії. Відібрати в якості позаурочної зайнятості такі програми, які змогли б стати цікавими особливо для дітей групи ризику.

Говорячи про виклики часу, на які має відповісти освіта, в питаннях профілактики правопорушень дітей і підлітків можна назвати три основних напрямки роботи, поза якими сьогодні не може розвиватися жодна з освітніх систем. Нам необхідно відповідати на ці виклики в щоденній практиці управління освітою при взаємодії всіх зацікавлених структур (міністерств, відомств, громадських та інших організацій). На ці виклики може відповісти тільки консолідоване професійне співтовариство, що розділяє і приймає нові форми роботи:

- рання психолого-педагогічна корекція агресивної поведінки дітей при

взаємодії батьків і школи;

- індивідуальна робота з важкою сім'єю із залученням широкої громадськості (в тому числі і засобів масової інформації);

- збільшення числа послуг позашкільної освіти, в тому числі і в канікулярний час з урахуванням інтересів самих дітей [11].

Варто наголосити на необхідності підготовки неповнолітніх дітей до життя в суспільстві. Найбільш важливими в цьому відзначаються такі моменти: сім'я як відповідальна за первинну підготовку дитини до життя, освіта, і, насамперед, державна система освіти, прищеплення поваги до основних цінностей життя і розвивання особистості, таланту, розумових та фізичних здібностей молодих людей.

В сучасних умовах причинами соціального неблагополуччя неповнолітніх дітей є:

- низький рівень життя багатьох багатодітних сімей, погані житлові умови;

- ослаблення сімейних устоїв, втрата моральних цінностей, педагогічна неспроможність батьків і їх низький загальноосвітній рівень;

- недолік матеріальних, духовних, соціальних і професійних ресурсів для індивідуального (особистого) і соціального зростання;

- реальна загроза потрапляння, в зв'язку з перерахованими обставинами, в скрутну життєву ситуацію або навіть в злочинне середовище та інші негативні наслідки [12].

Високоєфективним інноваційним педагогічним прийомом в соціальній реабілітації вихованців закладів для неповнолітніх є створення «ситуації успіху». Ситуація успіху - це таке поєднання умов (організаційних, педагогічних, психологічних), при якому об'єктивно створюється можливість досягти значних результатів в діяльності і окремо взятої особистості, і колективу загалом. Створення «ситуацій успіху» особливо важливо в роботі з дітьми, поведінка яких ускладнена цілою низкою зовнішніх і внутрішніх

причин, оскільки дозволяє зняти у них агресію, подолати ізольованість і пасивність, сприяє дисциплінованості неповнолітніх [13].

Культивування вікових відмінностей серед неповнолітніх дуже істотно, на основі цього часто виникають конфліктні ситуації. Крім того, вчені кримінологи і педагоги відзначають психологічну, педагогічну і фізичну сфери, причому всі вони між собою не збігаються, що теж призводить до внутрішніх конфліктів особистості, які можуть мати і криміногенний характер.

Психіка неповнолітніх має вікові відмінності і головним чином впливає на становлення особистості, що іноді призводить їх до антигромадських вчинків, які мотивовані в результаті наступних дій:

- неправильного розуміння справжньої сутності і значення найважливіших моральних якостей (скромність, вірність, боягузтво, сміливість та ін.);

- помилки в оцінках людей, переваги зовнішніми проявами людини без обліку його справжніх мотивів і цілей;

- прагнення до самовираження і самоствердження;

- неприйняття порад дорослих і методів виховного впливу;

- прагнення до лідерства;

- надмірна довірливість, наслідування;

- підвищеної фізичної активності, загостреного почуття до навколишньої дійсності, емоційної неврівноваженості та інших проявів цього вікового періоду [14].

Для неповнолітніх характерно прагнення здаватися дорослими, вони легко піддаються впливу закоренілих злочинців і схильні романтизувати злочинний світ.

Серед неповнолітніх злочинців переважають особи чоловічої статі. Неповнолітніх злочинців жіночої статі значно менше, приблизно 8-9%.

Мотивацією злочинної поведінки у дівчат найчастіше є помста кривдникам, задоволення своєї злості, ревнощі.

В останні роки спостерігається розширення кола і кількості злочинів, які скоюють дівчатка-підлітки і дівчата. Водночас збільшується число дівчаток-підлітків і дівчат, що займаються проституцією, пияцтвом, веденням аморального способу життя, неминучим наслідком чого є злочинна поведінка [15].

Ч. Ломброзо і Г. Ферреро в кінці XIX ст. відзначали, що багато злочинців здійснюють крадіжку не через потреби, а «виключно з бажання обзавестися дорогими і розкішними вбраннями і прикрасами». Сукні та наряди мають велике психологічне значення для жінки, в її самооцінці дуже важливу роль відіграють чарівність і зовнішні дані. Тому прагнення до придбання красивих і престижних речей може служити для неї джерелом престижу [16].

Науковці відзначають, що вирішальну роль в сім'ї відіграє не її склад, а головним чином, емоційне ставлення батьків до дитини, її прийняття або, навпаки, відкидання. Особистий приклад батьків, їх спосіб життя є для дитини головним відображенням навколишнього «світу сім'ї».

Чим вищий рівень освіти підлітка, тим рідше формуються у нього антигромадські погляди, звички і спостерігається їх злочинний прояв. Вивчення злочинів, скоєних підлітками, показує, що багато злочинів скоюються через солідарність з однолітками або навіть під тиском соціуму або дорослих злочинців. Багато злочинів технічно нездійсненні для одного неповнолітнього. Крім цього, діючи в групі, деякі неповнолітні стають зухвалими, сміливими, оскільки це схвалюється груповим авторитетом [17].

У минулі роки відзначається істотне збільшення числа неповнолітніх, залучених до сфери організованої злочинності. Щорічно понад 1,5 тис. неповнолітніх притягалися до кримінальної відповідальності за участь в організованих злочинних формуваннях, реєструвалося понад 4 тисяч випадків вчинення ними грабежів, вимагань.

Багато підлітків, які вчинили злочини, не мали позитивних установок моральних начал. Особі неповнолітнього злочинця притаманні певні ознаки:

- відсутність інтересу до пізнавальної діяльності, що в загальному випадку може бути пов'язано з розумовою відсталістю; при цьому такі особи, як правило, добре орієнтовані на маніпуляцію з людьми і можуть з корисливою метою використовувати свої зовнішні дані з користю для себе;

- повна відсутність співчуття до слабкого, недолік емоційного співпереживання, байдужість до почуттів інших людей і нездатність встановлювати і підтримувати позитивні контакти і відносини;

- прагнення до вседозволеного способу життя;

- постійний стан порожнечі мислення і нудьга. На ці чинники найчастіше впливають алкоголь і вживання наркотиків;

- часта зміна настрою, схильність до дратівливості, реагування на конфліктні ситуації; індивідуальна і групова жорстокість;

- зневажливе ставлення до загальнолюдських цінностей, легке і швидке засвоєння навичок асоціальної поведінки;

- високий егоїзм з почуттям виправдання своєї негативного поведінки [18].

При народженні дитина успадковує від своїх батьків не тільки позитивні якості, але і гени негативних дій, і тоді спадковість грає велику роль в становленні особистості неповнолітнього злочинця. І якщо батьки - потенційні злочинці-рецидивісти (хоча б один з них) і не хочуть вставати на шлях виправлення, то можна на 90% очікувати, що дитина буде долучатися до протиправних дій. Ось чому дуже важливо в першому пороговому віці виявляти дітей, схильних до девіантної поведінки. До того ж, можливі осередки формування такої поведінки дуже обширні: виховання в сім'ї, телебачення, вулиця, дошкільні установи.

До 2-х років дитина повторює всі дії батьків. Це доведений ученими-дослідниками (педіатрами, психологами) факт. У 5-7 років дитина, переглядаючи програми телебачення, ще не може дати якийсь аналіз побаченого, але багато негативних картин у неї обов'язково відкладаються в

голові, і якщо середовище виховання негативне, особливо в сім'ї, то ймовірно, що ці картини «спливають» у неї в голові в більш зрілому пороговому віці.

У сім'ї з однією дитиною часто ймовірний прояв егоїзму з її боку, а ось з двома і більше дітьми при правильному вихованні результат завжди буде позитивним [19].

Проте, неблагополучними можуть бути сім'ї, що не залежать від кількості дітей. На це впливають багато чинників: нерівноправність дітей в сім'ї, відсутність схвалення батьками позитивних дій дітей, які необхідно заохочувати і т.п.

Сім'ї з невисоким достатком, особливо якщо він нижчий за прожитковий мінімум, завжди відчувають дискомфорт, особливо якщо в сім'ї двоє і більше дітей. Батьки, діти яких відвідують дитячі дошкільні установи, завжди знаходяться в вигідних умовах.

Діти в 7-річному віці завжди уважно сприймають поведінку своїх батьків, а негативні дії батьків, особливо до своїх дітей, завжди залишають «рани» в душі дитини на багато років.

Якщо дитина без дозволу батьків здатна взяти річ, що їй не належить, і приховати, - це завжди привід до серйозних роздумів. Такій дитині треба приділити підвищену увагу і чуйність.

Гарне здоров'я батьків завжди було позитивним чинником у вихованні дітей в сім'ї. У конфліктних і криміногенних сім'ях, а також там, де батьки зловживають спиртними напоями, важко виростити дітей з активною життєвою позицією [20].

Отже, аналізуючи вищезазначене, можна підтвердити, що родина є відповідальною за первинну підготовку дитини до життя.

Перший пороговий вік багато в чому є визначальним, оскільки відбувається накопичення бази негативних явищ.

І на вулиці, і в дошкільному закладі дитина може спостерігати різні протиправні явища, які в цьому віці сприймаються нею особливо яскраво.

Другий пороговий вік – 7-11 років, відкриває для дитини як би «новий світ». Це початок такого періоду, коли відбувається зміна звичного способу життя і перехід в нові, незвичні соціальні та життєві умови, які пов'язані з новими знаннями, зміною сімейних підвалин, вживанням в незнайомий колектив і ін. Дитина пішла до загальноосвітньої установи, інакше кажучи, в школу. Новий колектив, педагоги-вихователі, ровесники і інше. Але головним виховним центром залишається все ж сім'я. І якщо дитина вже заряджена негативними, а то і протиправними установками, то вона обов'язково буде тягнутися до тих дітей, які багато пустують, б'ються, пробують курити, вживають заборонені напої. До того ж, щоденний перегляд телевізійних «страшилок» робить свою справу. У цьому віці дитина вже може слухати радіо, долучатися до мережі «Інтернет», добувати інформацію негативного характеру з газет. Все це називається засобами масової інформації та пропаганди, оскільки телебачення, радіо, преса (газети, журнали і т.п.), мережа «Інтернет» не тільки дають інформацію, але дуже часто її пропагують і рекламують.

Крім того, в цьому віці дитина може виявитися в «сумнівній компанії», яка займається бродяжництвом, жебрацтвом, розпиванням спиртних напоїв і нерідко злодійством. А знайомство з дорослими злочинцями може надати на дитину вирішальний вплив становлення на шлях корисливо-насильницьких злочинів [21].

Третій пороговий вік (11-14 років) є основоположним для середовища формування корисливо-насильницьких установок.

Як і раніше головні виховні функції виконують батьки. Але може наступити момент, коли всі негативні установки від батьків дитина вже отримала, їй батьківські «поради» вже стають повторюваними, не цікавими, і вона шукає більш глибокі і ясні відповіді кримінального змісту. І знаходить їх в засобах масової інформації: в перегляді жорстоких фільмів по телебаченню, в мережі «Інтернет», у дорослих журналах [22].

Дитина вже починає усвідомлено розуміти, що таке гроші, їх значимість. Намагається закріпитися в протиправних групах, а якщо у неї природні задатки

лідерства, то обов'язково буде підкоряти однолітків і штовхати їх на вчинення злочинних діянь. До віку 13-14 років такий неповнолітній вже «знайомиться» з поліцією, знає закон, знає, коли настає кримінальна відповідальність за вчинені діяння.

У цьому віці неповнолітній може міцно закріпитися в протиправній групі, агітувати своїх однолітків по загальноосвітній установі здійснювати протиправні вчинки, розпивати спиртні напої, легко входить в контакт з дорослими злочинцями і виконує їхні вимоги. Дослідження підтверджують, що кожне четверте правопорушення скоюють особи, які не досягли 14-річного віку.

На перше місце висуваються такі ознаки злочинів: користь, насильство, з метою розкрадання державного і громадського майна, здійснюються крадіжки вогнепальної зброї та боєприпасів. Звідси висновок: до чотирнадцяти років неповнолітній набуває стійкі навички для здійснення корисливо-насильницьких злочинів.

14-16 років - це той пороговий вік, коли неповнолітній, маючи стійкі навички до вчинення корисливо-насильницьких злочинів, прагне їх реалізувати в повсякденному житті. Він отримує паспорт громадянина України і вступає в новий соціальний вимір, добираючи свій негативний досвід в засобах масової інформації і пропаганди. У сім'ї він може бути тихим або зухвалим. Батьки, нехай навіть і з кримінальним ухилом, тепер для нього не є авторитетними. Він прагне до самостійних індивідуальних кримінальних дій, охоче вливається в злочинні групи, веде дозвільний спосіб життя.

У загальноосвітньому закладі він прагне до самовираження, грубить педагогам, школа для нього - це середовище пошуку «своїх», які завжди готові до скоєння протиправних дій. З дорослими злочинцями він рахується і підпорядковується їм, прагнення його бути «на рівних» проявляється все частіше і яскравіше [23].

У цьому віці практично всі корисливо-насильницькі злочинці бувають засуджені.

У віці 16-18 років ми можемо спостерігати корисливо-насильницького злочинця, що абсолютно сформувався зі своїми стійкими злочинними переконаннями і навичками, які неодноразово реалізовувалися в житті.

У цьому віці з достатнім ступенем вірогідності можна встановлювати типологію особистості корисливо-насильницького злочинця. Ми робимо акцент на користь неповнолітнього і ставимо цю ментальну кримінальну ознаку на перше місце, оскільки саме користь формується першою у майбутнього корисливо-насильницького злочинця і є його домінантою, саме вона рухає неповнолітнього на вчинення злочинних діянь.

З огляду на відмінності характерів, нервової системи, психіки, розумового розвитку окремі неповнолітні з корисливо-насильницької злочинної спрямованістю можуть в цьому віці вчитися в навчальних закладах і жодного разу не бути засудженими. Але періодично, таємно, хитро і нахабно вони здійснюють свої злочинні дії [24].

Тому виключати з середовища формування протиправних корисливо-насильницьких установок освітні установи в цьому віці не слід.

Отже, становлення особистості неповнолітнього злочинця носить суперечливий характер, і в різному пороговому віці можна спостерігати і «злети», і «падіння». Але одне можна стверджувати з упевненістю: відбувається постійне накопичення корисливо-насильницьких установок, які періодично реалізуються в протиправних діях неповнолітніх.

В сучасній Україні проблема злочинності неповнолітніх перебуває в процесі стрімкого зростання, і, щоб уповільнити цей ріст, необхідно активно, наступально проводити дослідження з прогнозування дитячої злочинності [25].

Багато наукових досліджень про правопорушення, скоєних неповнолітніми, присвячені вивченню проблем профілактики протиправної поведінки неповнолітніх на стадії скоєння злочину, коли підліток вже скоїв правопорушення. На цьому етапі з ним починається інтенсивна робота: дізнання, допити, бесіди з батьками, адміністрацією навчального закладу,

друзями тощо. Тобто профілактична робота починається тоді, коли факт відбувся.

Проблема скоєння злочинів неповнолітніми досягла піку своєї актуальності в наш час. У сучасній Україні значна частина молоді живе за «західним правилами», які підносять їм все нові і нові «задоволення». Навіть часом в мультфільмах («Том і Джеррі», «Аладдін» і ін.) Можна спостерігати пропаганду насильства, жорстокості, сцени «інтимного» плану. Діти намагаються бути «дорослими» і наслідувати своїх улюблених персонажів.

Діти - наше майбутнє, і вони повинні бути чистими з правової точки зору. Профілактика злочинів повинна вестися з раннього віку. Необхідно пояснювати дітям норми загальнолюдської моралі. Тому треба створювати інститути психологів, вихователів, які на ранній стадії повинні виявляти схильність окремих дітей до правопорушень і вести з ними профілактичну роботу в кілька етапів [26].

Головним в роботі психологів, учителів, вихователів, адміністрації шкіл і навчальних закладів є створення гуртків за інтересами, спортивних секцій, клубів, для того, щоб діти були завжди зайняті працею, навчанням, активним відпочинком і відчували підтримку батьків, громадськості та, насамперед, держави.

В існуючих умовах підвищення економічних перетворень, зміни духовних цінностей і моральних орієнтирів важливого значення набуває розробка і поліпшення ефективної сімейної політики. В останні роки в Україні в діяльності держави по відношенню до сім'ї розроблені певні позитивні умови. На основі положень Конституції України прийняті заходи щодо поліпшення законодавства в інтересах сім'ї, жінок і дітей. Ратифікована низка документів у цій сфері.

Проте, в сучасній Україні проблема підліткової злочинності знаходиться в процесі стрімкого розвитку. Потрапляючи під увагу правоохоронних органів, підліток сприймається представниками влади шаблонно, як вікова категорія осіб. Але не потрібно забувати про те, що кожна людина, незалежно від статі,

віку та інших особливостей є особистістю. Тому, якщо малолітній порушник закону потрапив в поле зору працівників сфери кримінального правосуддя, до нього повинен бути особливий похід [27].

Питання прогнозування підліткової злочинності виник не сьогодні і не вчора, і він тісно пов'язаний не тільки з суспільною свідомістю окремих особистостей, а й з благополуччям держави. Але, якщо це питання виникає, значить, рівень правопорушень неповнолітніх досягає якоїсь певної межі, який починає турбувати суспільство і держава. В окремі періоди історії нашої країни рівень злочинності серед підлітків досягав саме таких меж, а іноді навіть і перевищував.

1.2 Теоретико-методологічні підходи до дослідження питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх

Незважаючи на різноманіття правових інструментів захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, заходи, що належать до сфери кримінальної політики (власне кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінально-виконавчі, оперативно-розшукові), займають серед них особливе місце. Не тільки тому, що вказані заходи спрямовані на захист прав і законних інтересів неповнолітніх від найбільш небезпечних посягань, але також в силу репресивного їх характеру, який сам по собі здатний істотно обмежувати права і інтереси неповнолітніх, погіршувати якість середовища виховання і розвитку неповнолітніх.

В останнє десятиліття намітилася, на наш погляд, об'єктивно зумовлена тенденція спільного розгляду проблем боротьби і з злочинністю неповнолітніх і з злочинністю, що зазіхає на права і законні інтереси неповнолітніх. Частково ця тенденція обумовлена посиленням позицій ювенальної юстиції (англ. Juvenile justice - правосуддя для неповнолітніх), що широко розуміється як

система суб'єктів (не тільки суд, але і інші органи влади, їх установи, посадові особи, а також громадські та інші недержавні організації та громадяни), які здійснюють в якості основної або однією з основних своїх функцій діяльність по реалізації і захисту прав, свобод і правоохоронюваних інтересів осіб, які не досягли 18-річного віку [28].

Отже, ювенальна юстиція покликана захищати інтереси не тільки неповнолітніх, потерпілих від злочинів, а й неповнолітніх, які вчинили злочини. Традиційне протиставлення злочинності неповнолітніх і злочинності, що зазіхає на права неповнолітніх, на наш погляд, перешкоджає вирішенню взаємопов'язаних проблем боротьби з цими видами злочинності. Зокрема, таке протиставлення «провокує» спрощене різноспрямоване рішення відповідних кримінально-правових проблем: відповідальність за посягання на неповнолітніх завжди посилюється, а відповідальність неповнолітніх за злочини завжди пом'якшується. Кримінологічними дослідженнями доведено, що ювенальна злочинність неповнолітніх виступає одночасно і симптомом, і результатом неблагополуччя в економічній, моральній і духовній сферах життя суспільства. У зв'язку з цим, вважаємо кримінологічно обгрунтованим використання поняття ювенальної злочинності як категорії, що охоплює суспільно небезпечні посягання неповнолітніх і суспільно небезпечні посягання на права і законні інтереси неповнолітніх.

Водночас, як показали результати вже згадуваних нами опитувань основний базовий факторний комплекс сучасної ювенальної злочинності змінився, зокрема:

- 1) істотно зріс рівень агресивності середовища, в якому формується підростаюче покоління. Зростання агресії, в тому числі різних форм насильства щодо неповнолітніх, провокує збільшення відповідної агресії та інших форм соціальних відхилень серед підлітків (майже всі джерела інформації, доступні неповнолітнім, містять відомості про насильство, багато - про різні прояви екстремізму);

2) значно деградувала виховна функція школи (власне виховні предмети практично зникли з державної компоненти шкільних програм, виховні стандарти дотепер не отримали нормативно-правового закріплення;

3) якісно погіршився стан сімейного виховного середовища (зокрема, користолюбство, корупція, досягнення успіху будь-якими засобами, в тому числі аморальними і насильницькими, перестали однозначно засуджуватися в більшості сімей);

4) виникли нові споживчі культу, орієнтовані на підростаюче покоління (культ «гаджетів», культ особливо престижних і дорогих товарних знаків і ін.), що провокують або заохочують розвиток стереотипів аморальної поведінки;

5) з'явилися нові типи кумирів з суїцидальними, садистськими і мазохистськими типами поведінки;

6) розвинувся культ володіння будь-якими видами зброї як засобами підтримки поваги до їх власника на основі страху (цьому в чималому ступені сприяє масове залучення дітей в електронні ігри в якості стрільців, бойовиків, мисливців і т.п., масове самоозброєння дорослого населення (в тому числі, тих хто має неповнолітніх дітей) всілякими засобами самозахисту - травматичною зброєю, бейсбольними битами, електрошокерами і т.п.);

7) зріс рівень відчуження між дітьми і батьками, батьками і школою (середня тривалість спілкування неповнолітніх дітей і їх батьків знизилася до кількох хвилин на добу, знаходження дитини і батьків в одному приміщенні, автомобілі, в поїзді стало носити переважно формальний характер);

8) можливість зниження рівня злочинності неповнолітніх за допомогою «точкових» змін системи заходів кримінальної відповідальності неповнолітніх до теперішнього часу виявилися в основному вичерпаними;

9) в останнє десятиліття створено правову основу для якісних змін у державній політиці боротьби з соціальними відхиленнями в підлітково-молодіжному середовищі. Проте саме по собі це не дозволило сформувати досить ефективну систему профілактики соціальних відхилень (в тому числі злочинів) серед неповнолітніх і відносно неповнолітніх, яка б забезпечувала

поступове зниження рівня суспільної небезпечності і інтенсивності таких відхилень. Прийоми загальної та індивідуальної профілактики злочинів неповнолітніх і відносно неповнолітніх, по суті, мало змінилися за цей період, не дивлячись на значне зростання ресурсної бази таких змін [29].

Загальним підсумком зазначеного є висновок про кризу ювенальної кримінальної політики, про втрату ефективного державного контролю не тільки над власне ювенальною злочинністю, а й над змінами її детермінаційного комплексу.

При цьому під ювенальною кримінальною політикою запропоновано розуміти діяльність держави, спрямовану на боротьбу з злочинними посяганнями на неповнолітніх і правопорушеннями у сфері неповнолітніх, кримінально-правовими, кримінально-процесуальними, кримінально-виконавчими і оперативно-розшуковими засобами, включаючи законодавство, органи влади і їх установи, спеціалізовані інститути громадянського суспільства, правозастосування, правове інформування (включаючи правове виховання). Розділяємо цю думку, вважаючи, що боротьба зі злочинністю з використанням засобів кримінально-правового комплексу має значну специфіку, оскільки мова йде про засоби, основною метою яких є саме боротьба із правопорушеннями, а не інші соціально важливі цілі [30].

Проблема правопорушень, що вчиняються неповнолітніми особами завжди перебувала в центрі уваги науковців, адже вона досить специфічна з огляду на те, що зачіпає долі підростаючого покоління. І саме від того, як вона вирішуватиметься, багато в чому залежать стан і тенденції розвитку правопорушень у майбутньому.

Кримінологи в своїх працях присвячених дослідженню причин правопорушень та питанням запобігання правопорушенням, адміністративні проступки називають іншими криміногенними чинниками. З цим твердженням важко погодитись, оскільки профілактика адміністративних правопорушень відіграє важливе соціальне значення, адже вона спрямована не тільки на адміністративні делікти, але й може бути дієвим засобом профілактики

злочинності. Тому, на нашу думку, при дослідженні теорії адміністративної деліктології доцільно використовувати понятійний та дослідницький апарат теорії профілактики злочинності. У цьому контексті варто погодитися з тезою В.І. Ремньова стосовно того, що «між деліктологією і кримінологією не може бути «китайської стіни» [31, с.10].

З метою отримання більш повного уявлення про сутність та зміст профілактики адміністративних правопорушень серед неповнолітніх необхідно, насамперед визначити такі поняття, як «дитина», «неповнолітній», «профілактика правопорушень», «попередження правопорушень», «запобігання правопорушень».

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх» від 7 лютого 2007 року вніс зміни в Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» і замінив слово «неповнолітні» на слово «діти».

Тлумачення поняття «дитина» у довідковій літературі має свої, хоча й незначні відмінності: маленька дівчинка або маленький хлопчик [32, с. 308]; людина, яка не досягла дорослого віку.

Розглядаючи законодавчо визначену дефініцію «дитина», слід зазначити, що у національному і міжнародному законодавстві вона трактується неоднозначно. Так, у статті 1 Конвенції ООН про права дитини поняття «дитина» визначено як «людська істота, що не досягла віку вісімнадцяти років» [33].

Про значно нижчий віковий ценз йдеться при визначенні цього самого поняття в одному з ратифікованих Верховною Радою України міжнародних актів (набрав чинності 01.11.2008 р.) – Європейській конвенції про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми: «Дитина – особа будь-якого громадянства, що не має 16 років і не має права самостійно вирішувати щодо місця свого постійного проживання за законодавством про місце її постійного проживання, про її громадянство чи за

внутрішнім законодавством запитуваної держави» [34].

Стаття 2 Європейської конвенції про громадянство від 6 листопада 1997 року визначає «дитину», як будь-яку особу, що не досягла 18 років, якщо за законодавством, яке застосовується до дітей, повноліття не настає раніше. «Дитина» означає особу віком до 18 років, стосовно якої розпорядження про контакт може бути видане або виконане в Договірній Державі.

Слід зазначити, що, незважаючи на пріоритет положень міжнародного права, законодавство деяких країн по-різному визначають вік повноліття та вік, з якого особа несе кримінальну відповідальність за вчинений злочин: «...в Англії – 8 років, у Греції, Франції – 13 років, у ФРН – 14 років, у Швеції – 15 років, в Єгипті, Іраку – 7 років, в Ізраїлі – 9 років». Щодо адміністративної відповідальності то такий інститут існує лише в країнах східної Європи. В Україні вік з якого настає кримінальна відповідальність визначено в статті 22 КК України, він становить 14 – 16 років. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення 16 років [35].

Аналіз нормативно-правових актів України свідчить, що і у вітчизняному законодавстві поняття «дитина» трактується по-різному. Зокрема, ст. 1 Закон України «Про громадянство» визначає, що «дитина – це особа віком до 18 років» [36].

Разом із тим ст. 6 Сімейний кодекс України вже не акцентує увагу на основному віковому цензі, а вводить поняття «правовий статус дитини», а саме поняття «дитина» поділяє на «малолітня» та «неповнолітня» [37]. Водночас, згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», «дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо, згідно із законом, що застосовується до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше» [38]. Підстави набуття таких прав перераховані у ст. ст. 34-35 Цивільного кодексу України під терміном «набуття повної цивільної дієздатності» – реєстрація шлюбу, праця за трудовою угодою, реєстрація матір'ю або батьком дитини, реєстрація суб'єктом підприємницької діяльності [39]. Таким чином, поняття «діти» та «неповнолітні» не є тотожними

за своїм змістом. Категорія «неповнолітні» ґрунтується виключно на віковому критерії, включає в себе як осіб віком до 18 років, які не мають повної цивільної дієздатності, так і тих, які набули її на підставі визначених законодавством умов.

Наступний термін, який має вагоме значення у контексті нашого дослідження – це «профілактика». Необхідно зазначити, що до сьогоденного часу науковці все ще не прийшли до консенсусу у визначенні таких понять, як «профілактика» та «запобігання». У юридичній літературі поряд з терміном «профілактика правопорушень» використовується термін «профілактика злочинів».

Усі питання, пов'язані з профілактикою злочинів, достатньо широко висвітлені й розроблені в кримінологічній літературі. Що ж стосується профілактики правопорушень то, як справедливо відзначив В.М. Кудрявцев, теорія правопорушень розвинута у юридичній науці недостатньо. Немає навіть дисципліни, яка б вивчала сукупність цих явищ [40, с.48].

В кримінології використовують різноманітні поняття: «соціальна профілактика», «боротьба зі злочинністю», «протидія злочинності», «тиск на злочинність», «соціальний контроль злочинності», «профілактика злочинності», «попередження злочинності», «запобігання злочинності», «превенція злочинності», «припинення злочинів» тощо. Окрім того, кримінології відомі такі поняття, як «контроль», «регулювання», «стримання» та навіть «управління злочинністю». Одним з нових категоріальних понять, що з'явилося в сучасній українській кримінологічній теорії, є поняття «соціально-правовий контроль», запропоноване І. М. Жаровською як базове, що визначає всі форми державного впливу, протидії злочинності [41, с. 61-62]. Проте, найбільш загальним поняттям є «соціальна профілактика правопорушень» як форма превенції правопорушень, що поєднує усі її елементи (загальносоціальну, спеціально-кримінологічну; загальну та індивідуальну; ранню та безпосередню профілактику, запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням.

Останнім часом у вітчизняній юридичній літературі почав широко

вживатись закордонний термін «превенція» (prevention). Цей термін поєднує у собі всі поняття, пов'язані з «попередженням правопорушень», позначаючи діяльність щодо попередження, профілактики, запобігання правопорушенням [42, с. 272]. Введення цього універсального терміна дозволило закордонним вченим уникнути «боротьби» термінів «попередження» та «профілактика» правопорушень, яка існує у вітчизняній юридичній літературі дотепер.

Слід зазначити, що термін «профілактика» перейшов з медицини, під якою розумілися заходи, що запобігають виникненню і поширенню хвороб, сприяють охороні здоров'я населення [43]. Водночас, термін «профілактика» в словниках трактується через слово «попередження», зокрема під профілактикою розуміють – сукупність попереджувальних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення нормального стану правопорядку так як «запобігання» [44, с.55].

У літературі вже давно точиться дискусія про співвідношення категорій «запобігання» та «профілактика». Одні автори розглядають їх як тотожні та такі, які замінюють один одного. Інші – як різні і несумісні. Проте слід зазначити, що переважна більшість наукових праць, нормативних актів та методичних рекомендацій терміни «профілактика» та «запобігання» використовуються як синоніми [45].

Термін «профілактика правопорушень» використовується не лише у спеціальній кримінологічній літературі, він фактично став міждисциплінарним, знайшовши своє застосування і в інших галузях правової науки, а також у суспільно-політичній та публіцистичній літературі. Сьогодні у правовій науці (кримінологічній, кримінальній, адміністративній тощо) існує безліч визначень поняття профілактики правопорушень. Профілактика правопорушень є складовою різних видів діяльності (наприклад, процесуальна, адміністративна, виховна, господарська та ін.). Зокрема, В.Г. Негодченко під профілактикою правопорушень розуміє «діяльність, метою якої є попередження криміногенних наслідків людської діяльності, а також виявлення, вивчення причин та умов, що спричиняють вплив на правопорушення, найчастіше за допомогою примусових

заходів, без втручання у галузь конституційних прав і свобод особи» [46, с. 215].

Профілактики правопорушень – це попередження можливої трансформації певних обставин в причинні характеристики можливих правопорушень. На думку С. Сафронова, зміст профілактичної діяльності потрібно розглядати у трьох аспектах: 1) попередження правопорушення; 2) запобігання йому; 3) припинення правопорушення. Так, попередження здійснюється тоді, коли ще не було факту посягання на об'єкт адміністративно-правової чи кримінально-правової охорони, тобто не було самого факту вчинення правопорушення. Запобігання правопорушенню – на стадії готування до нього. Припинення правопорушень здійснюється у період скоєння протиправних дій [47, с. 83].

К. Л. Бугайчук зазначає: термін «запобігання» доцільно застосовувати до окремих адміністративних проступків та їх груп. Запобігати можна адміністративним проступкам, які ще не вчинені, але можуть бути вчинені. Тому про профілактику адміністративних проступків може йтися відповідно до всієї їх сукупності [48, с.10].

Г. М. Міньковський та А. П. Тузов поряд з поняттям профілактики злочинності неповнолітніх виокремлюють поняття ранньої профілактики, під яким розуміють діяльність державних органів і громадських організацій щодо усунення обставин, які сприяють дезадаптованості до злочинної поведінки з перебудови та корекції поведінки особистості, а також її орієнтації з метою попередження можливості виникнення криміногенних елементів мотивації або їхньої корекції [49, с.86].

Значний доробок у кримінологічну науку загалом зробили М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник, О. М. Джужа, які достатньо уваги приділили проблемі попередження злочинності неповнолітніх. Саме ці автори визначають ранню профілактику (перший рівень індивідуальної профілактичної роботи з неповнолітніми), як сукупність заходів, що вживаються державними органами та громадськими організаціями для

оздоровлення умов життя і виховання неповнолітніх у випадках, коли обставини загрожують їх нормальному розвитку; знешкодження джерел антисоціального впливу на них; корекції особи неповнолітніх, які мають некримінальні відхилення у поведінці, з тим щоб не дати можливості їм перейти до вчинення злочинів [50, с. 100]. Звернемо увагу і на те, що дані кримінологи визначають в ранній профілактиці роботу щодо корекції особи неповнолітніх з некримінальними відхиленнями, що свідчить не про роботу з тими особами, які вчинили злочин, а про роботу з особами, які можливо, тільки мають схильність до злочинної поведінки. Крім того, О. М. Джужа, П. П. Михайленко та О. Г. Кулик вважають, що розмежовувати поняття попередження та профілактика недоцільно, оскільки ці поняття тотожні, а їх суть є однією – соціальне управління, яке покликано забезпечити безпеку правоохоронюваних цінностей і полягає у розробці та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення й усунення детермінантів злочинності, а також справлянні запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [51, с. 139-140].

О.І. Остапенко вважає, що саме поняття «попередження» є збірним або комплексним. Першим етапом попереджувальної діяльності, спрямованої на недопущення протиправних дій з боку конкретної особи є профілактика. Якщо вона стає недостатньо ефективною, тоді з'являється необхідність в запобіганні або припиненні адміністративного делікту. Під профілактикою адміністративних правопорушень автор розуміє особливий вид соціальної практики, спрямований на нейтралізацію, локалізацію та усунення причин і умов, які спричиняють вчинення проступку [52, с. 21].

Водночас, необхідно підкреслити, що запропоновані визначення понять ювенальної злочинності та ювенальної кримінальної політики не перешкоджають тому, щоб питання кримінологічної характеристики і етіології, що утворюють ювенальну злочинність як різновид злочинності продовжували досліджуватися.

Варто зазначити, що в основу цього документа покладено два основних

принципи: принцип необхідності та принцип адекватності. Принцип необхідності вимагає, щоб дитина виховувалася в рідній сім'ї, але існують ситуації, коли вона виявляється поза сім'єю, так звана первинна профілактика. Це коли сім'я виявляється у важкій життєвій ситуації, і дитина може з тих чи інших причин виявитися поза сім'єю, або знаходження в сім'ї виявляється згубним для самої дитини і потрібні особливі заходи по роботі з дитиною вкрай неблагополучному середовищі.

Мова йде не про те, щоб дитину відокремити від сім'ї, а про те, що потрібно працювати, насамперед, з сім'єю. Варто звернути увагу на те, що в цьому документі спеціально обмовляється, що однією з причин девіантної поведінки дитини є, в тому числі, матеріальне неблагополуччя сім'ї, але при цьому вказується, що сама по собі бідність не може і не повинна бути підставою для вилучення дитини з родини, тобто дитина в цьому випадку з родини вилучатися не повинна. Оскільки ми знаємо, що в нашій країні були іноді такі кричущі ситуації, коли, насамперед, перевіряли матеріальне благополуччя і вилучали з малозабезпеченої сім'ї дітей з цієї причини. Але ж не це іноді забезпечує нормальний розвиток дитини. Як ми знаємо, дитину потрібно утримувати, але часом навіть в матеріально важких умовах діти виховуються набагато краще, ніж за межами сім'ї, нехай навіть в кращих матеріальних умовах. До речі, цей документ націлює саме на принцип необхідності та вимагає підходити до цих питань адекватно [53].

Тобто в разі, коли сім'я виявляється в неблагополучному становищі з точки зору матеріального забезпечення, то мова йде про те, як треба допомагати родині, з тим щоб цей рівень забезпеченості дітей довести до хоча б середнього, але ні в якому разі не вилучати дитину з сім'ї. В цьому і полягає первинна профілактика, тому що найчастіше неблагополучна ситуація штовхає дітей і на якусь протиправну поведінку. З огляду на це, для того, щоб забезпечити профілактику девіантної поведінки, необхідно створити прийнятні умови, щоб дитина і сім'я могли розвиватися адекватно.

Проте, як ми знаємо, бувають ситуації, коли дитину доводиться вилучати.

У родині буває сімейне насильство, на жаль, близько 70% насильства по відношенню до дітей відбуваються в неблагополучних сім'ях. Неблагополучні не завжди з точки зору матеріального достатку, неблагополучними родини бувають з різних причин. При цьому мова йде про те, що вилучення дитини з сім'ї не повинно бути вічним. Знову ж принцип необхідності передбачає постійний моніторинг сім'ї і ситуації в сім'ї. Іншими словами, дитина може бути вилучена тимчасово, поки ситуація не виправиться, і тому вилучається тільки в той момент, коли їй загрожує небезпека, а далі йде робота з сім'єю. Тому необхідно звернути увагу на те, що робота з дітьми - це і багато в чому робота з сім'єю, тому що дитину від сім'ї відокремити важко. Звичайно, і для дорослого сім'я важлива, але дитина без сім'ї просто не може нормально розвиватися [54].

Проте, є і вторинна профілактика девіантної поведінки, пов'язана з тим, що дитина, що опинилася поза сім'єю з тих чи інших причин, або вона сама втекла і опинилася безпритульною, або є бездоглядною, тобто, зачасти, часто йде з родини, навіть якщо повністю її не покидає. Це і діти з сімей, коли батьки виявилися в місцях позбавлення волі - теж вторинна профілактика і т.д. Наприклад, якщо дитина опинилася поза сім'єю і сім'я вкрай неблагополучна, у дитини вкрай негативний досвід перебування в родині, тому її ще треба адаптувати до того, щоб вона не всякій сім'ї боялася в силу того, що просто вона іншій сім'ї не знала.

Отже, якщо йде робота з сім'єю, якийсь час з дитиною доводиться, можливо, працювати поза сімейних умов, готуючи її до того, щоб вона потрапила або в прийомну сім'ю, або повернулася в свою сім'ю, якщо ситуація в ній покращилася. Виходить, що не можна просто так її відвести в іншу сім'ю. Інтернатні установи можуть виявитися важливими іноді і в тому випадку, коли є кілька дітей - братів і сестер, і так чи інакше вони можуть виявитися в інтернатних установах. Зазвичай мова йде про те, що дітей до 3-х років в інтернатні установи не направляти, за винятком тих випадків, коли не треба розділяти братів і сестер - це виняток із загального правила, про це також

сказано в міжнародному документі. Мова йдеться про третинну профілактику - це коли дитина вже повертається в родину, але робота при цьому з дитиною і сім'єю триває. Саме тому - це третинна профілактика, пов'язана з тим, що ситуація, можливо, ніколи не виправиться остаточно. Триває супровід сім'ї для того, щоб вона знову не опинилася в ситуації, з якої її, ймовірно, з такими зусиллями витягли.

Далі принцип адекватності передбачає певні адекватні заходи у вказаній ситуації. Кожен випадок має розглядатися індивідуально і в кожному індивідуальному випадку повинні застосовуватися індивідуальні заходи, які будуть придатними для цього випадку і конкретної ситуації з дитиною або родиною. Тому принцип адекватності передбачає постійний моніторинг. І коли ми говоримо про принцип адекватності, тут виникає питання про найкращі інтереси, найкращі умови з обліку інтересів дитини. Вітчизняні вчені багато про це говорять, про це сказано і в нашому законодавстві, і міжнародному законодавстві, в тому числі Конвенції ООН про права дитини, хоча там не розшифровується принцип найкращих інтересів дітей, тому часто можна зіштовхнутися з дуже різними тлумаченнями [55].

Тут, можливо, варто звернути увагу на методичні вказівки, підготовлені Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців «Про забезпечення найкращих інтересів дітей». Природно, це управління націлене, насамперед, на дітей-біженців, але це теж діти у важкій життєвій ситуації і там є ціла низка принципів, які можуть бути поширені не тільки на дітей-біженців або на дітей із сімей біженців, але також і на інших дітей. Є методичні вказівки, як за якими критеріями визначати найкращі інтереси дитини. Це теж дуже цікавий документ, чомусь маловідомий в нашій країні. Ці методичні вказівки прийняті ще в 2008 році Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців.

Коли ще можуть бути найкращі інтереси дитини - це знаходження дитини у своїй родині, прийомній сім'ї, в установах сімейного типу, але, тим не менше, бувають і інші ситуації. Наприклад, дитині краще в родині, звичайно, але якщо у неї важке захворювання, то «Керівні принципи» припускають, що в цей час

дитині важливіше знаходитися в тому місці, де їй може бути наданий найкращий догляд, перш, ніж вона повернеться в сім'ю, вона повинна отримати відповідне лікування. Але не завжди це можна зробити в родині або установі сімейного типу, і на це теж потрібно звернути увагу. Саме тому мова і йде про найкращі інтереси дітей, але при цьому повинні враховуватися інтереси і інших осіб, в разі захворювання, особливо заразних захворювань, коли дитина може спричинити цю недугу передати іншим. Бувають ще ситуації в різних країнах, коли, наприклад, прийомним батькам або прийомній сім'ї можуть загрозувати якісь треті особи, в цьому випадку, звичайно ж, важливо забезпечити безпеку дитини. Такі випадки вкрай рідкісні, але все ж це приклади, які в кожному випадку показують, що потрібно до них підходити індивідуально.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи викладене в першому розділі, можемо зробити наступні узагальнення:

1. Дослідження протиправної поведінки підлітків і дітей сьогодні є одним з головних викликів часу. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх залишається єдиним робочим механізмом зміни ситуації, але тільки в межах міжвідомчої взаємодії всіх суб'єктів. Основними причинами правопорушень дітей і підлітків, є неусвідомленість ними всієї серйозності виконуваних вчинків, неблагополучне оточення, бездоглядність і безпритульність.

2. В сучасній Україні проблема правопорушень неповнолітніх перебуває в процесі стрімкого зростання, і, щоб уповільнити його, необхідно активно, наступально проводити дослідження з прогнозування стану правопорушень серед неповнолітніх. Водночас, значна кількість наукових досліджень про правопорушення, що вчиняються неповнолітніми, присвячені вивченню проблем профілактики протиправної поведінки неповнолітніх на стадії вчинення правопорушення та коли підліток вже вчинив правопорушення.

В існуючих умовах підвищення економічних перетворень, зміни духовних цінностей і моральних орієнтирів важливого значення набуває розробка і поліпшення ефективної сімейної політики. В останні роки в Україні в діяльності держави по відношенню до сім'ї розроблені певні позитивні умови. На основі положень Конституції України прийняті заходи щодо поліпшення законодавства в інтересах сім'ї, жінок і дітей. Ратифікована низка документів у цій сфері.

3. В останні роки склалася стійка думка про те, що головною причиною протиправної поведінки і правопорушень неповнолітніх і їх стрімкого зростання є різке погіршення економічної ситуації і зростаюча напруженість в суспільстві. Звичайно, все це впливає і на протиправну поведінку, і на дорослу злочинність, проте стрімке зниження рівня життя позначається найсильніше на підлітків, бо у всі часи неповнолітні були і залишаються найбільш вразливою частиною суспільства. Уразливість полягає в тому, що відмінні особливості неповнолітніх (слабка психіка, не сформована до кінця система цінностей) роблять їх більш схильними до впливу чинників, яким дорослі люди протистоять набагато успішніше.

4. Вивчення адміністративної, слідчої та судової практики дозволяє говорити про незадовільний функціонуванні державної системи профілактики правопорушень неповнолітніх і виявити низку серйозних недоліків і прорахунків в діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх. Питання прогнозування підліткової злочинності виник не сьогодні і не вчора, і він тісно пов'язаний не тільки з суспільною свідомістю окремих особистостей, а й з благополуччям держави. Але, якщо це питання виникає, значить, рівень правопорушень неповнолітніх досягає якоїсь певної межі, який починає турбувати суспільство і держава. В окремі періоди історії нашої країни рівень злочинності серед підлітків досягав саме таких меж, а іноді навіть і перевищував.

5. Сьогодні в державі створюються всі умови для позаурочної зайнятості дітей. Працюють установи додаткової освіти та спортивні організації, створені

шкільні спортивні клуби, проводяться масові заходи. У канікулярний час проходять профільні зміни в заміських та пришкільних таборах. Ці заходи дозволили значно знизити рівень підліткових правопорушень.

6. Профілактика злочинів повинна вестися з раннього віку. Необхідно пояснювати дітям норми загальнолюдської моралі. Тому треба створювати інститути психологів, вихователів, які на ранній стадії повинні виявляти схильність окремих дітей до правопорушень і вести з ними профілактичну роботу в кілька етапів. Проблема правопорушень, що вчиняються неповнолітніми особами завжди перебувала в центрі уваги науковців, адже вона досить специфічна з огляду на те, що зачіпає долі підростаючого покоління. І саме від того, як вона вирішуватиметься, багато в чому залежать стан і тенденції розвитку правопорушень у майбутньому.

7. Варто наголосити на необхідності підготовки неповнолітніх дітей до життя в суспільстві. Найбільш важливими в цьому відзначаються такі моменти: сім'я як відповідальна за первинну підготовку дитини до життя, освіта, і, насамперед, державна система освіти, прищеплення поваги до основних цінностей життя і розвивання особистості, таланту, розумових та фізичних здібностей молодих людей.

8. Однак при загальному високому охопленні дітей позаурочною зайнятістю, залишається певна їх кількість, що не зацікавлені пропонованими формами зайнятості та відпочинку. З огляду на це, Міністерством освіти і науки України в межах реалізації державної програми розвитку освіти останні 3 роки надає освітнім організаціям гранти на реалізацію інноваційних програм додаткової освіти. Так, вже в багатьох освітніх організаціях відкриті гуртки робототехніки, у сільських школах відкриті повністю обладнані сучасним спортивним інвентарем спортивні секції та клуби тощо.

9. У минулі роки відзначається істотне збільшення числа неповнолітніх, залучених до сфери організованої злочинності. Щорічно понад 1,5 тис. неповнолітніх притягалися до кримінальної відповідальності за участь в

організованих злочинних формуваннях, реєструвалося понад 4 тисяч випадків вчинення ними грабежів, вимагань.

10. Методологічно визначено необхідність фокусування уваги на психіці неповнолітніх, яка має вікові відмінності і насамперед впливає на становлення особистості, що іноді призводить їх до антигромадських вчинків, які мотивовані в результаті таких дій: неправильного розуміння справжньої сутності і значення найважливіших моральних якостей (скромність, вірність, боягузтво, сміливість та ін.); помилок в оцінках людей, переваги зовнішніх проявів людини без врахування їх справжніх мотивів і цілей; прагнення до самовираження і самоствердження; несприйняття порад дорослих і методів виховного впливу; прагнення до лідерства; надмірної довірливості, наслідування; підвищеної фізичної активності, загостреного почуття до навколишньої дійсності, емоційної невірноваженості та інших проявів цього вікового періоду.

11. Становлення особистості неповнолітнього злочинця носить суперечливий характер, і в різному пороговому віці можна спостерігати і «злети», і «падіння». Але одне можна стверджувати з упевненістю: відбувається постійне накопичення корисливо-насильницьких установок, які періодично реалізуються в протиправних діях неповнолітніх. В сучасній Україні проблема злочинності неповнолітніх перебуває в процесі стрімкого зростання, і, щоб уповільнити цей ріст, необхідно активно, наступально проводити дослідження з прогнозування дитячої злочинності.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень як основи протидії злочинності

Неповнолітні є найважливішим сегментом не тільки в Україні, а й у світовому суспільстві. Вони вважаються лідерами завтрашнього дня, тому, важливо з ними поводитися добросовісно, відтак, навіть суспільство буде відчувати себе комфортно для покращення майбутнього покоління. Хоча якщо суспільство не в змозі задовольнити їх і надати їм таку турботу, іноді, коли вони відчують себе відокремленими, вони різко реагують на будь-яку асоціальну діяльність у тому сенсі, що вони виступають за власне право. Дійсно, недостатня кількість батьківської уваги, дефіцит базових потреб та будь-які інші соціальні почуття нещастя, тривоги та розчарування, які вони можуть відчути у своєму ніжному віці, так сильно їх зворушують. Багато з них не можуть впоратися з ненормальною ситуацією. Вони реагують на соціальні аномалії способами, не затвердженими соціальними нормами та законом. Часом люди похилого віку, які мають великий досвід у скоєнні злочинів, вводять молодих людей в оману, формуючи їх у зграї, щоб здійснити злочин, якого вони хочуть, індивідуально або колективно.

Правопорушення неповнолітніх не можна розглядати, тримаючи її окремо від соціальної реальності. Соціальна сегрегація суспільством, збільшення злочинності серед неповнолітніх, поява субкультури неповнолітніх, свідчить про те, що профілактика правопорушень неповнолітніх є актуальним. Більше того, проблема злочинності серед неповнолітніх ускладнюється в наш час у контексті взаємодії з іншими країнами, а програми профілактики

неповнолітньої злочинності у сфері загальної злочинності або не обладнані для вирішення сучасних реалій, або взагалі не існують [56].

Злочинність серед неповнолітніх, відома як правопорушення неповнолітніх, або злочин молоді, яка бере участь у протиправній поведінці неповнолітніх, більшість правових систем передбачають особливі процедури поводження з неповнолітніми, такі як центри утримання неповнолітніх та суди. Неповнолітній правопорушник - це особа, яка зазвичай не досягла 18-річного віку і вчиняє діяння, яке в іншому випадку було б звинувачено як злочин, якби вони були повнолітніми. Залежно від виду та тяжкості вчиненого правопорушення, особи, які не досягли 18 років, можуть бути звинувачені та судитися як дорослі [57].

Злочинність неповнолітніх, або правопорушення, можна розділити на три категорії:

- правопорушення, злочини, вчинені неповнолітніми, які розглядаються судами у справах неповнолітніх та системою правосуддя;
- кримінальна поведінка, злочини, які розглядаються системою кримінального правосуддя, та
- правопорушення, пов'язані зі статусом, правопорушення, які класифікуються як такі, оскільки вони є неповнолітніми, наприклад прогули, також розглядаються судами у справах неповнолітніх.

Згідно з дослідженнями розвитку Moffitt, у підлітковому віці з'являються два різних типи злочинців [58]. Одним з них є рецидив злочинця, якого називають стійким злочинцем протягом життя, який починає ображати або проявляти асоціальну/агресивну поведінку в підлітковому віці (або навіть у дитинстві) і продовжує дорослішати; та правопорушника за віком, якого називають правопорушником, обмеженим підлітковим віком, для якого неповнолітні злочини або правопорушення починаються і закінчуються під час їх підліткового віку.

Зазвичай, характер та ступінь злочинності неповнолітніх в Україні подібний до будь-якого іншого суспільства, це залежить від соціально-

економічної реальності дитини. Діти беруть участь у різних видах правопорушень: убивство, крадіжка, кишенькові крадіжки, прогули, бійки, шахрайство, сексуальні збочення тощо. Зазвичай діти, які виховуються у бідному сімейному середовищі та мають проблемні риси особистості, є схильними до вчинення грабежів, зґвалтувань, курінням та будь-якої іншої злочинної поведінки. У сільській місцевості правопорушення пов'язані з бідністю та неписьменністю батьків у селі. Також частота злочинів серед неповнолітніх зростає зі збільшенням населення. Соціокультурні та економічні зміни відбулися в контексті зростаючої індустріалізації, урбанізації під впливом глобальних та національних медіа; процес урбанізації вплинув на сімейне життя в Україні, спричинивши розпад сімейної репутації та подальше зростання соціальної дезорганізації, що погіршило ситуацію з правопорушеннями серед неповнолітніх.

Неповнолітні правопорушники - це правопорушники, включаючи хлопчиків та дівчаток, яким зазвичай не виповнилося 16 років (Закон про дітей, 1974 р.). Хоча деякі закони говорять про те, що неповнолітні правопорушники - це ті підлітки, які не досягли 18-річного віку, можна вважати правильним обидва твердження [59].

Неповнолітній правопорушник - це молода особа, невинувата або звично непокірна. Основними причинами порушень у сфері неповнолітніх є:

1. Сімейне середовище та вплив однолітків. До сімейних чинників, які можуть вплинути на правопорушення, відносяться рівень батьківського нагляду, те, як батьки дисциплінують дитину, особливо жорстоке покарання, конфлікт або розлука між батьками, батьки чи брати та сестри-злочинці, жорстоке поводження або недбалість батьків та якість відносин батьки-діти. Діти, яких виховують батьки-одинаки, частіше починають ображати, ніж ті, хто живе з двома рідними батьками. Це також більш імовірно, ніж діти одиноких батьків, які можуть жити в бідності, що сильно пов'язане з правопорушеннями серед неповнолітніх (Конвенція про право дитини, 1989 р.) Однак, як тільки дитина відчуває прихильність до батьків та враховується рівень батьківського

нагляду, діти в неповних сім'ях не мають більшої ймовірності ображати, ніж інші. Конфлікт між батьками дитини також набагато більш тісно пов'язаний із образою, ніж піднятий батьком-одинаком. Якщо у дитини низький батьківський нагляд, вони набагато частіше вчиняють правопорушення.

2. Відхилення однолітків. Відмова від однолітків у дитинстві також є великим провісником злочинності неповнолітніх. Хоча діти відкидаються однолітками з багатьох причин, часто буває, що їх відкидають через насильницьку чи агресивну поведінку. Це неприйняття впливає на здатність дитини правильно соціалізуватися, що може зменшити її агресивні тенденції, і часто призводить до тяжіння до антисоціальних груп однолітків.

3. Неповнолітні правопорушники з діагнозом психічні розлади. У неповнолітніх правопорушників часто діагностують різні порушення. Приблизно від шести до шістнадцяти відсотків підлітків-чоловіків і від двох до дев'яти відсотків жінок-підлітків мають розлади поведінки (Закон про дітей, 1974). Вони можуть варіюватися від опозиційно-зухвалих розладів, які не обов'язково є агресивними, до асоціального розладу особистості, який часто діагностується серед психопатів. Розлад поведінки може розвинутися в дитинстві, а потім проявитися в підлітковому віці. Неповнолітні правопорушники, які регулярно стикаються з системою кримінального правосуддя, або, іншими словами, ті, хто є постійними злочинцями, іноді діагностуються з порушеннями поведінки, оскільки вони демонструють постійне ігнорування своєї та/або чужої безпеки [60].

Нинішню ситуацію щодо правопорушень у сфері неповнолітніх можна класифікувати за такими основними фактами та тенденціями:

- Спостерігається зростання насильницьких та обтяжуючих злочинів серед молоді.
- Кількість злочинів, пов'язаних з наркотиками, зростає.
- Процес глобалізації та більша мобільність великих груп населення призвели до зростання злочинності, пов'язаної з нетерпимістю до представників культур.

- Певні труднощі, з якими стикаються іммігранти та їхні нащадки, іноді пов'язані з груповою злочинністю високого рівня, що впливає з діяльності етнічно організованих правопорушників.

- У багатьох випадках злочини неповнолітніх пов'язані з менш очевидними джерелами мотивації; різні дії можуть відображати, наприклад, стандарти окремих вчень або традицій, що впливають з релігійного радикалізму або примусу до застосування насильства як засобу побудови гендерної ідентичності.

- Діти та підлітки, які перебувають у складних умовах, є готовими резервами для участі організованої злочинності у збройних конфліктах, торгівлі людьми, наркотрафіку та сексуальної експлуатації.

- Розпад сімей, бідність та смерть батьків у збройних конфліктах або від ВІЛ/СНІДу призвели до вимушеної незалежності багатьох молодих людей по всьому світу [61].

Існує безліч різних теорій щодо причин злочинності, більшість, якщо не всі, застосовні до причин правопорушень серед неповнолітніх.

Класична криміналістика підкреслює, що причини злочинності лежать не в їхньому зовнішньому середовищі, а в особі злочинця. Для класицистів злочинці мотивовані раціональною користю, підкреслюється важливість вільної волі та особистої відповідальності. Теорія раціонального вибору є найяскравішим прикладом цієї ідеї. Злочинність є одним із головних чинників, зумовлених раціональним вибором.

Поточні позитивістські підходи зазвичай зосереджені на культурі. Тип кримінологічної теорії, яка пояснює зміну злочинності та правопорушень у часі та між територіями відсутності або розпаду комунальних інститутів (наприклад, сім'ї, школи, церкви та соціальних груп) та комунальних відносин, які традиційно заохочували відносини співпраці між людьми.

Теорія деформацій пов'язана переважно з роботами Роберта Мертона. Він зазначав, що існують інституціоналізовані шляхи до успіху в суспільстві. Теорія деформації стверджує, що правопорушення викликані труднощами, які

існують у бідності у досягненні суспільно цінованих цілей законними засобами. Як і тим, у кого, наприклад, погана освіта, важко досягти багатства та статусу, забезпечуючи добреоплатну зайнятість, вони частіше використовують злочинні засоби для досягнення цих цілей [62].

Складність теорії деформацій полягає в тому, що вона не досліджує, чому діти з малозабезпечених сімей мали б поганий освітній рівень. Важливішим є той факт, що більшість злочинів серед молоді не мають економічної мотивації. Теорія деформацій не дає змоги пояснити насильницькі злочини, тип злочинів серед молоді, які викликають найбільше занепокоєння у громадськості.

Вказана теорія також розглядає молодих людей у груповому контексті та розглядає, як тиск з боку однолітків та існування банд може привести їх до злочинності. Це передбачає, що молоді люди спонукаються до скоєння злочинів з боку однолітків-злочинців і навчаються у них злочинним навикам. Зменшення впливу однолітків після одруження чоловіків також вважається чинником утримання від правопорушень. Існують вагомі докази того, що молоді люди, які мають друзів-злочинців, частіше самі вчиняють злочини. Однак може статися так, що правопорушники воліють спілкуватися один з одним, а не одноліткі-злочинці, які змушують когось почати кривду. Крім того, виникає питання про те, як група однолітків-правопорушників спочатку стала деліквентною.

Теорія маркування - це концепція в кримінології, яка має на меті пояснити девіантну поведінку з соціального контексту, а не дивитися на окрему людину. Це частина криміналістики інтеракціонізму, яка стверджує, що коли молодих людей позначають як злочинців, вони частіше вчиняють правопорушення [63]. Ідея полягає в тому, що молода особа, позначена як девіантна, може прийняти цю роль і, швидше за все, спілкуватись з тими, хто був позначений подібним чином. Теоретики маркування говорять, що дітей чоловічої статі з бідних сімей частіше називають девіантними, і це частково може пояснити, чому є більше молодих злочинців нижчого класу.

Теорія соціального контролю припускає, що використання процесу соціалізації та соціального навчання формує самоконтроль і може зменшити

схильність потурати поведінці, визнаній антисоціальною. Чотири типи контролю можуть допомогти запобігти правопорушенням неповнолітніх:

Прямий: згідно з яким покарання загрожує або застосовується за протиправну поведінку, а виконання - винагороджується батьками, сім'єю та авторитетами.

Внутрішній: за допомогою якої молодь утримується від правопорушень через совість або власне его.

Непрямий: ідентифікуючись з тими, хто впливає на поведінку, скажімо, тому що його чи її злочинний вчинок може заподіяти біль та розчарування батькам та іншим, з ким він чи вона мають близькі стосунки [64].

Контроль за допомогою задоволення потреб, тобто якщо всі потреби особи задоволені, у злочинній діяльності немає сенсу.

Ab-initio (з самого початку) відсутність батьківського контролю, бідність, міграція, розлади у сім'ї, соціальний перехід, навколишнє середовище, його вплив - це всі чинники, що впливають або викликають правопорушення серед неповнолітніх.

Варто вказати, що хто б не отримав належний батьківський контроль і турботу, очевидно, що діти рідше займаються злочинною чи будь-якою антисоціальною діяльністю, яка була неприємна для його суспільства. Дисфункціональні сімейні умови, що характеризуються співучасником, неадекватним батьківським контролем, слабкими внутрішніми зв'язками, інтеграцією та передчасною автономією, тісно пов'язані з правопорушеннями неповнолітніх. Дійсно, діти в неблагополучних сім'ях, які мають мало можливостей для законної роботи та стикаються з підвищеним ризиком соціальної ізоляції, надто представлені серед правопорушників.

Через величезні економічні диспропорції велика кількість людей в Україні живуть нижче прожиткового мінімуму. Цей економічний тиск змушує багатьох дітей залучатися до злочинної діяльності. Багато соціологічних досліджень показують, що чим нижчий економічний статус людини, тим більше вона вразлива до арешту та ув'язнення. Умови життя в селах і містах та

навколо них ніколи не були хорошими. Стрімке зростання населення, високі темпи урбанізації, що випереджають розвиток ресурсів та надання послуг, спричинили подальше погіршення стану. Основна частина населення є бідною і не може володіти чи орендувати мінімальний необхідний притулок або дозволити собі мінімальні зручності. Відсутність належного підходу до проблеми збалансованого зростання міських та сільських районів України та чітко визначеної політики щодо розміщення промисловості та іншої економічної діяльності ще більше загострили вищезазначені проблеми.

Недостатнє сімейне забезпечення є основною причиною протиправної поведінки неповнолітніх. Відсутність батька чи матері через смерть або розлучення може призвести до недостатнього батьківського контролю, відсутності домашньої дисципліни, поганих стосунків між батьками або наявності злочинців серед членів сім'ї - ознаки проблемної сім'ї. Через ці проблеми психічний розвиток неповнолітніх залишається неповним, для чого їх поведінка стає ненормальною. Діти вікових груп 8-14 років вдаються до злочинів, коли їхні батьки не в змозі належним чином керувати ними [65].

Зростання індустріалізації та урбанізації породили проблему злочинності неповнолітніх в Україні. Соціологи і криміналісти розглядають правопорушення як результат перехідної фази - процесу, за допомогою якого більшість населення переходить із селян у промисловий клас працівників. Під час переходу від сільського господарства до індустріалізації суспільство зазнає швидких соціальних змін. Дослідження економічних, політичних та релігійних інститутів виявляє конфлікт між традиційними та сучасними цінностями, жодна з яких не домінує у житті людей. Цей конфлікт породжує аномію і створює більшу вразливість до злочинної поведінки.

Іноді неповнолітні стають правопорушниками через погану компанію та оточення. Через ніжний вік вони не можуть зрозуміти далекосяжні наслідки своєї діяльності. Через злочинну компанію іноді неповнолітні йдуть до борделю, вживають наркотики та здійснюють різні види злочинної діяльності.

Група однолітків сильно впливає на прийняття рішення про вчинення злочину. Наприклад, неповнолітні, які не відповідають очікуваним стандартам навчальних досягнень або беруть участь у спортивних чи соціальних програмах, іноді можуть загубитися на змаганнях. У пастку також можуть потрапити неповнолітні сім'ї, які не можуть дозволити собі належного житла та предметів першої необхідності. Багато дослідників вважають, що ці неповнолітні можуть відмовитися від однокласників на користь злочинних угруповань, оскільки членство в шануванні та статусі банди різниться. У бандах асоціальна поведінка та злочинна діяльність заслуговують поваги та авторитету на вулиці [66].

Відповідно до закону про дітей, а також кримінально-процесуального кодексу, дітей можна судити лише в судах у справах неповнолітніх, і спільний розгляд із дорослими не може проводитися, що дає Уряду право створювати суди у справах неповнолітніх, а за відсутності суду неповнолітніх наступний суд наділяється повноваженнями працювати як суд у справах неповнолітніх: Відділ Вищого суду; Сесійний суд; Суд додаткових засідань; Судовий підрозділ; Суд першого класу.

Суд у справах неповнолітніх має такі повноваження. Він має право розглядати будь-які справи, у яких дитину звинувачують у вчиненні правопорушення. Він розглядає або розпоряджається будь-якими іншими провадженнями згідно з цим актом.

Закон України «Про охорону дитинства» забороняє спільний суд над неповнолітнім та дорослим. Якщо будь-який кримінальний суд визнав неповнолітнього, обвинуваченого у вчиненні будь-якого правопорушення, з дорослою особою, він розглядає неповнолітнього окремо. Хоча згідно зі статтею 239 Кримінально-процесуального кодексу допускається спільне обвинувачення осіб, обвинувачених у тій самій справі. Якщо будь-який суд не виконує цей розділ і судить будь-якого неповнолітнього разом із дорослою особою, це буде порушенням Закону, а також поза його юрисдикцією. Під час розгляду справи, у якій дитину звинувачують у скоєнні правопорушення, суд

засідає у будівлі чи кімнаті, що відрізняється від тієї, у якій відбуваються звичайні засідання суду, або в інші дні або в інший час від тих на якому відбуваються звичайні засідання суду. Метою такого типу неформальних обставин судового розгляду є утримати молодого злочинця подалі від оточення суду, що може справити на нього негативне враження. Суд над неповнолітнім проходить у закритому режимі. Під час судового розгляду можуть бути присутніми лише особи, які безпосередньо беруть участь у справі, та працівники суду. Суд також може попросити людей не брати участі у справі про відкликання справи [38].

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства», жодна дитина не може бути засуджена до смертної кари, транспортування або ув'язнення, якщо суд не вважає, що скоєний злочин настільки серйозний за своєю природою або дитина настільки непокірна або розбещена, встановлено, що дитина може бути засуджена до позбавлення волі. Неповнолітній злочинець, засуджений до позбавлення волі, не має права спілкуватися з дорослими в'язнями [38].

Суд повинен враховувати наступні чинники під час ухвалення будь-якого розпорядження відповідно до Закону «Про охорону дитинства»;

- характер та вік дитини;
- обставини, в яких дитина проживає;
- звіт, зроблений працівником пробації;
- інші необхідні речі, що враховуються в інтересах дитини [38].

У разі виявлення вчинення дитиною будь-якого правопорушення не можна вживати терміни «засудження» або «вирок». Той факт, що дитина була визнана винною, не може вважатися дискваліфікацією будь-якої посади, роботи чи виборів відповідно до будь-якого закону [67]. Суд може звільнити будь-якого молодого правопорушника після належного вступу, звільнити його від випробування за належну поведінку або передати дитину під опіку придатній особі, яка виконує зобов'язання з поруками чи без поручительства.

Суд у справах неповнолітніх може призначити офіцера пробації з числа відповідних осіб у окрузі, якщо у цій місцевості немає працівника пробації, і може призначити працівника пробації для конкретного неповнолітнього. Обов'язки працівника пробації контролюються судом у справах неповнолітніх, а якщо такого суду немає - судом сесій. До обов'язків працівника пробації входить:

- відвідувати дитину через розумні проміжки часу;
- переконатися, що умови облігації виконані;
- доповідати суду про поведінку дитини;
- консультувати, допомагати та дружити з дитиною та, при необхідності, намагатися знайти їй відповідну роботу;
- виконувати будь-які інші обов'язки, які можуть бути призначені.

Закон про дітей передбачає низку альтернативних заходів замість утримання неповнолітніх у слідчому ізоляторі; на місці безпеки або в центрі розвитку. На першому етапі працівник відділу поліції може звільнити неповнолітнього під заставу. Закон також покладає відповідальність на Суд і він розсудливо реалізував свою юрисдикцію. Суд може, якщо вважає це доцільним, замість того, щоб направити будь-якого молодого правопорушника на утримання в сертифікованому інституті, наказати його звільнити {i} після належного попередження; {ii} звільнений з випробуванням за добру поведінку та зобов'язаний піклуватися про своїх батьків, опікуна чи іншого дорослого родича чи будь-яку іншу придатну особу щодо такого батька, опікуна, родича чи особи, яка здійснює зобов'язання з поруками чи без них, як може суд вимагати нести відповідальність за добру поведінку молодого правопорушника протягом будь-якого періоду, що не перевищує трьох років, і суд може також постановити, щоб молодий злочинець був поставлений під нагляд працівника пробації. Якщо Суду здається, що після отримання звіту від працівника пробації або в інший спосіб молодий злочинець не мав належної поведінки протягом періоду випробування, він може, зробивши таке розслідування, яке

вважатиме за потрібне, наказати затриманий у сертифікованому інституті на невизначений термін випробування [68].

Профілактика правопорушень серед неповнолітніх в Україні - це широкий термін для всіх зусиль, спрямованих на запобігання втручання молоді у злочинну чи іншу асоціальну діяльність. Оскільки на розвиток правопорушень у молоді впливають численні чинники, зусилля щодо профілактики мають бути комплексними. Послуги профілактики можуть включати такі види діяльності, як освіта та лікування від вживання наркотичних речовин, сімейне консультування, наставництво молоді, освіта батьківства, підтримка освіти та притулок для молоді. Збільшення доступності та використання послуг планування, включаючи освіту та засоби контрацепції, сприяють зменшенню небажаної вагітності та небажаних пологів, які є чинниками ризику правопорушень [69].

Було відмічено, що часто втручання можуть погіршити становище дітей групи ризику, ніж якщо б втручання ніколи не було. Це пояснюється, насамперед, тим, що об'єднання великих груп дітей, що перебувають у групі ризику, лише поширює правопорушення чи насильницьку поведінку. «Погані» підлітки збираються разом, щоб розповісти про «погані» вчинки, які вони зробили, і їх однолітки сприймають у позитивному підсилювальному світлі, пропагуючи поведінку серед них. Як уже згадувалося раніше, групи однолітків, особливо асоціація з антисоціальними групами однолітків, є одним з найбільших провісників правопорушень та постійної злочинності, що тягнеться протягом життя. Найефективнішими є такі заходи, які не тільки відокремлюють підлітків групи ризику від антисоціальних однолітків, а замість них ставлять просоціальних, але й одночасно покращують домашнє середовище, навчаючи батьків відповідним стилям виховання.

2.2 Умови та чинники протиправної поведінки неповнолітніх: шляхи подолання

Статистика, факти, спеціальні дослідження наочно показують, що підліткові правопорушення в Україні нині активно прогресують. Вони охоплюють всі основні молодіжні групи в соціально-демографічному, в територіальному і професійно-навчальному аспектах.

Для того, щоб уникнути збільшення правопорушень серед неповнолітніх проводиться низка заходів з профілактики правопорушень. Існує п'ять груп заходів, спрямованих на те, щоб оздоровити цю сферу і надати допомогу неповнолітнім, які опинилися в несприятливих умовах життя і виховання, попередити і запобігти переходу неповнолітнього на злочинний шлях і створити умови для виправлення цих осіб [70].

Робота з сім'єю (батьками) - це заходи щодо усунення несприятливих умов сімейного виховання дітей, які найчастіше призводять до моральної деформації особистості підлітка і становленню його на шлях скоєння антигромадських вчинків. Ці заходи передбачають вплив на всіх членів сім'ї (батьки, неповнолітній, який вчинив правопорушення).

Вказана група заходів застосовується на етапі ранньої профілактики правопорушень неповнолітніх, коли з'являється лише окрема загроза моральному здоров'ю людини. Результати негативного впливу на дитину в подальшому усуваються з великими труднощами, і то лише за умови спеціального педагогічного впливу. Тому зазначений напрямок (робота з батьками) є пріоритетним в сучасних реаліях.

Стан сімейних відносин багато в чому визначає поведінку підлітка. Причин і умов вчинення правопорушень підлітками багато, але особливе значення мають недоліки виховання в сім'ї, оскільки саме тут закладаються основи характеру, духовні і моральні цінності, засвоюються правила поведінки і пристойності в суспільстві [71].

Часто в сім'ях, де виховуються неповнолітні правопорушники, батьки не

інформовані про інтереси своїх дітей, їх плани, здоров'я, здібності. Відсутній контроль над використанням дітьми вільного часу, над характером їх дружніх зв'язків.

Тому основний напрямок в профілактичній та корекційній роботі з сім'єю - це робота з батьками.

Науковцями розроблена програма «Компетентність батьків в попередженні правопорушень, скоєних дітьми-підлітками». Мета навчальної програми в актуалізації в свідомості батьків духовної потреби в усвідомленні самоцінності дитячо-батьківських відносин як основи для профілактики дитячих правопорушень та сімейного неблагополуччя [72].

Завдання, які вирішуються в ході програми:

- встановити єдність прагнень, поглядів в виховному процесі з усіма учасниками виховного процесу (діти і батьки);
- формувати потребу батька в самопізнанні, самовизначенні і самореалізації у взаємодії з дитиною;
- сприяти розвитку педагогічної, правової та психологічної компетентності з питань профілактики правопорушень неповнолітніх і сімейного неблагополуччя.

Відмінні риси програми - це спрямованість на впровадження нових форм роботи з профілактики правопорушень у підлітковому середовищі, використання інноваційних форм і технологій в межах «підтримуючої педагогіки».

Психологи, психіатри, юристи, філософи та соціологи проводили різні дослідження, щоб зрозуміти протиправну поведінку, і висунули багато теорій щодо цього. Усі мислителі спочатку намагаються пояснити злочин та правопорушення своїми власними перспективами, часто це ґрунтується на неповному дослідженні проблеми. Тепер мислителі зосереджуються на поведінці неповнолітніх та законодавстві щодо неповнолітніх, оскільки вони дійшли висновку, що правопорушення та злочинність взаємопов'язані між собою і їх неможливо досліджувати без розуміння інших. Багато думок, причин

та пропозицій щодо причин правопорушень було надруковано в різних джерелах, але вони майже ніколи не були взяті до уваги [73].

Більшість теорій щодо правопорушень та злочинності припускають, що їх не можна пояснити з точки зору одного єдиного неформального чинника. Загалом існує три основні точки зору, такі як: біогенна теорія, психогенна та соціогенна. Помилка біології неповнолітніх дітей є основою біогенного підходу. Відповідно до психогенних підходів, вони різноманітні за своєю природою. Згідно соціогенної теорії існує зв'язок між правопорушеннями та соціальною структурою суспільства. Нижче коротко описано деякі теорії.

Біогенна теорія. Біогенна теорія ґрунтується на уявленні про те, що природна будова тіла злочинців, як правило, відрізняється від звичайних людей. Тому злочинність у людині є біологічним явищем, злочинна тенденція якого походить від його фізичного характеру. Засновником біогенної теорії, зазначено, що злочинець має походити з атавістичного явища, біологічного повернення, яке пояснює, що соматологічні характеристики злочинців нагадують характеристики первісних людей [74].

Фізичні властивості відокремлюють нормальну людину від ненормальної людини. Серед фізичних теорій правопорушень найважливішим аспектом була френологія, тобто вивчення конформації (розміру та складання) черепа. За словами Чесаре Ломброзо, «існує група злочинців, народжених для злої справи, проти яких усі соціальні засоби розбиваються, як об камінь». За його словами, злочинність народжується людиною. Ломброзо сказав: «Типовий злочинець має певні фізичні характеристики: низький лоб, волохате тіло, почервоніння очей, деформація вуха, відступаюче підборіддя, великі виступаючі щелепи та надзвичайна чутливість або нечутливість до болю». Він служив лікарем в армії, де помітив, що проблемні солдати мають певні різні фізичні характеристики, яких не вистачає іншим солдатам.

Психогенна теорія. Психогенна теорія базується на емоційній фізиці правопорушника. Хірші заявив, що всі теорії ґрунтуються на цих аспектах. Мотиваційна теорія, яка описує, що законні бажання, які відповідають законам,

якщо їх не задовольняють, можуть відвести людину до девіантної поведінки. Контрольні перспективи - людина вільна вчиняти правопорушення, оскільки її зв'язки із загальноприйнятою ґрунтуються на культурному відхиленні, яке говорить про те, що девіантний відповідає наборам стандартів, не прийнятих великим чи могутнішим суспільством [75].

Дослідники вважають, що «фізично правопорушник є ворожим за своєю природою, зухвалим, обуреним, підозрілим, впертим авантюрним, нетрадиційним та непокірним для окремих осіб та влади».

Саме суспільство призводить до правопорушників і злочинців. Соціологічні чинники відповідають за поведінку особи, яка або уникає злочинної практики, або потурає їй, залежно від її оточення та соціальних умов. Професор Сазерленд зробив вичерпне дослідження про злочинців і представив два пояснення злочинної поведінки, а саме:

- Процеси, що діють під час злочину, які називаються динамічним поясненням злочинності, і
- Процеси, що діяли в минулій історії злочинності, які він назвав історичним або загальним поясненням злочинності.

Сазерленд сказав, що «злочинна поведінка не передається у спадок через їхніх предків, і особа, яка не навчена злочинності, не може бути перенаправлена на злочинну поведінку. Скоріше, злочинна поведінка вивчається у взаємодії з іншими особами, особливо в інтимних особистих групах». За даними Сазерленда, такі агенції, як кіно та газети, відіграють порівняно важливу роль на початку кримінального характеру. За словами Сазерленда, людина стає правопорушником, тому що вона легкодоступна для визначення порушення закону і невідома щодо ворожих визначень щодо порушення закону. «Диференціальна асоціація» змінюється за тривалістю, пріоритетом, частотою та інтенсивністю [76].

Мертон підкреслив важливість «аноміки», за його словами, «аноміка розвивається через розрив відносин або відсутність соціальних норм і цінностей». Аноміка - це розбивка між цілями, які роблять великий наголос на

успіх і до виконання яких усі групи суспільства дотримуються доктрини без рівнозначного наголосу на інституційних чи законодавчих каналах доступу до цих цілей [77].

Існує п'ять важливих прийомів:

- Заперечення шкоди.
- Відмова від відповідальності.
- Заперечення страждальця.
- Критика злочину.
- Привабливість вищої лояльності.

На думку авторів, ці методи вчать ефективності злочинної поведінки.

Психіатрична теорія. Ейрхорн сказав, що «в самій дитині має бути щось таке, що оточує його поведінку щодо правопорушень». Злочинці поводяться так, як їм хочеться, тому що вони ненормальні особи [78].

Медико-біологічна теорія. «Медико-біологічна» теорія включала б генетичні чинники, баланси речовин в організмі і, безсумнівно, вплив фізичної хвороби на його поведінку. Біологічне обґрунтування, що стосується, насамперед, спадкових характеристик, має відомий історичний приклад, що стосується Ламборезо зі значними фізіологічними характеристиками, і такі теорії залишаються популярними сьогодні в таких випадках, як нещодавні дослідження щодо хромосоми «Y» [79].

Класична теорія. Теоретики класики на припущенні про свободу волі заявили, що злочинець несе моральну відповідальність, тому він повинен отримати покарання відповідно до цієї моральної вини. Отже, були передбачені покарання відповідно до моральної нерозуміння, причетного до правопорушення та злочину.

Багатопринципова теорія. За словами Абрахамсена, «злочинний акт - це сума кримінальних тенденцій особи плюс її загальна ситуація, поділена на суму її опору» [80].

Корінь правопорушень лежить і у вихованні, і в характері людини. Жадібність до цукерок може потягнути одну дитину до крадіжки, а

авантюристичний дух може змусити іншу дитину втекти з чиеюсь машиною. Останні соціологи, психіатри та криміналісти сходяться на думці, що правопорушення є результатом незліченної кількості чинників. Берт перерахував понад 170 причин, що спричинили перетворення дитини у правопорушника. «Злочинність не може бути віднесена до одного, двох чи трьох універсальних джерел, але вона впливає з великої різноманітності і, як правило, з незліченної кількості альтернативних та збіжних впливів. Збіг підливних чинників призводить до розвитку насильницької поведінки, яка, як можна легко уявити, присутня майже скрізь: їй потрібно багато шарів тону, щоб пофарбувати річ повністю в чорний колір» [81].

Один чинник не є єдино відповідальним чинником правопорушень. Це вплив різних чинників, таких як бідність, економічний стан, погані умови життя, відсутність освіти, оточення, погана компанія тощо. Природні чинники - біологічні, психологічні та емоційні. Географічні та екологічні умови є непрямими чинниками, що сприяють правопорушенню, на думку І.Ю. Хомишин, молодь не отримує від дорослих належного керівництва чи хорошого прикладу. В атомну епоху, епоху насильства, коли нації-розбійники мало піклуються про людство, коли етика порушена і ідеали впали, прагнуть негайного задоволення, залишаючи завтра піклуватися про себе. Однак не слід переставати сподіватися і робити все можливе [82].

На семінарі, який відбувся в Регіональному інституті ООН для Азії та Далекого Сходу, Токіо, спостерігається зростання злочинності серед неповнолітніх через руйнування єдності родини, моралі та цінностей, зменшення зв'язків між людськими стосунками, підвищення рівня життя, вплив війни, вплив масової комунікації, соціальних змін і т. д. Якщо ми перейдемо до попереднього досвіду дітей, відданих на інституційну опіку, більшість випадків мали деякі загальні причини, які зробили їх неповнолітніми, а найпоширенішою причиною є погані економічні умови та сімейне середовище [83].

Правопорушення неповнолітніх протікає по-різному, і вона може відрізнитися за ступенем, частотою та серйозністю і включати різні форми, такі як крадіжка, кишенькові злочини, наркозалежність, сексуальні злочини, агресивні дії тощо. Правопорушення, як і інші соціальні проблеми, має складне коріння.

Дитина, яка є майбутнім країни, повинна мати гарне оточення та добрі моральні вчення, які роблять її відповідальним і мудрим громадянином країни. Якщо дитина росте в неприємному оточенні, вона засвоює неправильні норми та цінності, і незабаром після дитинства нелегко повернути її на правильний шлях. Коли дитині вдається ігнорувати свій перший злочин, це дає їм подальше заохочення вчиняти все нові і нові правопорушення, поки вони не будуть затримані та засуджені владою. Нині неповнолітні правопорушники потурають вчиненню серйозного характеру правопорушень, подібно до дорослих, які включають крадіжки, пограбування, вбивства і навіть зґвалтування. Причин правопорушень серед неповнолітніх не було визначено однієї причини, в основному існує незліченна кількість причин, а причини правопорушень неповнолітніх бувають трьох типів [84].

- Біологічні;
- Соціально-екологічні;
- Фізіологічні та особистісні.

Біологічні причини. 1. «Очні захворювання: Це призводить до дратівливості, що викликає емоційну нестабільність та дискомфорт у дітей. Більше того, це може завадити їм отримати достатні знання, що заважатиме їм вести нормальний спосіб життя.

2. Проблеми з носом і горлом: Це може викликати слабкість і дискомфорт, а також спричинити неприязнь до роботи та шкільного навчання. Утруднене дихання може спричинити дихання ротом і, отже, може спричинити видимість неефективності в роботі.

3. Проблеми зі слухом: наприклад, глухота або утруднення слуху робить відповідну особу недієздатною до будь-якої конкретної роботи. Її ефективність

значно знижується, що негативно позначається на її працездатності, і вона залежить від інших, що може призвести до асоціальної поведінки.

4. Проблема з мовленням: людину з мовленнєвою проблемою уникають або зневажають в суспільстві. Через це відчуття неповноцінності може розвинути, що може призвести до бажання виправдатись у протиправних діях.

5. Роздратування: роздратування, викликане такими захворюваннями, як різні види алергії, екзема та подразнення статевих органів, також є значним чинником, що призводить до правопорушень.

6. Головний біль: Це може викликати роздратування темпераменту, хоча рідко може спричинити якийсь вибух.

7. Надмірна сила: у людини, яка володіє надмірною фізичною силою, а її психічні риси є некультурними і не направляються належним чином, ймовірність її вчинення правопорушення зростає.

9. Гіпоглікемія: гіпоглікемія, спричинена низьким рівнем глюкози в крові, порушує психічну рівновагу та впливає на рівень свідомості, пам'яті та орієнтації. Це може призвести до того, що особа може піддатися нападу, насильницькій поведінці, порушенню спокою, вбивству, самогубству, пияцтву, крадіжці, підпалу та клеветі» [85].

Соціально-екологічні причини. 1. Мобільність: Це основний чинник, який може спричинити злочинність у суспільстві. Нині засоби зв'язку та подорожей стали легкими через індустріалізацію та урбанізацію, що призвело до міграції людей до нових місць. Шанси виявлення цих нових місць низькі, що дає їм можливість правопорушень.

2. Культурні конфлікти: Урбанізація та індустріалізація призвели до переміщення людей з одного місця в інше, що призвело до культурних конфліктів між мешканцями та іммігрантами. Такі культурні конфлікти, що виникають між різними верствами суспільства, призвели до девіантної поведінки, що збільшило рівень правопорушень саме в цьому місці.

3. Сімейний фон: цей чинник також спонукає неповнолітніх до скоєння злочинів у суспільстві. Сазерленд сказав, що «сімейне походження має найбільший вплив на протиправну поведінку правопорушників чи неповнолітніх. Діти відволікаються від злочинних тенденцій, якщо виявляють, що їхні батьки чи члени сім'ї поведуться подібним чином. Дитина, яка виросла в агресивній атмосфері батьківства, стає легкою здобиччю злочинності». Відсутність батьківської підтримки та контролю над своїми дітьми через розлучення, що може потягнути їх до кримінальних дій. Регулярні сутички між батьками, панування одного над іншим, неналежна поведінка з дітьми, розбещеність батьків, бідність, неприємна сімейна атмосфера, безробіття, низькі доходи або тривала відсутність батьків вдома можуть призвести до того, що дитина може потрапити в погану компанію і займатися протиправною діяльністю. Деякі з цих чинників, які впливають із сімейного походження, такі:

- Структура сім'ї: Структура сім'ї відповідає за визначення особистості/характеру дитини. Здорова та освічена родина створює хорошу атмосферу та заохочує зростання, впевненість у собі та робить її відповідальним та розсудливим громадянином. Правопорушники переважно належать до бідних та сімей (). Інграм виявила, що структура сім'ї має важливий вплив на злочинну поведінку дитини. Дослідження Дорнбуша показало, що «і структура сімейного утворення, і прийняття рішень в значній мірі сприяють девіантній поведінці підлітків».

- Порядок народження дитини в сім'ї: Ліс і Ньюсон (1954) виявили, що становище брата чи сестри може бути причиною відмінностей між правопорушниками. Згідно з їх дослідженням, середні діти, швидше за все, отримуватимуть менше уваги та турботи порівняно з дітьми старшого та молодшого віку, що призводить до розладу дефіциту уваги. Такі діти більш схильні до протиправної діяльності, а їхня кількість також досить велика у групі правопорушників [86].

- Розмір і тип сім'ї: Він також визнається чинником причини злочинної поведінки. Зловмисники переважно належать до спільних та більших сімей порівняно з меншими та нуклеарними сім'ями, оскільки менша увага приділяється дітям у великих сім'ях. Так само було проведено кілька досліджень, які підкреслювали, що велика чисельність населення є чинником, що сприяє зростанню правопорушень серед неповнолітніх.

- Взаємини батьки-діти: найважливішим чинником у поведінковому розвитку дитини є стосунки з батьками. Відносини з сім'єю важливі для формування внутрішньоособистісної поведінки та пізнання дитини. За словами Н.В. Ортинської, «дитина повинна відчувати, що принаймні один твердий надійний факт у зміні плутанини його соціальних стосунків, що він ніколи не повинен сумніватися у прихильності батьків до нього». Але в багатьох випадках між батьками та дитиною трапляються непорозуміння та відкриті конфлікти [87].

Нечасті правопорушники виявляли більші зв'язки зі своєю сім'єю, ніж звичні люди чи професіонали. Дослідники зазначають, що «на злочинність неповнолітніх впливає різне ставлення до дітей з боку батьків».

4. Соціально-економічний стан: Ця умова також є чинником, що призводить до вчинення дитиною правопорушення. Нинішній промисловий прогрес, економічне зростання та урбанізація паралізували наше домашнє життя. Послаблений контроль над підопічними послабив це, залишивши їх вільними поводитися так, як їм подобається. Зараз гроші - це параметр для оцінки чи вимірювання соціального статусу людини в суспільстві. Правопорушення у вищому колі суспільства можна легко приховати за допомогою грошей. Бідність є основним чинником у скоєнні правопорушення.

5. Сусідство: Вплив сусідства також має багато спільного з типом злочинів, які відбуваються у цій конкретній сфері. Тому густонаселені села, села та міста пропонують регулярні можливості для правопорушень, пов'язаних із крадіжкою, шахрайством, розпустою, крадіжкою, викраденням, обманом тощо. Випадки крадіжки та кишенькових крадіжок поширені у

громадських місцях, таких як автобусні та залізничні станції. Іншою значною характеристикою правопорушень є певна антигромадська діяльність у сусідстві. Він включає в себе гральні будинки, публічні будинки та інші подібні установи з поганими особистостями.

6. Алкоголь та інтоксикація: У підлітків сьогодні стало модою вживати алкоголь. Зазвичай люди дають ложку коньяку хворій дитині, яка страждає від застуди та кашлю. Вони вважали, що бренді може бути корисним при застуді та кашлі, але вживання алкоголю в будь-який спосіб завдає серйозної шкоди розуму та організму людини чи дитини, які вживали алкогольні напої. Дитина не може визначити наслідки свого вживання алкоголю [88].

Ті, хто вживає алкоголь, взагалі втрачають самовладання. Як правило, це привід для боротьби між чоловіком-дружиною та дітьми і причина до нападу на них. Це створює вдома ворожу атмосферу, і діти вважають, що краще піти з дому. Це також може бути причиною розчарування у дітей, що призвело їх до скоєння злочину. Відсутність дисципліни та ворожа атмосфера в сім'ї дуже небезпечні для дитини. Сім'я повинна піклуватися про дитину, інакше вона може потягнутись на вчинення правопорушення.

7. Група однолітків: Поведінка індивіда багато в чому залежить від однолітків. Деякі особи (переважно в підлітковому віці) утворюють угруповання, в яких низка осіб об'єднуються в групову діяльність, що часто переходить у кримінальну тенденцію. Групи діють як чинник сприяння привопорушень неповнолітніх. Хлопчики та дівчатка часто навчаються прийомам скоєння злочинів у бандах. Банда є більш-менш засобом передачі прийомів правопорушень, навчання правопорушенням, захисту своїх членів, які займаються правопорушеннями, та підтримки безперервності у правопорушеннях. Якщо дитина залишається з іншими правопорушниками, вона отримує більше можливостей займатися протиправною діяльністю. Вона приєднується до банди, щоб забезпечити все, чого вона не отримує інакше.

8. Характер суспільства: умови життя суспільства, будь то демократичне, соціалістичне чи диктаторське, також визначають поширеність протиправної

поведінки дітей у цьому суспільстві. Крім того, оточення людей у суспільстві є одним із аспектів суспільства, які впливають на правопорушення неповнолітніх. Наприклад, сільські та міські поселення багато в чому не схожі з точки зору засобів до існування, освіти, мови та умов життя тощо. Схоже, що ці відмінності по-різному вплинули на частоту правопорушень, і це потребує подальших досліджень.

9. Соціокультурні умови: Соціокультурний стан також є чинником, що сприяє правопорушенням неповнолітніх. Коли дитина, яка живе в суспільстві, зустрічає людей різного типу з тими, хто займався протиправною діяльністю. Антигромадські елементи суспільства мають тенденцію перетворювати нормальних дітей на правопорушників за їх численні переваги, такі як виконання незаконної роботи та отримання прибутку, залучаючи їх спочатку до дрібних злочинів, таких як крадіжка, вимагання, обман, кишенькові крадіжки тощо. Це впливає на майбутнє та характер цих дітей, а також створює серйозні проблеми з правопорядком для адміністрації.

За словами Кларенса Дарроу, «нинішній злочинець поширений і здебільшого є продуктом міста. Безсумнівно, вся злочинність набагато частіше зустрічається у місті, ніж в околицях, а особливо молодий злочинець - продукт багатолюдної громади» [89].

10. Кіно та Інтернет: фільми та соціальні сайти також розглядаються як причина злочинності чи правопорушень, оскільки фільми легко приваблюють дітей. Те, що вони дивляться в фільмах і телевізійних екранах, вони намагаються зробити у своєму реальному житті. Нинішні фільми засновані на сценах сексуального злочину та злочинних дій, таких як обман, пограбування банку, крадіжка, поранення, зґвалтування тощо. Батьки повинні приділяти увагу своїм дітям і бути обережними, щоб те, що дивляться їхні діти у фільмах та телевізорах, особливо намагалося подалі від кіно, яке містить небажані картини та місця злочину [90].

11. Роль преси: преса відіграє життєво важливу роль у створенні хороших і поганих вражень у свідомості дітей. Діти, як правило, звертають увагу на ті

заголовки газетних новин та вирізки новинних каналів, які містять новини про азартні ігри/лотерею, грабіж, пограбування, зґвалтування, як заробити легкі гроші тощо. Діти також дізнаються, як вони можуть скоїти злочин і заробити легкі гроші і стати багатим. Випадки пограбування, викрадення людей, азартних ігор тощо, про які повідомляється щодня та повторюються, також є оманливими чинниками для неповнолітніх. Джером Мотто каже, що «газета є одним із чинників заохочення до самогубства». Він спирався на результати свого дослідження, «що рівень самогубств у районі Детройта знизився на 20% протягом десяти місяців страйку, коли газет не було». Він звинуватив газету в їх постійному акценті на насильстві, агресії, сексуальності, владі та славі [91].

12. Дешева література: Існує поширена думка, що погана та дешева література побічно впливає на свідомість молодих людей. Опис будь-якого конкретного злочину у таких прочитаннях безпосередньо дає їм пропозиції та технічні процедури, які слід використовувати для злочинної діяльності. Вплив дешевої літератури на свідомість дітей-правопорушників був підкреслений Фредеріком Вертамом у США та Мейсом в Англії. За словами Вертама, «така література пропонує лише вбивства, злочини та торгівлю наркотиками для дітей. Їх ефект загалом є антиосвітнім, і вони втручаються в освіту, забираючи великі шматочки життя дитини, протягом якої вона не позитивно, тобто зайнята освітою. Він прийшов до висновку, зробленого під час навчання протягом семи років». Подібним чином, Мейс в Англії вважає, що «дешеві оголошення та фотографії в періодичних виданнях відповідають за стимулювання підліткового культу, з єдиним мотивом сприяння продажу певних видів статей». А.О. Нестеренко дотримується тієї ж точки зору, «фільм, радіо та журнал про злочини, за її словами, стимулюють правопорушення через наслідування, особливо в тих, хто вражає, відкриті для пропозицій» [92].

13. Психічний склад: Психічний склад дитини також значною мірою обумовлює її поведінку. Багато досліджень показують, що «значна частина правопорушників пафосно налаштовані та мають дефіцит інтелекту». За словами Генріха Х. Годдарда, відомого історика, «існує дві основні теорії

злочинності та правопорушень. Один посиляється на спиритизм, а інший -на світське пояснення» [93].

14. Спадковість: Чинник спадковості багато підкреслюється при вивченні причини правопорушення. За словами вчених, «жалюгідність - результат спадкової передачі». На семінарі, присвяченому правопорушенням неповнолітніх, була висловлена думка, що «батьки-правопорушники відтворюють дітей-правопорушників». Спадковість і середовище значною мірою впливають на поведінку дитини. «Спадковість обумовлює те, що дитина може робити чи не робити, тоді як оточення впливає на те, що вона робить». Однак тут можна зазначити, що досить часто те, що здається спадковою ознакою, є не чим іншим, як простою ідентифікацією. Відтак, там, де батько є злодієм, син може почати красти через несвідоме бажання бути схожим на нього. Асоціація робить його таким, яким він є. Те, що передається від батьків до дітей, - це тенденція. Ці тенденції залишаються бездіяльними, поки не викликаються зовнішнім тиском. Якщо діти злочинців вчиняють правопорушення, які слід віднести не до спадковості, а скоріше до асоціації, впливу чи навчання. Вилучіть таких дітей з такої асоціації дуже рано, і вони будуть різними.

15. Фізіологічні та особистісні. Психологічна поведінка злочинця відіграє значну роль у визначенні правопорушень. Психологія злочинця контролює його розум, а розум розробив злочинне діяння, яке правопорушник має намір або хоче зробити. Існують деякі суттєві чинники, що впливають на антисоціальну поведінку.

- Чинник школи. Школа відіграє значну роль для росту та розвитку дитини, це школа, де дитина має найтісніший контакт з більшістю дітей протягом максимального періоду часу. У деяких школах жорстоке поводження з боку вчителів породжує ненависть і роздратування у дітей, що змушує їх втекти зі школи і стати правопорушниками. Варто зазначити, що «несприятливі шкільні умови можуть включати жорстке та неправомірне поводження, яке часто погіршує ситуацію». Школа зазвичай вважається конструктивною

установою, але коли вона не виконує визначених функцій, вона через свою недбалість може стати головною причиною правопорушень».

- Наркоманія: Одержимість неповнолітніми наркотиками провокує їх на вчинення дрібних правопорушень. Сьогодні вживання неповнолітніми наркотиків є дуже поширеним явищем. Залежність створює неспокій у сім'ї, а також створює в сім'ї ворожу атмосферу. Ця атмосфера дуже небезпечна для іншої дитини в родині. Батьки повинні піклуватися про своїх дітей, інакше вони можуть допустити вчинення правопорушення.

- Переповненість: коли дитина спить з батьками в одній кімнаті, вона дивиться і чує те, що не передбачено соціальними нормами. Тінь ревнощів членів сім'ї до інших членів сім'ї або будь-яка інша негативна дискусія не сприяє їх зростанню та розвитку розуму. Ворожа та агресивна поведінка батька, матері та будь-якого іншого члена сім'ї може змінити думку дитини, і це також може привести їх до правопорушень [94].

Деякі інші причини правопорушень можна відзначити наступним чином:

1. Погана компанія;
2. Невпевненість підлітків;
3. Психічні конфлікти;
4. Надмірна соціальна навіюваність;
5. Любовна пригода;
6. Невдоволення школи;
7. Погана база відпочинку;
8. Поганий житловий стан;
9. Професійне незадоволення;
10. Раптовий імпульс;
11. Фізичний стан.

Одним з важливих напрямків виховної роботи школи є профілактика правопорушень, девіантної поведінки, бродяжництва, бездоглядності в дитячому середовищі, а також раннього сімейного неблагополуччя.

Перед колективом школи стоїть складне завдання - спробувати змінити

свідомість і поведінку учнів «групи ризику» через цілеспрямований педагогічний вплив, при якому відбувається посилення позитивних тенденцій морального розвитку особистості, тобто забезпечити кожній дитині, що потребує цього педагогічну підтримку [95].

Наші освітня установи, як і багато інших, мають низку можливостей для проведення профілактичної роботи, зокрема мають великий вплив на формування і розвиток особистості дитини. Але позитивні результати профілактичної діяльності можливі тільки в тісній співпраці школи з суб'єктами профілактики [96].

Основною метою такої співпраці є соціально-психологічний супровід, особистісна і соціальна адаптація дітей і підлітків в процесі навчання в школі.

У її структурі можна виділити три основні напрямки:

- рада профілактики;
- шкільна служба примирення;
- просвіта дітей, батьків і педагогів.

Для досягнення позитивних результатів у своїй діяльності соціально-психолого-педагогічної служба:

- керується Законом «Про освіту», Конвенцією про права дитини, нормативними актами, «Про охорону дитинства» [38].

Соціальний педагог школи періодично організують рейди по місцях масового скупчення молоді та вулицях райцентру з метою виявлення неповнолітніх в пізній час на вулицях і в місцях масового скупчення молоді. Організуються спільні рейди і виїзди на квартири проблемних сімей та дітей, де проводиться індивідуальна профілактична робота з членами сім'ї. Представники поліції, прокуратури, лікарні та судових органів бувають частими гостями на класних годинах, бесідах і зустрічах з учнями з профілактики правопорушень та соціально-значущих захворювань. Так само співробітники поліції, представники судових органів організують екскурсії в департаменти поліції, народний суд і на судові засідання для учнів [97].

Згідно з планом роботи соціально-психолого-педагогічної служби в школі

регулярно проходять тижні профілактики. На цей захід складається конкретний насичений план роботи і ведеться активна підготовка не тільки педагогів, а й учнів школи. Обов'язково проводяться класні години, бесіди, зустрічі із запрошенням представників служб профілактики.

Отже, профілактика правопорушень і соціально-значущих захворювань серед підлітків досить непростий в психологічному, правовому і організаційному відношенні процес. Вся профілактична робота з дітьми повинна бути ретельно продуманою і вимагає від дорослих відповідального, вдумливого і професійного підходу, наявності певних знань і їх постійного розширення [98].

З життєвого досвіду ми бачимо, що тільки в тісній взаємодії, співпраці школи і служб профілактики можливі позитивні результати в застосуванні і традиційних, і сучасних підходів до проблем серед неповнолітніх.

2.3 Генеза та сучасний стан розвитку адміністративно-правових норм, що регулюють питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх

Сьогодні для багатьох молодих людей кидається виклик традиційним моделям, що керують стосунками та переходами між сім'єю, школою та роботою. Суспільні відносини, що забезпечують безперервний процес соціалізації, руйнуються; траєкторії життя стають все більш різноманітними і менш передбачуваними. Реструктуризація ринку праці, збільшення розриву у зрілості (період залежності молодих людей від сім'ї) і, можливо, обмежені можливості стати незалежною дорослою людиною - все це впливає на стосунки з сім'єю та друзями, можливості освіти і вибір, участь на ринку праці, дозвілля та спосіб життя. З цією ситуацією стикаються не лише розвинені країни; у країнах, що розвиваються, також виникає новий тиск на молодих людей, які зазнають переходу від дитинства до незалежності. Швидкий приріст населення,

недоступність житла та допоміжних послуг, бідність, безробіття та неповна зайнятість серед молоді, падіння авторитету місцевих громад, перенаселення у бідних міських районах, розпад сім'ї та неефективні освітні системи - це деякі з тисків, що мають вплив на молодь [99].

Протиправна поведінка серед молоді, коли вони ведуть переговори про перехід від дитинства до дорослого життя у все більш складному та заплутаному світі, - це питання, яке вперше розглядається у цій главі. Представлено деякі основні припущення, що стосуються правопорушень, після яких описуються різні чинники, що лежать в основі цього явища чи сприяють цьому. Виділено деякі регіональні варіації. Детально розглядаються ефективні підходи та заходи щодо запобігання правопорушенням у сфері неповнолітніх, при цьому особлива увага приділяється розвитку освітніх програм, професійного розвитку та громадських програм, покращенню сімейних стосунків та батьківських навичок, а також ціні відновного правосуддя і для правопорушників, і для жертв [100].

Сучасна молодь, незалежно від статі, соціального походження чи країни проживання, піддається індивідуальним ризикам, але також має нові індивідуальні можливості - деякі корисні, а інші потенційно шкідливі. Досить часто перевагою користуються нелегальні можливості, оскільки молоді люди вчиняють різні правопорушення, стають залежними від наркотиків та застосовують насильство проти своїх однолітків.

Статистичні дані вказують, що практично у всіх частинах світу, за винятком США, у 1990-х роках зросла кількість правопорушень серед молоді. У Західній Європі, одному з небагатьох регіонів, для яких є дані, кількість арештів неповнолітніх правопорушників та неповнолітніх зросла в середньому приблизно на 50 відсотків у період з середини 1980-х до кінця 1990-х років. Країни з перехідною економікою також стали свідками різкого зростання рівня правопорушень; з 1995 року рівень правопорушень серед неповнолітніх у багатьох країнах Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав збільшився більш ніж на 30 відсотків. Багато з кримінальних правопорушень

пов'язані із зловживанням наркотиками та надмірним вживанням алкоголю [101].

Більшість досліджень та програм, присвячених правопорушенням у сфері неповнолітніх, зосереджені на молоді як правопорушниках. Однак підлітки також стають жертвами правопорушень. Постійна загроза віктимізації має серйозний вплив на соціалізацію молодих чоловіків та на їхнє усвідомлення норм та цінностей широкого суспільства. Згідно з даними про злочини, зареєстровані поліцією, більше 80 відсотків усіх випадків насильства не повідомляються жертвами. Інформація про потерпілих дозволяє зробити висновки і про правопорушників. Результати досліджень самовідповіді показують, що переважна більшість тих, хто бере участь у насильстві проти молодих людей, мають приблизно той же вік та стать, що і їхні жертви; у більшості випадків правопорушниками є чоловіки, які діють у групах. Найбільш ймовірно, що жертвами насильства є люди у віці від 16 до 19 років, причому 91 з кожних 1000 у цій групі стають жертвами певної форми злочину. Опитування показали, що чоловіки частіше, ніж жінки, стають жертвами. У Сполучених Штатах 105 на кожну 1000 чоловіків стають жертвами злочинів проти 80 на 1000 жінок. Чоловіки в 2,5 рази частіше стають жертвами жорстокого нападу. Літні люди страждають рідше; як згадувалося, правопорушення зазвичай здійснюють представники тих самих вікових груп, до яких належать жертви [102].

Молоді люди, які ризикують стати правопорушниками, часто живуть у складних умовах. Діти, які з різних причин - у тому числі алкоголізму батьків, бідності, розпаду сім'ї, переповненості, жорстокого поводження вдома, зростаючої захворюваності на ВІЛ/СНІД або смерті батьків під час збройних конфліктів - діти-сироти або без супроводу прожиткового мінімуму, житла та інших предметів першої необхідності знаходяться під найбільшим ризиком потрапити у сферу правопорушень неповнолітніх. За оцінками, кількість дітей у особливо важких умовах зросла з 80 до 150 мільйонів між 1992 та 2000 роками [103].

Проблема правопорушень серед неповнолітніх стає все більш складною та універсальною, а програми запобігання злочинності або не обладнані для вирішення сучасних реалій, або взагалі не існують. Багато країн, що розвиваються, мало чи нічого не робили для вирішення цих проблем, а міжнародних програм явно недостатньо. Розвинені країни займаються діяльністю, спрямованою на запобігання злочинності неповнолітніх, але загальний ефект цих програм досить слабкий, оскільки наявні механізми часто недостатні для вирішення існуючої ситуації.

Загалом, нинішні зусилля по боротьбі із правопорушеннями неповнолітніх характеризуються відсутністю систематичних дій та відсутністю цілеспрямованої та ефективної соціальної роботи і з правопорушниками, і з жертвами, реальними чи потенційними. Аналіз ускладнюється відсутністю міжнародних порівняльних даних [104].

Неможливо розробити ефективні програми профілактики без розуміння причин залучення неповнолітніх до злочинної діяльності. У науковій та практичній літературі щодо злочинності та насильства серед неповнолітніх використовуються різні підходи для визначення та пояснення правопорушень молодих людей. Для криміналістів правопорушення серед неповнолітніх охоплює всі суспільні злочини, вчинені молодими людьми у віці від 12 до 20 років. Соціологи розглядають цю концепцію ширше, вважаючи, що вона охоплює безліч різних порушень правових та соціальних норм, від дрібних правопорушень до тяжких злочинів, вчинених неповнолітніми. Під категорію правопорушень серед неповнолітніх входять злочини статусу, названі так, оскільки вони тісно пов'язані з віковим статусом правопорушника; певна дія чи поведінка вважається порушенням закону лише в тому випадку, якщо вони вчинені неповнолітнім (наприклад, прогули та втеча). Намагаючись пояснити теоретичні основи правопорушень, соціологи пов'язують специфіку поведінки молоді з домом, сім'єю, оточенням, однолітками та багатьма іншими змінами, які разом чи окремо впливають на формування соціального середовища молоді.

Антисоціальна поведінка може бути нормальною частиною дорослішання або початком довгострокової моделі протиправної діяльності. Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх стверджують, що «юнацька поведінка чи поведінка, що не відповідає загальним соціальним нормам та цінностям, часто є частиною процесу дозрівання та зростання та має тенденцію спонтанно зникати у більшості людей із переходом до дорослого життя»; переважна більшість молодих людей в певний період свого підліткового віку вчиняють якісь дрібні злочини, але це не перетворюється на кар'єру правопорушника у довгостроковій перспективі. Хоча правопорушення є загальною характеристикою періоду та процесу дорослішання, дуже важливо відзначити, що неповнолітні часто створюють стабільні злочинні групи з відповідною субкультурою і починають займатися діяльністю дорослих злочинних груп, фактично обираючи кар'єру злочинців [105].

Статистичні дані у багатьох країнах показують, що правопорушення - це переважно групове явище; від двох третин до трьох чвертей усіх неповнолітніх злочинів вчиняють члени різних груп. Навіть ті неповнолітні, які здійснюють правопорушення окремо, швидше за все, будуть пов'язані з групами. За даними України, рівень злочинної діяльності серед неповнолітніх у групах приблизно в три-чотири рази вищий, ніж серед дорослих правопорушників. Групова злочинність неповнолітніх найбільш поширена серед 14-річних і найменш поширена серед 17-річних. Ставки вищі за крадіжки, пограбування та зґвалтування та нижчі за умисне вбивство та тяжкі тілесні ушкодження [106].

Подібності в основних характеристиках поведінки молодіжної групи зустрічаються майже в кожному класовому та культурному контексті. Неповнолітні групи однолітків відзначаються високим рівнем соціальної згуртованості, ієрархічною організацією та певним кодексом поведінки, заснованим на неприйнятті дорослих цінностей та досвіду. Субкультурному аспекту діяльності групи неповнолітніх рідко приділяється належна увага. Різні неповнолітні групи сприймають те, що становить гетерогенну суміш або синтез

переважних (на основі класів) цінностей, які поширюються індустрією розваг, та цінностей між поколіннями (на основі груп), які є рідними для сім'ї чи сусідства [107].

Субкультури можна визначити як особливі системи способу життя, які розробляються групами і перебувають у структурно підпорядкованому становищі в результаті тиску, який чинять переважні системи. Субкультури відображають індивідуальні та групові спроби вирішити структурні протиріччя. Одним з найважливіших аспектів субкультур є те, що вони формують моделі поведінки, які мають значну символічну цінність для залучених осіб. Нині існують різні субкультури, де девіантна поведінка та насильство відіграють важливу роль. Деякі групи та субкультури, як правило, використовують насильство як засіб вирішення міжособистісних конфліктів, і створена таким чином атмосфера є важливим посередницьким чинником, що сприяє правопорушенням. Це можна навіть назвати субкультурою насильства, в якій агресія вважається прийнятним і навіть кращим і мужнім підходом до вирішення проблем [108].

Найбільш ймовірно, що вони братимуть участь у протиправній діяльності - члени територіальних угруповань. За статистичними даними, вони скоюють утричі більше злочинів, ніж неповнолітні та молодь, які не є учасниками банди. Дослідження показують, що найчастішими злочинами, вчиненими учасниками банди, є бійки, вимагання на вулицях та насильство в школі.

Необхідно враховувати той факт, що неповнолітні групи існують у місцевих громадах. Громада визначається подібними соціальними характеристиками її мешканців, такими як приналежність до соціального класу чи етнічної групи. Міські громади забезпечують своїм членам певний повсякденний соціальний комфорт на місцевому рівні. В умовах соціального різноманіття та зростання міст ці осередки, як і сільські громади, здатні врівноважувати соціальні інтереси груп, які вони містять [109].

Членство в групах неповнолітніх іноді є важливим елементом соціалізації. Кілька досліджень показали можливість встановлення зв'язків між

групами правопорушників та іншими соціальними інститутами - «симбіоз», в якому, наприклад, банди можуть працювати для задоволення будь-яких потреб громади. Як уже згадувалося раніше, у багатьох випадках неповнолітні злочинці також є точкою входу до дорослої організованої злочинності [110].

Існуючі дані показують, що правопорушення та злочинність мають сильні гендерні асоціації. Поліцейські дані свідчать, що рівень правопорушень серед неповнолітніх чоловіків та молодих дорослих правопорушників більш ніж удвічі перевищує рівень злочинності серед молодих жінок, а рівень засудженості у шість-сім разів вищий. Кількість підозрюваних неповнолітніх чоловіків на кожні 100 000 представників визначеної вікової групи більше ніж у шість разів перевищує відповідну цифру для жінок; для осіб молодшої категорії співвідношення підозрюваних чоловіків і жінок є ще вищим - 12,5 до 1. Існує низка причин, чому більшість молодих чоловіків, ніж молодих жінок, причетні до насильницької чи злочинної поведінки. Різні обмежувальні та стимулюючі чинники спонукають жінок дотримуватися соціальних норм, які не поширюються на чоловіків, одним із прикладів є страх перед сексуальним насильством. Дівчата піддаються більш посиленому контролю сім'єю, ніж хлопчики. Культурні концепції такі, що суспільство загалом менш терпиме до девіантної поведінки серед молодих жінок, ніж серед молодих чоловіків. Крім того, агресія та насильство відіграють важливу роль у побудові чоловічності та сексуальності у патріархальних суспільствах, основною метою яких є зміцнення та збереження статусу та авторитетного становища чоловіків. Сприйняття насильства чоловіками можна мінімізувати, пробачити, заперечити або виправдати. Чоловіки часто не вважають такі дії словесними або сексуальними образами насильницькою поведінкою [111].

Є культури, в яких домінуючий тип маскулінності більш-менш відкрито спрямований на насильницьку конфронтацію, панування та контроль. В інших культурах соціалізація молодих чоловіків до гегемоністичної маскулінності не прив'язана до норм фізичної доблесті, працьовитості та готовності до боротьби. І для хлопчиків, і для дівчаток вулична банда є ідеальним контекстом для

«заняття статтю» (встановлення гендерних відмінностей). Отже, дівчата, які є членами банди, є не просто пасивними підтримувачами «патріархату», а й активними учасниками побудови гендерних відносин [112].

Група однолітків відіграє важливу роль у побудові гендерних ролей та відносин, включаючи протиправну поведінку. Молодіжні угруповання відображають гендерні відносини влади в суспільстві та пов'язаний з ними дискурс та практику, за допомогою якої вони відтворюються. Отже, відмінності в чоловічій та жіночій поведінці в цьому контексті частково є продуктом суспільної конструкції гендерного домінування та субординації у групових домовленостях.

Інтенсивність та тяжкість правопорушень неповнолітніх, як правило, визначаються соціальними, економічними та культурними умовами, що склалися в країні. Існують дані про загальне зростання правопорушень серед неповнолітніх, що відбувається одночасно з економічним спадом, особливо в бідних районах великих міст. У багатьох випадках діти-вулиці згодом стають молодими правопорушниками, які вже стикалися з насильством у своєму найближчому соціальному оточенні як свідки чи жертви насильницьких дій. Освіта цієї групи, як правило, досить низька, базовий соціальний досвід, набутий у сім'ї, надто часто буває недостатнім, а соціально-економічне середовище визначається бідністю та недостатнім чи безробітним [113].

Причини та умови правопорушень у сфері неповнолітніх зазвичай виявляються на кожному рівні соціальної структури, включаючи суспільство загалом, соціальні інститути, соціальні групи та організації та міжособистісні відносини. Вибір неповнолітніми кар'єри правопорушників і, як наслідок, продовження правопорушень сприяють широкому спектру чинників, найважливіші з яких описані нижче [114].

Правопорушення у сфері неповнолітніх обумовлена негативними наслідками соціального та економічного розвитку, зокрема економічними кризами, політичною нестабільністю та ослабленням основних інститутів (включаючи державу, системи державної освіти та державної допомоги та

сім'ї). Соціально-економічна нестабільність часто пов'язана з тривалим безробіттям та низькими доходами серед молоді, що може збільшити ймовірність їхньої причетності до протиправної діяльності [115].

Протиправна поведінка часто зустрічається в соціальних умовах, де норми прийнятної поведінки порушуються. За таких обставин багато загальних правил, які стримують людей від вчинення соціально неприйнятних вчинків, можуть втратити свою актуальність для деяких членів суспільства. Вони реагують на травмуючі та руйнівні зміни у суспільній реальності, займаючись бунтарською, девіантною чи навіть злочинною діяльністю. Прикладом такого стану може бути модернізація традиційних суспільств та супутні зміни, спричинені застосуванням нових технологій. Зміни такого масштабу впливають на види та організацію трудової діяльності, соціальні характеристики, спосіб життя та умови проживання, а ці зміни, у свою чергу, впливають на структуру влади, форми слухняності та способи участі в політиці - навіть настільки, що впливають на сприйняття реальності [116].

І у розвинених, і в країнах, що розвиваються, споживчі стандарти, створені засобами масової інформації, значно перевищують можливості більшості сімей. Тим не менш, ці ідеали стають віртуальною реальністю для багатьох молодих людей, деякі з яких докладуть чимало зусиль, щоб підтримувати спосіб життя, який вони собі не можуть дозволити. Оскільки не всі групи населення мають доступ до необхідних ресурсів, включаючи освіту, професійну підготовку, задовільну зайнятість та доходи, медичні послуги та належне житло, є й такі, які не можуть досягти своїх цілей законними засобами. Суперечність між ідеалізованими та затвердженими суспільством цілями та іноді обмеженими реальними можливостями їх досягнення на законних підставах породжує почуття розчарування у багатьох молодих людей. Злочинна кар'єра стає однією з форм вирішення цього протиріччя. Однією з причин протиправної поведінки є надмірна зосередженість на запропонованих цілях (досягнення успіху) у поєднанні з недостатніми засобами для їх досягнення.

Ймовірність вчинення девіантних дій у цьому контексті багато в чому залежить не тільки від недоступності законних можливостей, а й від рівня доступу до незаконних можливостей. Деякі неповнолітні, усвідомлюючи обмеження, що накладаються правовою поведінкою, потрапляють під вплив дорослих злочинців. Багато молодих людей відступають у межі своїх груп і вживають наркотики для психологічної чи емоційної втечі. Вживання алкоголю та заборонених наркотиків неповнолітніми є однією з причин правопорушень, оскільки вони часто змушені вчиняти злочини (зазвичай крадіжку), щоб отримати гроші, необхідні для підтримки їх вживання наркотичних речовин [117].

Географічний аналіз показує, що в країнах з більш урбанізованим населенням рівень зареєстрованої злочинності вищий, ніж у країнах із міцним сільським способом життя та громадами. Це може бути пов'язано з відмінностями у соціальному контролі та соціальній згуртованості. Сільські угруповання спираються переважно на контроль сім'ї та громади як засобу боротьби з асоціальною поведінкою та демонструють помітно нижчий рівень правопорушень. Міські промислово розвинені суспільства, як правило, вдаються до офіційних юридичних та судових заходів, безособового підходу, який, здається, пов'язаний із вищим рівнем правопорушень. Культурні та інституційні відмінності такі, що реакції на одне і те ж правопорушення можуть сильно відрізнятись в різних країнах.

Поточний процес урбанізації в країнах, що розвиваються, сприяє залученню неповнолітніх до злочинної поведінки. Основні риси міського середовища сприяють розвитку нових форм соціальної поведінки, що впливають переважно з ослаблення первинних суспільних відносин та контролю, зростання залежності від засобів масової інформації за рахунок неформального спілкування та тенденції до анонімності. Ці закономірності породжуються більш високою щільністю населення, ступенем неоднорідності та кількістю людей, що знаходяться в міських умовах [118].

Дослідження показують, що діти, які отримують належний батьківський нагляд, рідше займаються злочинною діяльністю. Дисфункціональні сімейні умови, що характеризуються конфліктом, неадекватним батьківським контролем, слабкими внутрішніми зв'язками та інтеграцією та передчасною автономією, - тісно пов'язані з правопорушеннями неповнолітніх. Діти в неблагополучних сім'ях, які мають мало можливостей для законного працевлаштування та стикаються з підвищеним ризиком соціальної ізоляції, надмірно представлені серед правопорушників. Становище етнічних меншин та мігрантів, включаючи переміщених осіб та біженців у деяких частинах світу, особливо засмучує. Країни з перехідною економікою в цьому відношенні стикаються з особливими проблемами, а пов'язана з цим невпевненість і потрясіння сприяють збільшенню кількості дітей та неповнолітніх, яким нехтують їхні батьки та страждають від насильства у соціумі та насильства вдома [119].

Сім'я як соціальний інститут наразі зазнає суттєвих змін; його форма урізноманітнюється, наприклад, збільшенням неповних сімей та позашлюбних спілок. Відсутність батьків у багатьох сім'ях з низьким рівнем доходу може змусити хлопчиків шукати моделі чоловічості у групах однолітків. Ці групи багато в чому замінюють сім'ю, визначають чоловічі ролі та сприяють набуттю таких атрибутів, як жорстокість, сила, збудливість та тривога.

Все більше визнається важливість сімейного благополуччя. Успіх у школі багато в чому залежить від того, чи мають батьки можливості надати своїм дітям «початкові» можливості (включаючи ресурси для придбання книг та посібників та оплати навчання). Підлітки з малозабезпечених сімей часто відчують себе виключеними. Щоб підвищити самооцінку та покращити свій статус, вони можуть приєднатися до групи неповнолітніх злочинців. Ці групи надають однакові можливості кожному, вигідно відрізняючись від школи та сім'ї, де повноваження займають дорослі [120].

Коли молоді люди піддаються впливу дорослих правопорушників, вони мають можливість вивчати злочинну поведінку, і можливість їх участі у

злочинах серед дорослих стає більш реальною. «Криміналізація» сім'ї також впливає на вибір траєкторій правопорушень. Дослідження, проведене у в'язницях США, показує, що сім'ї, причетні до злочинної діяльності, схильні підштовхувати своїх молодших членів до порушення закону. Більше двох третин опитаних мали родичів, яких ув'язнили; для 25 % це був батько, а для ще 25 % - брат чи сестра.

Оскільки іммігранти часто існують на узбіччі суспільства та економіки і мають мало шансів на успіх у межах існуючого правового порядку, вони часто шукають затишку у своєму власному середовищі та культурі. Відмінності в нормах і цінностях та різний ступінь прийнятності деяких дій у різних етнічних субкультурах призводять до культурних конфліктів, які є одним з основних джерел протиправної поведінки. Корінне міське населення схильне сприймати іммігрантів як явних девіантів.

Телебачення та кіно популяризували «культ героїв», який сприяє справедливості шляхом фізичного знищення ворогів. Багато дослідників дійшли висновку, що молоді люди, які спостерігають за насильством, мають тенденцію поводитися більш агресивно, особливо коли їх провокують. В основному це характерно для хлопчиків віком від 8 до 12 років, які більш схильні до таких впливів. Засоби масової інформації доводять особу до насильства трьома способами [121].

По-перше, фільми, які демонструють насильницькі дії, збуджують глядачів, а потім агресивну енергію можна перенести у повсякденне життя, змушуючи людину займатися фізичною діяльністю на вулиці. Цей вид впливу є тимчасовим, триває від кількох годин до кількох днів. По-друге, телебачення може зображувати звичайне щоденне насильство, вчинене батьками чи однолітками (накладення штрафів за невчення або за порушення певних правил чи норм поведінки). Неможливо знайти телевізійні шоу, які б не зображували такі моделі насильства, оскільки схвалення глядачами такого типу програм забезпечило його збереження. В результаті діти постійно зазнають впливу насильства в різних ситуаціях - і кількість насильницьких дій на телебаченні

зростає. По-третє, насильство, зображене в засобах масової інформації, є нереальним і має сюрреалістичну якість; рани менше кровоточать, а справжній біль та агонія, що виникають внаслідок насильницьких дій, проявляються дуже рідко, тому наслідки насильницької поведінки часто здаються незначними. З часом телебачення спричиняє зміну системи людських цінностей і опосередковано змушує дітей сприймати насильство як бажаний і навіть мужній спосіб відновлення справедливості. Американська психологічна асоціація переглянула докази та дійшла висновку, що телевізійне насильство становить близько 10 % агресивної поведінки дітей [122].

Зростаючий розрив між багатими та бідними призвів до появи «небажаних інших». Виключення деяких людей поступово зростає з накопиченням перешкод, розривом соціальних зв'язків, безробіттям та кризами ідентичності. Системи соціального забезпечення, які надали допомогу, але не усунули скромне соціально-економічне становище певних груп населення, разом із зростанням залежності малозабезпечених сімей від послуг соціального забезпечення, сприяли у багатьох місцях розвитку «нового бідного» класу.

Символічне виключення з суспільства неповнолітніх, які вчинили навіть незначні правопорушення, має важливі наслідки для розвитку кар'єри правопорушників. Дослідження показують, що акт маркування може призвести до самостійного прийняття образу правопорушника, що згодом призводить до злочинної діяльності.

Молодіжна політика рідко відображає розуміння ролі групи однолітків як інституту соціалізації. Членство у злочинній групі, як і будь-яке інше природне угруповання, може бути частиною процесу дорослішання. Завдяки таким первинним асоціаціям людина набуває почуття безпеки, розвиває знання про соціальну взаємодію та може демонструвати такі якості, як лояльність чи лідерство. У «дорослому» суспільстві велику цінність мають такі чинники, як соціальний статус, особистий добробут, раса та етнічна приналежність; проте всі члени підліткових груп знаходяться по суті в рівному становищі і мають однакові можливості для просування в ієрархічній структурі. У цих групах

добробут повністю залежить від особистих якостей, таких як сила, воля та дисципліна. Досить часто правопорушники можуть врівноважувати або компенсувати недоліки сім'ї та школи. Низка досліджень показала, що неповнолітні члени банди вважають свою групу сім'єю. Для підлітків, які постійно стикаються з насильством, належність до банди може забезпечити захист у сусідстві. У деяких районах ті, хто не причетний до угруповань, постійно стикаються із загрозою нападу, утисків чи вимагання на вулиці чи в школі [123].

Виявляючи причини протиправної поведінки, важливо визначити, які чинники сприяють виникненню ідентичності правопорушника, і чому деякі підлітки, які приймають образ правопорушника, не відкидають цей образ у процесі дорослішання. Ідентичність правопорушника є досить складною і насправді є накладанням кількох ідентичностей, пов'язаних із самою злочинністю та з етнічною, расовою, класовою та статевою ознакою людини. Делінквентна ідентичність завжди конструюється як альтернатива загальноприйнятій ідентичності широкого суспільства. Насильство та конфлікт є необхідними елементами у побудові групової та злочинної ідентичності. Основи групової ідентичності та діяльності встановлюються та зміцнюються шляхом підтримки конфліктних відносин з іншими неповнолітніми групами та суспільством загалом. Насильство виконує функцію інтеграції членів у групу, зміцнює їх почуття ідентичності і тим самим прискорює процес адаптації групи до місцевого середовища.

Іншими чинниками, які можуть послужити мотивацією для приєднання до банди, є можливості економічного та соціального просування. У багатьох соціокультурних контекстах делінквентний спосіб життя був певною мірою романтизований, і приєднання до банди є одним з небагатьох каналів соціальної мобільності, доступних для молоді з неблагополучним становищем. Згідно з однією думкою, молодіжні угруповання міст мають стабілізуючий вплив на громади, що характеризуються відсутністю економічних та соціальних можливостей [124].

Злочинна діяльність тісно пов'язана з поведінкою жертви. Реакція жертви іноді може спровокувати правопорушника; однак «відповідна» поведінка може запобігти злочинному діянню або принаймні мінімізувати його вплив. Згідно з науковою літературою, ймовірність стати жертвою пов'язана з особливостями чи якостями особи, соціальною роллю чи соціальною ситуацією, які провокують чи сприяють злочинній поведінці; особистісні характеристики, такі як індивідуальний чи сімейний стан, фінансовий достаток та безпека, а також логістичні характеристики, такі як час та місце, де відбувається конфронтація, також можуть визначати ступінь віктимізації.

Люди можуть стати випадковими жертвами, оскільки напад часто передуює бурхлива дискусія. За класифікацією психологічних типів існує три типових підлітка-жертви насильства: випадкові жертви; люди, схильні стати жертвами; та «вроджені» жертви. Дослідження показали, що у більшості випадків, що спричиняють тілесні ушкодження, правопорушник та його жертва знайомі один з одним і можуть бути подружжям, родичами чи друзями; це вірно для 80 % вбивств та 70 % сексуальних злочинів [125].

Насильство над дітьми загрожує їх основним правам людини. Тому вкрай важливо переконати окремих осіб та установи виділити час, гроші, досвід та інші ресурси, необхідні для вирішення цієї глобальної проблеми. Низка інструментів Організації Об'єднаних Націй відображає перевагу соціальних, а не судових підходів до боротьби зі правопорушеннями у сфері неповнолітніх. Еріадські настанови стверджують, що запобігання правопорушеннями у сфері неповнолітніх є важливою складовою загальної профілактики правопорушенням в суспільстві, а Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо здійснення правосуддя у справах неповнолітніх (Пекінські правила) рекомендують запровадити позитивні заходи для зміцнення загального стану неповнолітніх та зменшити потребу державного втручання.

Широко поширена думка, що втручання на ранніх стадіях є найкращим підходом до запобігання правопорушенням у сфері неповнолітніх. Профілактика вимагає індивідуальних, групових та організаційних зусиль,

спрямованих на утримання підлітків від порушення закону. Різні країни використовують різні методи, щоб перешкодити правопорушникам. Деякі зосереджуються на карному запобіганні, яке має налякати потенційних правопорушників, переконавшись, що вони розуміють можливість суворого покарання, або можуть бути вжиті заходи для запобігання повторюваним правопорушенням, що включає пояснення негативних аспектів правопорушення правопорушнику та спробу примирити злочинців та їх жертви.

Рання профілактична робота проводиться в кількох напрямках. Деякі з найбільш перспективних підходів, програм та ініціатив детально описані нижче.

В економічному секторі створюються програми підвищення кваліфікації, щоб забезпечити правові альтернативи для отримання доходу. Забезпечення підлітків та молоді розширеними економічними можливостями, професійної підготовки та освіти, нових робочих місць та допомога в організації бізнесу може допомогти запобігти залученню молоді до протиправної діяльності [126].

Освітні програми допомагають молодим людям навчитися позитивно оцінювати себе, боротися з конфліктами та контролювати агресію. Програми розвінчують міф про гламур банди та допомагають молодим людям знаходити альтернативи протиправній поведінці. Деякі працюють з проблемною молоддю, щоб допомогти їм розвинути соціальні та пізнавальні навички, необхідні для уникнення конфліктів та контролю агресії. Діти, які виховуються в міцних сім'ях, якісних школах та здорових громадах, зазвичай розвивають ці навички як само собою зрозуміле. У США до цих програм залучені правоохоронні органи, школи, місцеві громади та батьки підлітків.

Діяльність з питань відпочинку та розвитку молоді безпосередньо заохочується в Еріядських настановах: «Необхідно створити широкий спектр рекреаційних закладів та послуг, що становлять особливий інтерес для молоді, та зробити їх доступними для них». У низці міст США створення баскетбольних програм для підлітків призвело до зниження рівня злочинності на 60 відсотків. Дослідники з Колумбійського університету в Нью-Йорку

виявили, що наявність Клубу хлопчиків чи дівчат у проєкті державного житла знижує рівень злочинності в середньому на 13 відсотків. У Стівеніджі, місті у Сполученому Королівстві, де було побудовано великий молодіжний центр та дитячий майданчик та організовано кілька молодіжних клубів, молодь у значній мірі уникала правопорушень [127].

Часто вдається знизити рівень правопорушень у сфері неповнолітніх шляхом зміни міського середовища, зміни фізичних особливостей за допомогою архітектурного та ландшафтного планування та надання можливості зацікавити молодь. Дослідження, проведене в одному з міст Сполучених Штатів, показало, що більшість видів діяльності неповнолітніх правопорушників були зосереджені навколо єдиного міського парку. Планування парку було перероблено, щоб створити ще багато альтернативних варіантів дозвілля та відпочинку для неповнолітніх та їх батьків. Також було збільшено кількість позитивних заходів удень у школах та парках. Усі ці заходи призвели до значного скорочення правопорушень неповнолітніх; у Сполучених Штатах правопорушень серед неповнолітніх, включаючи насильницькі злочини, досягають максимуму близько 15:00, як правило, відразу після виходу з школи.

Останнім часом більша увага приділяється ролі та відповідальності місцевих громад у боротьбі із правопорушеннями у сфері неповнолітніх. Існують програми, призначені для навчання груп та окремих представників місцевих громад, в яких злочинність неповнолітніх зросла, щоб неформально контролювати молодь та залучати молодь до конструктивної діяльності. Ідея про те, що молоді люди можуть і повинні працювати у партнерстві з дорослими для покращення умов у своїх громадах, набула популярності за останнє десятиліття. Молодих людей просять сісти в ради, подати ідеї та підтримати зусилля громади шляхом структурованого (іноді необхідного) волонтерства. Перспективним розвитком зусиль щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх є залучення громадських організацій та волонтерів (студентів та пенсіонерів разом із відомими та авторитетними діячами, такими як

спортсмени, політики та громадські діячі) до соціальної роботи з підлітками. Загалом, програми запобігання правопорушенням банди мають прагнути інтегрувати дітей та молодь у організовану групову діяльність. Цього можна досягти за допомогою агентств чи організацій соціального обслуговування, таких як YMCA, YWCA, дівчата-екскурсоводи та скаути, а також незалежних клубів хлопців та дівчат та громадських центрів; цією метою служить і рекреаційна діяльність місцевого самоврядування.

Співпраця між різними агентами профілактичної роботи набуває все більшого значення. Багатогалузеві ініціативи профілактики, розроблені та впроваджені цілими громадами, є найбільш ефективними, зокрема ті, які спираються на сильні сторони та інтереси молоді, а не зосереджуються лише на їх проблемах чи недоліках. В одному місті США співробітники правоохоронних органів, представники служб людських служб та місцеві громадяни уклали партнерство для боротьби зі злочинністю у 10 районах з високою злочинністю. Ініціатива, яка включала створення нових спортивних ліг для молоді, молодіжний форум для підлітків, щоб висловитись щодо проблем громади, та різні інші заходи профілактики, призвела до зменшення правопорушень на 29 відсотків у цільових районах та скорочення загальноміського міста у насильницьких злочинах [128].

Інституційні програми, спрямовані на надання соціальної та психологічної підтримки окремим людям та групам, включають табори, гурткові будинки, альтернативні школи та притулки. У цьому контексті надаються освітні, поведінкові та психологічні оцінки та діагностика; медична допомога та призначення в медичні заклади; індивідуальне планування освіти; індивідуальне, групове та батьківське консультування; та організація дозвілля.

Сім'я, як основний інститут соціалізації, здається, відіграє найважливішу роль у запобіганні правопорушень дітей та неповнолітніх. Найбільш вражаючі зусилля щодо профілактики зосереджені на сім'ях проблемної молоді, включаючи тих молодих людей з серйозними проблемами поведінки. У Сполучених Штатах, коли навчання батькам з проблемних дітей у віці 3-8 років

проходило навчання з питань управління батьками, діти проходили набагато краще, ніж діти контрольної групи, призначені до черги на програму. Загалом від двох третин до трьох четвертих дітей у програмі досягли клінічно значущих змін і повернулися до нормального діапазону поведінкових функцій [129].

З огляду на це, особливу увагу слід приділити дітям з вулиць та дітям та підліткам, які втратили сім'ю (або зв'язок з ними) під час збройних конфліктів і, отже, не мали належного нагляду за сім'єю. Більшість програм, що обслуговують таких дітей, мають лікувальний характер, оскільки вони працюють на спеціальній основі, забезпечуючи їжею, одягом, а іноді і притулком та медичними послугами. Ці ініціативи, які забезпечують симптоматичне лікування, мають бути доповнені програмами, які також вирішують причини «вулицизму».

Поліпшення громад у населених пунктах, що живуть у нетрях та сквотах, мають потенціал перешкодити дітям проживати на вулицях та сприяти їхній реінтеграції у свої квартали. Ще одна мета профілактичної роботи-допомогти дітям вулиці брати участь у оптимістичній самооцінці та формувати позитивне ставлення [130].

У багатьох країнах досі існують «каральні» програми профілактики, які намагаються придушити правопорушення неповнолітніх та молоді, а також вербування банди, розширення та злочинну поведінку за допомогою спостереження (постійне спостереження поліції) та судового переслідування. Придушення є формою активного втручання, повністю узаконеного державою. Оскільки цей підхід за своєю суттю є «правильним», він не вимагає особливого обґрунтування чи оцінки результатів. Такий підхід, як правило, виключає спроби пропагувати належну поведінку, зосереджуючись на запобіганні небажаних поведінці. Однак агресія з боку влади може у багатьох випадках сприяти подальшій інтеграції молоді до груп правопорушників.

Суто профілактичні (або пригнічувальні) зусилля не дуже ефективні для молоді, яка вже опинилася в біді. Більшість злочинів вчинені відносною кількістю рецидивів, які зазвичай виявляють серйозні проблеми з поведінкою в

ранньому дитинстві. Для них, ймовірно, потрібно більш інтенсивне, індивідуалізоване лікування [131].

Запобігання рецидиву злочинності найкраще досягати за допомогою «відновного правосуддя», яке зазвичай здійснюють неурядові правозахисні організації та місцеві громади. Відновлення правосуддя розглядається як альтернативний вид кримінального правосуддя. Він включає процес, в ході якого всі сторони, які мають участь у конкретному правопорушенні, об'єднуються і колективно визначають, як найкраще боротися з наслідками правопорушення та його наслідками для майбутнього. Правопорушник, взаємодіючи з потерпілим, повинен усвідомити серйозність інциденту і разом з потерпілим та соціальними працівниками розробити низку кроків до примирення, організувати відшкодування збитків та надати будь-яку допомогу, яку може вимагати потерпілий. У разі успішного вирішення проблеми неповнолітній не поміщається до виправної установи та не позначається як правопорушник, тим самим уникаючи впливу середовища (в'язниці), яке може посилити поведінку правопорушників [132].

Процес примирення слід проводити дуже обережно, щоб правопорушник не вважав це «угодою» з жертвою - ризик, який підкреслюють різні дослідники. Згідно з різними дослідженнями, до 95 відсотків неповнолітніх, які брали участь у таких програмах та погодилися забезпечити реституцію, виконали свої зобов'язання, а загальний рівень рецидивів знизився на 50 відсотків. Більш того, реституція є набагато економічнішою за утримання; у США вартість утримання кожного неповнолітнього у виправній установі може досягати 30,000 доларів на рік [133].

Одним із ключових елементів відновного правосуддя є примирення між правопорушником та жертвою, процес, необхідний не тільки для виправлення правопорушника, але й для відновлення справедливості для потерпілого. Захист та підтримка жертв та свідків визнається важливим базовим елементом загальної стратегії запобігання правопорушенням та боротьби із правопорушниками. Заходи підтримки зменшують вплив злочинів на тих, кого

найбільше торкається, і є важливими для збереження та захисту ролі жертв та свідків у процесі правосуддя. Він також сприяє розслідуванню та переслідуванню правопорушень, сприяючи співпраці між потерпілими, свідками та правоохоронними органами та органами прокуратури.

На думку експертів, жертвам злочинів потрібна реституція, щоб відновити їх гідність і честь, компенсація, щоб визнати травму, що викликає відчуття закритості, та реабілітація, щоб дати їм можливість повернутися до своїх будинків та громад з мірою власної гідності. Зазвичай перший контакт жертви після злочину відбувається з поліцією, імміграційною владою, волонтерами, представниками громадських організацій або непрофесіоналами, лише деякі з яких мають досвід роботи з постраждалими жертвами. Відповідна підготовка необхідна тим, хто зазвичай першим вступає в контакт з жертвами. Необхідні додаткові послуги з підтримки жертв та інформаційні кампанії, присвячені правам жертв, і необхідно розробити та впровадити політику захисту свідків, особливо стосовно організованої злочинності та конкретних правопорушень, таких як торгівля людьми, де залякування чи помста можуть застосовуватися проти тих, хто співпрацювати з поліцією у запобіганні, розслідуванню або переслідуванню правопорушень [134].

Як правило, система запобігання злочинам буде ефективною лише в тому випадку, якщо (1) чітко визначено зміст та межі заходів щодо запобігання та належним чином використані функціональні можливості всіх органів, що входять до цієї системи; (2) охоплюються всі предмети та цілі профілактичної роботи (включаючи самих підлітків та їх стосунки в різних сферах життя суспільства) та враховуються конкретні характеристики кожного з них; та (3) були розроблені механізми адміністрування, контролю та координації для цього виду профілактичної роботи.

На практиці багато підходів до профілактики виявилися неефективними. Дослідження показують, що шокове ув'язнення (табір) не зменшує правопорушень. Короткострокове навчання «швидкого виправлення» не знизило показників арештів. Ні традиційна психотерапія, ні зміна поведінки не

виявили великих обіцянок як засіб перевиховання правопорушників. Кілька методів - особливо підходи або програми, орієнтовані на залякування, які об'єднують групи молодих правопорушників для тривалого лікування - насправді погіршили поведінку учасників [135].

Досвід показує, що зусилля по боротьбі з членством банди є найбільш неефективними. Було запропоновано кілька методів перетворення середовища банди, але вони, як правило, мають справу лише з кримінальним аспектом проблеми, тоді як соціально-економічні та інші умови та обставини, які змушують неповнолітніх увійти до групи, залишаються забутими; Крім того, традиційні соціальні інститути рідко беруть участь у цьому процесі. Тим не менш, програми, призначені для вирішення проблеми членства в бандах, часто впроваджуються, і деякі оцінювачі вважають їх успішними, а інші - абсолютно неадекватними. На думку деяких дослідників, реалізація та позитивна оцінка низки ініціатив можуть бути привабливими для політиків, які хочуть продемонструвати, що вони вживають заходів проти правопорушень неповнолітніх. Такі політичні міркування ускладнюють адекватну оцінку профілактичної роботи у багатьох випадках, в результаті чого неефективні програми можуть продовжувати діяти, поки проблеми правопорушень неповнолітніх залишаються невирішеними [136].

Послідовність є найважливішим чинником досягнення профілактики на всіх рівнях. Правопорушення неповнолітніх часто неправильно сприймається як індивідуальне явище; спільний аспект, як правило, применшується або ігнорується. Насправді, правопорушення, як правило, здійснюються неповнолітніми в групі або принаймні в межах стандартів конкретної групи. Щоб бути ефективною, профілактична робота повинна враховувати не лише індивідуальну мотивацію, а й групову культурну динаміку. На ще ширшому рівні в деяких країнах неповнолітні правопорушники можуть мати тісні зв'язки з організованою злочинністю серед дорослих та зв'язки з представниками місцевої громади, що також слід враховувати при розробці профілактичних програм.

Ініціативи профілактики не завжди легко переносяться з одного соціокультурного середовища в інше. Програми, які ефективно працюють в одній країні, можуть бути абсолютно недієвими в інших; наприклад, підхід до відновного правосуддя, розроблений і успішно застосований в одній країні, може бути реалізований в іншій з поганими результатами. Необхідно врахувати субкультурну специфіку певної групи неповнолітніх правопорушників у розробці програми та чітко визначити цільову групу, на яку будуть спрямовані профілактичні заходи [137].

Громади повинні реалізувати комбінацію стратегій запобігання, втручання та придушення для вирішення проблеми банди. Політика та програми повинні ґрунтуватися на відповідному націлюванні і установах, і молоді з урахуванням їх взаємних стосунків у певний час та місце (зосереджуючись, наприклад, на тому місці, коли молода особа вступає або готова вийти з банди та /або на етапі, коли проблема банди розвивається у конкретному закладі чи спільноті).

Учасники банди не позбавлені бажання жити в межах, затверджених суспільством. Однак вони часто підозрілі і бояться основного суспільства і звертаються до банди як єдиного джерела безпеки та схвалення. Потрібні зусилля, спрямовані на створення неповнолітніх угруповань до суспільно прийнятних шляхів поведінки. Наразі більшість реабілітаційних ініціатив не працюють над перенаправленням енергії чи потенціалу членів банди на соціально бажану діяльність [138].

Одним із перспективних напрямків профілактичної роботи є зміцнення становища жертв шляхом розробки відповідних програм та навчання для них та підтримки асоціацій жертв. Проблема віктимізації молоді досі характеризується певним теоретичним вакуумом. Останні дослідження показали, що диференціація між злочинцями та жертвами ґрунтується не на статі та віці, а на відмінностях у кожній статі; іншими словами, злочинці та жертви однієї статі представляють різні «типи» маскулінності та жіночності. Ці та інші питання, пов'язані з гендером, слід враховувати при розробці профілактичних програм.

Розширення зусиль у цьому напрямку було б особливо корисним для боротьби з безпритульними та сиротами та жертвами збройних конфліктів, сексуального насильства та торгівлі людьми. Спеціальні заходи необхідні для дітей та підлітків, які зазнають останніх трьох типів викликів: засоби масової інформації, як основне джерело публічної інформації, повинні відігравати ключову роль у інформуванні громадськості про руйнівні наслідки збройних конфліктів; та слід організувати круглі столи для розробки стратегій протидії торгівлі людьми та інтеграції жертв збройних конфліктів (включаючи підлітків-колишніх солдатів) та жертв утисків та сексуального насильства до суспільства [139].

Необхідний ініціативний, але ретельно продуманий підхід до розробки та впровадження програм профілактики та реабілітації, з обережністю застосовувати ці уроки, отримані на основі безпосереднього досвіду. Значні державні інвестиції виправдані і для зміцнення та розширення програми профілактики, орієнтованої на молодь, і для активізації зусиль щодо вдосконалення та покращення обіцянок запобігання. Однак слід визнати, що бездумні витрати грошей, часу чи зусиль на спонтанні чи погано розроблені заходи мало допоможуть вирішити проблему; Тому дослідження та оцінка повинні бути інтегровані у всі заходи щодо запобігання.

Поточну ситуацію щодо правопорушень серед неповнолітніх можна охарактеризувати такими основними фактами та тенденціями:

- Помітно зросла кількість насильницьких та тяжких злочинів серед молоді.
- Зростає кількість злочинів, пов'язаних з наркотиками.
- Процес глобалізації та більша мобільність великих груп населення призвели до зростання правопорушень, пов'язаної з нетерпимістю до представників інших культур.
- Труднощі, з якими стикаються іммігранти та їхні нащадки в деяких країнах, іноді пов'язані з високим рівнем групової злочинності, що впливає з діяльності етнічних груп правопорушників.

- У багатьох випадках правопорушення неповнолітніх пов'язані з менш очевидними джерелами мотивації; різні дії можуть відображати, наприклад, стандарти окремих субкультур, вчень або традицій, що впливають з релігійного радикалізму, або примус до використання насильства як засобу формування гендерної ідентичності. Досить часто агресивна та протиправна поведінка позитивно зображається в засобах масової інформації, створюючи плутану картину прийнятних суспільних норм у деяких молодіжних субкультурах.

- Досить часто агресивна та злочинна поведінка позитивно зображається в засобах масової інформації, створюючи плутану картину прийнятних суспільних норм у деяких молодих субкультурах.

- Діти та підлітки, які перебувають у складних умовах, є готовими резервами для організованої злочинності, участі у збройних конфліктах, торгівлі людьми та наркотиками та сексуальної експлуатації.

- Розпад сімей, бідність та смерть батьків у збройних конфліктах або від ВІЛ/СНІДу призвели до вимушеної незалежності багатьох молодих людей у всьому світі [140].

З огляду на вищезазначене, правопорушення неповнолітніх охоплює безліч різних порушень правових та соціальних норм, починаючи від дрібних правопорушень і закінчуючи серйозними злочинами, вчиненими молодими людьми. Деякі види правопорушень серед неповнолітніх є частиною процесу дозрівання та зростання і спонтанно зникають, коли молоді люди переходять до дорослого життя. Багато дорослих соціально відповідальних людей підліткового віку чинили різні види дрібних правопорушень.

Однак досить часто ситуація стає набагато серйознішою. Бідність, соціальна ізоляція та безробіття часто спричиняють маргіналізацію, а молоді люди, які перебувають у маргінальному стані, більш схильні до розвитку та підтримки злочинної поведінки. Крім того, молоді люди частіше стають жертвами злочинів, скоєних неповнолітніми правопорушниками. Злочинність - це значною мірою групове явище; ним часто займаються певні субкультури

молодих людей, які спільно прийняли певну ідентичність. Це також насамперед чоловіче явище, причому рівень правопорушень серед неповнолітніх чоловіків та молодих правопорушників більш ніж удвічі перевищує цей показник серед жінок. Деякі протиправні дії пов'язані з нетерпимістю представників інших культур чи релігійних, расових чи етнічних груп [141].

Щоб політика правопорушень стала дійсно ефективною, пріоритет має бути наданий маргіналізованій, вразливій та знедоленій молоді в суспільстві, а питання, що стосуються молоді, що перебуває у суперечці із законом, мають бути центральним напрямком національної молодіжної політики. Адміністрація ювенальної юстиції має бути децентралізована, щоб заохотити місцеву владу брати активну участь у запобіганні молодіжним правопорушенням та реінтеграції молодих правопорушників у суспільство через проекти підтримки з кінцевою метою сприяння відповідальному громадянству.

2.4 Суб'єкти профілактики правопорушень серед неповнолітніх та їх місце в системі забезпечення прав дитини

Формування протиправної поведінки неповнолітніх, як правило, обумовлено соціальними чинниками: сімейне неблагополуччя, алкоголізм, наркоманія, невиконання батьками обов'язків по вихованню дітей, жорстоке поводження з дітьми, бездоглядність, залучення підлітка в протиправну діяльність з боку дорослих. Найрізноманітніші причини можуть спровокувати підлітка, що знаходиться у важкій життєвій ситуації до конфлікту з законом, але незалежно від тяжкості вчиненого ним правопорушення він людина, що потребує особливої соціальної та психолого-педагогічної допомоги.

Для роботи з неповнолітніми, які перебувають на обліку або відбуває покарання за рішенням суду, важко знайти підходящу технологію, що дозволяє гарантувати позитивний результат. Ті практичні матеріали, які успішно використовуються психологами і педагогами в соціальних установах з «домашніми дітьми», не завжди підходять для підлітка з сильною педагогічною

занедбаністю і девіантністю [142].

Як показали дослідження і практика роботи, педагогічна занедбаність і девіантність неповнолітнього характеризується проявами агресивності, схильності до асоціальної поведінки та міжособистісних конфліктів, упертістю, невмінням підкорятися елементарним правилам розпорядку дня соціальної установи. Проблеми соціальної адаптації поєднуються з потужним механізмом психологічного захисту, проекціями своїх власних проблем, почуттів, емоцій на оточуючих; зневагою до морально-етичних норм, звичаїв, правил, стійкою реалізацією такої тенденції на тлі порушених соціальних зв'язків та ін.

Прояв психічного інфантилізму, що виражається в несаможиттєвості прийняття рішень та дій, нездатність протистояти впливу ззовні, зниженій критичності до себе, уразливості, вразливості також характерно для таких неповнолітніх. Нерідко можна спостерігати у них прояви адинамії рівня домагань, ригідність і зниження темпу досягнення цілей, дефіцит сприйняття емоцій тощо [143].

Перераховані проблеми вимагають великої і копіткої роботи по реалізації комплексу організаційно-управлінських, соціально-психологічних, медичних та психолого-педагогічних заходів, спрямованих на відновлення (або компенсацію) порушених функцій, дефекту, соціального відхилення у дітей і підлітків, які перебувають у конфлікті з законом.

До цих заходів відноситься, на нашу думку, звернення фахівців до проблеми грамотного використання в роботі з неповнолітніми якісних гуманітарних технологій як потужного ресурсу, що забезпечує хоча б мінімально можливі «гарантії» успішності процесу реабілітації і корекції поведінки неповнолітніх.

Існує кілька визначень поняття «гуманітарні технології» та їх функціональних характеристик.

Спрямованість гуманітарних технологій на всебічний прогресивний розвиток особистості підкреслює Н.А. Кузнецова: «Якщо виходити з назви, то гуманітарні технології - це технології, орієнтовані на розвиток людської

особистості і на створення відповідних умов для цього ...». «Сама ідея гуманітарних технологій - це спроба розібратися в процесах, які формують наше професійну свідомість, зрозуміти - звідки ми знаємо, що треба діяти так або інакше, проаналізувати ту інформацію і знання, якими ми користуємося для прийняття рішень» [144].

На думку А. О. Нестеренко, «гуманітарні технології - це інструменти, методи, способи дії ..., які застосовуються в процедурах перекладу теорії в практику, теоретичних моделей - в конструювання живого процесу ... володіти гуманітарними технологіями - значить володіти мистецтвом роботи з людьми...» [145].

Науковці вважають, що гуманітарні технології слід розглядати як «прийоми, методи і засоби трансляції та реалізації управлінських рішень, що спираються на ціннісний пласт свідомості індивідів і груп. При цьому слід особливо підкреслити той факт, що «ціннісний пласт свідомості» є складною системою, де в рівній мірі представлені раціональний і емоційний елементи; а також свідомий і несвідомий рівні психіки».

Як вказує С. Г. Кара-Мурза, «м'які» (гуманітарні) технології припускають досягнення цілей шляхом раціонального переконання або психологічних маніпуляцій, які не просто спонукають людину робити те, чого бажають інші, але і змушують її хотіти це зробити» [146].

У контексті нашого дослідження гуманітарні технології - це система наукогуманітарних знань, використання яких дозволить фахівцеві проектувати умови, засоби і способи реабілітації та корекції девіантної поведінки неповнолітніх, для досягнення природної поведінкової реакції дитини, скоріше, завдяки привабливості, ніж за допомогою примусу.

Іншими словами, можна припустити, що гуманітарні технології, є тою «м'якою, але силою» яка дозволить досягти мети (задуму) і, можливо швидше, і можливо економічніше, і можливо при більш високій якості. При цьому вживання нами терміна «можливо», ще раз підкреслює, що ми маємо справу не з об'єктом, а з суб'єктом гуманітарної технології, яка схильна до величезної

кількості різних впливів (внутрішніх і зовнішніх) і домогтися високого коефіцієнта гарантованості успіху (задуму) не завжди можливо.

Слід зазначити також, що гуманітарні технології, хоча і припускають тонкі (негрубі) інструменти переконання і взаємодії, в той же час можуть бути використані не тільки для вирішення гуманних цілей, тому що гуманітарне ще не означає гуманне, а гуманітарний вплив не обов'язково вирішує гуманні цілі.

Виходячи з вищесказаного, принциповим є питання «Як зробити так, щоб гуманітарні технології використовувалися педагогом, психологом, психотерапевтом та іншими фахівцями тільки на благо учасників технологічного процесу?» Тобто, як забезпечити дотримання принципу гуманізації [147].

Безумовно, тут на перший план виходить особистісний потенціал фахівця, який використовує гуманітарну технологію. Він повинен володіти неабиякими особистісними і діловими якостями; мати життєвий досвід і потребу в спілкуванні; мати розвинену інтуїцію, комунікабельність і емпатію; пройти спеціальну підготовку. Беручи ідею застосування гуманітарних технологій, він повинен спробувати розібратися в процесах, які формують його професійну свідомість, зрозуміти - звідки він знає, що треба діяти так або інакше, проаналізувати інформацію і знання та прийняти правильне рішення.

Розробка кожної гуманітарної технології потребує величезного обсягу інформації, спеціальному її відборі, використанні результатів новітніх наукових досліджень. Помилки на теоретичному рівні необхідно звести до мінімуму, щоб не завдати шкоди фізичному та психічному здоров'ю підлітка.

У контексті нашого дослідження найбільш вірним буде використання поняття «гуманні гуманітарні технології», що відображає основну позитивну перспективу застосування гуманітарних технологій [148].

Отже, використання гуманітарних технологій з метою подолання девіантної поведінки, реабілітації та корекції не може бути апіорі доцільним. Доцільність їх використання можлива тільки з точки зору досягнення гуманістичних цілей, тобто їх гуманізації.

Розглянемо деякі завдання гуманітарних технологій (ГТ):

- оптимальний вибір необхідних операцій (дій) в області ГТ, що забезпечують процес розвитку самопізнання підлітка, його потреби і здатності до самореалізації;
- визначення (моделювання) можливих «соціальних ризиків», що знижують ефективність досягнення технологічного задуму щодо розвитку у суб'єкта впливу (взаємодії) певних якостей особистості і норм поведінки та ін.;
- знаходження оптимальних форм, методів і засобів адаптації та гармонізації особистісного ресурсу неповнолітнього і його самоцінною активності (з самим собою і найближчим оточенням; в часі і просторі: вчора - сьогодні - завтра);
- визначення меж оптимально ефективних і помилкових дій і операцій фахівця, організуючого технологічний процес;
- створення постійних інформаційних потоків про суб'єктів технологічного процесу;
- визначення алгоритму необхідних дій, що створюють стійкість технологічного ефекту на різних його рівнях;
- нарощування складності і розвитку можливостей суб'єкта в процесі освоєння гуманітарної технології [149].

При підготовці фахівців такого рівня особлива увага повинна приділятися формуванню у них професійно значущих особистісних якостей, зокрема, гуманності як прояву вищої цінності професії «людина-людина». Саме формування гуманістичної парадигми сприйняття фахівцем своєї професії може допомогти вирішити проблему гуманізації гуманітарних технологій.

Гуманітарні технології умовно діляться на:

- педагогічні гуманітарні технології;
- психологічні гуманітарні технології;
- управлінсько-гуманітарні (людиноцентристські) технології.

Важливою особливістю педагогічної гуманітарної технології є діалогічність, відкритість цілей роботи з дитиною, відсутність маніпулятивного

в діяльності педагога:

- прояснення підліткам сенсу спільних або індивідуальних дій;
- колегіальність у формуванні та виборі мети спільної чи індивідуальної діяльності;
- пред'явлення цілей для експертизи всім зацікавленим особам - учасникам технологічного процесу (в тому числі участь найближчого оточення дитини);
- можливість корекції мети, закладену в алгоритм технології [150].

Гуманітарність педагогічної технології проявляється в тому, що у дитини формуються нові потреби, інтереси, мотиви, ціннісні орієнтації, установки, смисли, що визначають динаміку особистісної системи загалом.

Психологічні технології, представляючи вид гуманітарних технологій, спрямовані на розкриття, реалізацію і розвиток індивідуальності неповнолітнього, оптимізацію його взаємин з дорослими і однолітками.

Особливості застосування гуманітарних технологій:

а) гуманітарні технології не можуть існувати самі по собі. Вони використовуються як інструменти підвищення ефективності вже існуючих і реалізованих методик навчання, займаються вихованням і розвитком;

б) основним завданням і змістом застосування гуманітарних технологій є знаходження резервів в здійснюванні корекційної і реабілітаційної діяльності, підбір і використання відповідних засобів для реалізації цих резервів;

в) для ефективного застосування гуманітарних технологій фахівця необхідно освоїти знання з різних галузей науки і вміти застосовувати їх в конкретній педагогічній ситуації;

г) специфіка застосування гуманітарних технологій полягає в тому, що для отримання результату, в них використовуються нематеріальні складові, такі як інформація, авторитет педагога і т.п. [151].

Проведений нами аналіз практики роботи з неповнолітніми з девіантною та асоціальною поведінкою в Україні показав, що використання в роботі з ними новітніх технологій реабілітації та корекції є в сучасних умовах найбільш

перспективним напрямком, оскільки на їх базі найбільш цілісно вирішуються проблеми корекційно-реабілітаційної роботи. Наведемо як приклад деякі технології:

Програма корекції агресивної поведінки, яка включає п'ять напрямків: ігнорування агресивної тенденції, нефіксованість на ній уваги оточуючих; включення агресивної дії в контекст гри і надання їй нового соціально прийняттого, емоційно наповненого сенсу; встановлення заборони на агресивні дії дитини; активне підключення психолога до ігрової ситуації і розгортання або «розтягування» агресивних дій, в основі яких найчастіше лежить страх; психодрама [152].

Програма корекційно-виховної роботи для роботи з девіантними підлітками, включає педагогічні методи: методи громадського впливу, корекцію вольових дефектів, страхів, метод ігнорування, культури здорового сміху, корекцію нав'язливих думок і дії, бродяжництва, самокорекцію; спеціальні методи - корекцію недоліків поведінки дітей, нервового характеру; корекцію через працю; шляхом раціональної організації дитячого колективу; психотерапевтичні методи - навіювання та самонавіювання, гіпноз, метод переконання, психоаналіз.

Програма психолого-педагогічної реабілітації соціально-дезадаптованих дітей і молодших підлітків в умовах школи-інтернату - в її основу покладена мистецько-образотворча, театральна-ігрова діяльність і психолого-педагогічне консультування як ефективний засіб реабілітації.

Корекція поведінки учнів має на увазі під собою систему наступних правил: не можна придушувати відмінні від загальноприйнятих реакції дітей; важливе уміння донести моральні норми поведінки; залучати дітей до заняття, що пов'язані з ризиком (спорт); при психогенних розладах особливу увагу слід приділяти відносинам в сім'ї, контролю за поведінкою; створення системи ситуації успіхів до різних занять, організації соціальної активності учнів [153].

Психологічна корекція відхилень у поведінці особистості має на увазі під собою стимулювання позитивної мотивації; корекцію емоційних станів;

саморегуляцію; когнітивне переструктурування; згасання небажаної поведінки; покарання; формування позитивної поведінки.

Психокорекційна програма допомоги неповнолітнім з девіантною поведінкою здійснюється в залежності від форми відхилень у поведінці і включає в себе два блоки: профілактичний і корекційний.

Ефективні гуманітарні технології забезпечуються спільними зусиллями багатьох фахівців і багатьох організацій, базуються на хорошому знанні методів соціальної, соціально-психологічної, педагогічної роботи (індивідуальний, груповий, роботи в мікросоціальної середовищі і т.д.). Їх розробка повинна базуватися на глибокому знанні і сутності проблеми девіантної (деліквентної і кримінальної) поведінки підлітків, і особистісні особливості неповнолітнього. Спеціаліст у сфері ГТ повинен володіти вміннями знайти і відповідні підходи в кожному конкретному випадку [154].

Реабілітація через дозвільну діяльність - технологія, що передбачає здійснення реабілітації підлітків, їх педагогічну підтримку в подоланні проблем і дефіцитів їх розвитку в процесі дозвільної позаурочної діяльності.

Кожна з перерахованих вище технологій була піддана аналізу і переосмислення з точки зору використання її в роботі з дітьми групи ризику.

Ось чому кожна з них в обов'язковому порядку включає реабілітаційний компонент - специфічні методи залучення підлітка, психолого-педагогічну діагностику, індивідуальну роботу з психологом, соціальним педагогом, іншими фахівцями, групові тренінги, консультації.

Науково-методичний супровід діяльності по впровадженню нових технологій здійснюється ресурсним центром за кількома напрямками [155].

Насамперед, для реалізації цілей і завдань адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх на новому методичному і технологічному рівні фахівцям системи профілактики необхідна корекція їх педагогічної позиції, підвищення їх компетентностей.

Діагностика професійно-особистісних якостей фахівців опорних майданчиків, рівня їх компетентності в роботі з дітьми групи ризику; вивчення

рівня сформованості інноваційного середовища в освітніх організаціях, на базі яких відкриті опорні майданчики, дозволили диференційовано підійти до питання навчання фахівців, виділити базові опорні майданчики для узагальнення і трансляції передового досвіду.

Навчання фахівців організовується в різних формах. Це курси підвищення кваліфікації, стажування на базі інституту психотерапії та клінічної психології, соціально-реабілітаційних центрів, навчальні семінари, технологічні майстерні, дистанційне навчання на різноманітних порталах.

Спеціалісти, які здійснюють впровадження нових технологій і послуг, забезпечуються розробленими в ресурсному центрі алгоритмами діяльності, рекомендаційними списками літератури, інформаційно-методичним тьюторством (здійснюваним і в очній, і дистанційною формою), необхідними програмно-методичними матеріалами [157].

Добре зарекомендувала себе така форма методичної діяльності, як супервізія. Супервізори ресурсного центру аналізують індивідуальні навички роботи фахівців, стиль, методи роботи з дітьми групи ризику, надають допомогу в вирішенні виникаючих проблем.

В Україні протягом останніх 10-15 років відзначається тенденція соціальної і моральної деградації молодого покоління - зростання в її середовищі злочинності, наркозалежності, алкоголізму і т.д. Щоб її подолати, важливо визначити першопричину асоціальних проявів серед дітей, що знаходяться в соціально небезпечному положенні, створити перспективну концепцію виховання і соціалізації людини, розробити і реалізувати з урахуванням цієї концепції систему соціально-педагогічної реабілітації неповнолітніх правопорушників [157].

За останні роки роботи з дітьми з сімей, які перебувають в соціально небезпечному положенні, було проведено психологічне обстеження неповнолітніх. Мета обстеження визначити схильність дітей до порушення громадських правил, до злочину, до бродяжництва, до відходу з дому і виявити причини такої поведінки.

Причини відхилень у поведінці дітей часто полягають у відсутності у них моральних цінностей, відсутності мети в житті, відсутність мрії, коли дитина заявляє: «Мені нічого не треба, я не знаю, чого я хочу». У таких дітей не сформовані такі якості: самостійність, відповідальність, почуття обов'язку, почуттів співчуття, співпереживання до оточуючих. Такі діти відчувають себе не сприйнятими оточуючими, відчувають себе самотніми, нікому не потрібними. Вони знаходяться в стані внутрішнього конфлікту. Коли дитина не розуміє сама себе, не може аналізувати свої думки, почуття, то, як наслідок, не може контролювати свої дії, вчинки.

Схильність людей до асоціальної поведінки обумовлена головним чином їх недостатнім або неправильним вихованням. Це відноситься і до традиційної школи, яка в основному примусовим способом формує знання, вміння і навички, і до сім'ї, де батьки наполегливо прагнуть виховати в дитині заздалегідь задані якості - батьки не бачать в дитині особистість, хочуть «підігнати» її під свої власні бажання або взагалі не цікавляться дитиною - повна відсутність виховання дітей [158].

Такі батьки цікавляться тільки тим, що дитина поїла і як справи в школі. Але батьки не цікавляться його особистістю, внутрішнім світом дитини. Такий «педагогічний» вплив суперечить базовим потребам учнів, деформує їх мотиваційно-сміслову сферу і обумовлює, в кінцевому підсумку, виникнення психопатологічних нахилів, шкідливих звичок і асоціальних вчинків.

Про складність соціально-педагогічного завдання реабілітації особистості з поведінкою, що відхиляється свідчать результати проведеного фахівцями обстеження неповнолітніх правопорушників.

Серед обстежуваних неповнолітніх зустрічаються чотири особистісно-психологічних стереотипу:

- 1) «злочинець-рецидивіст» з вираженими психопатологічними рисами, схильний до продовження злочинної діяльності;
- 2) особистість з наростанням психічної деградації;
- 3) особистість «пристосуванця», що прагне до підтримки будь-якими

шляхами сприятливого для себе психо-емоційного настрою;

4) «збережений» стереотип, орієнтований переважно на соціальні цінності - творчість і сімейне благополуччя [159].

У абсолютної більшості дітей, які відбувають покарання в закритих установах, проявляються несприятливі для їх особистісного розвитку нахили, які в майбутньому, на жаль, можуть тільки посилюватися. Відповідно, актуальним стає завдання реабілітації особистості тих з них, хто ще не досяг стадії «злочинця-рецидивіста» і здатний (за допомогою ефективної виховної програми) повернутися до нормального життя.

Для досягнення мети потрібно:

1) залучення виховуваних в трудову колективну (доступну, соціально значиму, яка формує відповідальність) фізичну діяльність, побудовану відповідно до «трудового кодексу» (прийом на роботу, дотримання режиму праці і виробничих відносин, заходи заохочення і соціального захисту, матеріальну винагороду і т. п.);

2) забезпечення їх регулярним і здоровим харчуванням (частково за рахунок зароблених грошей);

3) надання їм можливості повноцінно відпочивати, займатися самоосвітою, дотримуватися в повній мірі особистої гігієни, культурно проводити вільний час - насамперед з членами свого трудового колективу або друзями, що сприяє зміцненню соціальних відносин;

4) надання юнакам і дівчатам вибору освітніх програм і видів творчої (або практичної) діяльності, пов'язаних з майбутньою професією [160].

Важливим моментом є виявлення трудових спрямувань виховуваних, вибір ними виду праці, переорієнтування і структурування їх трудової мотивації. Актуальність цього моменту обумовлена тим, що ставлення неповнолітніх правопорушників до трудової діяльності найчастіше носить суперечливий характер.

Приблизно 35% з них, як показало опитування, хочуть зайнятися будь-яким конкретним видом праці (хлопчики найчастіше - водінням

автотранспорту, а дівчатка - допомога освітнім установам, престарілим, організація дитячих свят). Інші (близько 50%) хочуть просто працювати, вони мало знають про види трудової діяльності, не знають своїх нахилів і бояться здатися невмілими. При цьому всі вони не хочуть працювати примусово - за вказівкою дорослих [161].

Для проведення реабілітації особистості неповнолітніх правопорушників використовується низка тестів:

- методика експрес-діагностики ситуативної самоактуалізації особистості;
- опитувальник оцінки «зовнішньої-внутрішньої мотивації»;
- тест диференціальної самооцінки функціонального стану;
- методика Ф.Філлера оцінки психологічної атмосфери в колективі [162].

Заходи, прийняті за останні роки органами системи профілактики всіх рівнів, дозволили стабілізувати ситуацію з сімейним неблагополуччям, але подолання негативних процесів, що виникли в сучасних умовах і що відбуваються зараз в сім'ях, можливо тільки за умови підвищення статусу сім'ї.

Необхідно відзначити, що соціальний патронаж сімей, які перебувають в соціально небезпечному положенні і своєчасно проведена індивідуальна профілактична робота з сім'ями дає свої позитивні результати.

Найбільша кількість сімей, що пройшли реабілітацію зняті саме в зв'язку з поліпшенням ситуації в них.

Як показав досвід роботи, ні одна з служб, окремо взята, не в змозі самостійно вивести сім'ю з соціально небезпечного становища. Це можливо тільки шляхом об'єднання спільних зусиль у межах міжвідомчої взаємодії та надання комплексної допомоги сім'ям [163].

Міжвідомча взаємодія сьогодні - одна з важливих форм роботи суб'єктів профілактики, що дозволяє спільними зусиллями вирішувати спільні завдання захисту прав дітей, профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх, а також профілактики соціально небезпечного становища сімей.

Одна з основних цілей фахівців, зайнятих в профілактиці, полягає в тому, щоб, керуючись доступною інформацією, допомогти всім учасникам взаємодії

створити працюючу соціальну систему шляхом узгодження взаємних обов'язків і пріоритетів. А також для повної реабілітації сімей і дітей, які скоюють правопорушення потрібно психологічна та педагогічна допомога не тільки на активному етапі реабілітації сім'ї (6 місяців). Така допомога необхідна на всьому етапі реабілітації сім'ї, яка перебуває в соціально небезпечному положенні, до зняття її з обліку. Тільки в цьому випадку ми можемо спостерігати позитивну динаміку в сім'ї.

Для надання дієвої допомоги сім'ям, які перебувають у соціально небезпечному становищі, фахівці знаходяться в постійному пошуку нових, більш ефективних форм і методів впливу, розробляють індивідуальний підхід до кожної сім'ї і до кожної дитини, використовуючи для цього і стандартні (профілактичні бесіди), і нестандартні форми роботи (проведення міських цільових акцій і операцій) [164].

У своїй роботі фахівці соціальної реабілітації використовують такі методи соціально-педагогічної допомоги сім'ї: соціальний патронаж, консультаційні бесіди, соціально-педагогічний моніторинг сім'ї.

При позитивній реабілітації сім'ї, яка перебуває в соціально небезпечному положенні, робота з сім'єю триває усіма суб'єктами профілактики для того, щоб запобігти факт скоєння повторного правопорушення:

- надається консультативна допомога членам сім'ї психологом школи та педагогічна підтримка з боку педагогічного колективу;
- проводяться рейди по обстеженню житлово-побутових умов;
- ведеться пропаганда здорового способу життя;
- забезпечується постійна правова, психологічна, педагогічна освіта батьків;
- проводяться навчальні та практичні заняття, рольові ігри, тренінги, індивідуальні бесіди;
- організовується дозвільна діяльність дітей [165].

Спираючись на роботи Ховарда Зера, Гарольда Бермана, Нільса Крісті,

Р. Максудов зазначає, що ідеї кризи сучасного правосуддя, викладені в їх роботах, послужили тому, що Концепція відновного правосуддя (і ширше - відновного підходу) розробляється сьогодні в світі як система теоретичних уявлень і набір способів, процедур і прийомів роботи, які використовуються в ситуації правопорушення, конфлікту, в обставинах ескалації взаємонерозуміння, відчуження та напруженості у відносинах між людьми і сплеску насильства. Використання відновного підходу необхідно тоді, коли міжлюдські стосунки насичуються ненавистю і мстивістю, які обривають можливість протікання нормального людського життя [166].

На початку 2009 р, як зазначається Р. Максудовим, членами асоціації відновної медіації були розроблені стандарти відновної медіації. Вони дозволили, з одного боку, виділити основні ідеї відновлювальної медіації, з іншого - задали основу для розробок концепції і моделі відновлювальної медіації. У стандартах відновна медіація визначається як «процес, в якому медіатор створює умови для відновлення здатності людей розуміти один одного і домовлятися про прийнятні для них шляхи вирішення проблем (при необхідності - про загладжуванні заподіяної шкоди), що виникли в результаті конфліктних або кримінальних ситуацій» [166].

Стандарти визначили процес і результат медіації: «Основою відновної медіації є організація діалогу між сторонами, який дає можливість сторонам краще пізнати і зрозуміти один одного. Діалог сприяє зміні відносин: від відносин конфронтації, упереджень, підозрливості, агресивності до позитивних взаємин. Медіатор допомагає висловити і почути точки зору, думки, почуття сторін, що формує простір взаєморозуміння. Найважливішим результатом відновлювальної медіації є відновлювальні дії (вибачення, прощення, прагнення щиро загладити заподіяну шкоду), тобто такі дії, які допомагають виправити наслідки конфліктної або кримінальної ситуації».

Реалізація відновного підходу здійснюється за допомогою технології відновлювальної медіації, де основним механізмом є відновлювальні програми. Їх організуючим ядром, є зустрічі конфліктуючих сторін або жертви і

правопорушника, в ході яких обговорюються важливі для суспільства і для людей способи цивілізованого виходу з конфлікту або кримінальної ситуації. Результатами зустрічей з допомогою підготовлених провідних (медіаторів) є зміни відносин між людьми: від відносин взаємної ненависті, злоби і агресії сторони приходять до розуміння один одного, що призводить до прийняття і реалізації зобов'язань по загладженню шкоди і здійсненню по відношенню один до одного відновлювальних дій: вибачення, прощення, загладженню шкоди, розуміння, прийняття, тобто таких простих дій, на основі яких тримається і не розпадається суспільство [167].

Відтак, під доктриною медіації авторами розробки концепції відновного підходу розуміється філософська концепція, представлена як система поглядів і основоположних принципів, заснована на сучасних уявленнях про роль і місце громадських інститутів посередництва (медіації) в перетворенні політичних і соціальних систем в глобальному світі. Під основами медіації прийнято вважати базові уявлення про форми вирішення спорів при діяльній участі нейтрального посередника (медіатора), що розкривають сутність медіації - гнучку, неформальну, економічну і швидку процедуру, що дозволяє учасникам конфлікту в дусі доброї волі врегулювати розбіжності, продовжувати ділове співробітництво, розвивати партнерські відносини, що відповідає сучасній загальноправовій тенденції, що спрямована на розвиток активності сторін у вирішенні конфлікту і досягнення рішення без використання методів примусу.

Медіація як процес соціальної взаємодії відповідає формулі: конфлікт - діалог - згода. Змістом медіації є перехід взаємодії сторін з одного стану - в інший. В процесі цього переходу взаємодія сторін змінює не тільки спрямованість, але і характер під впливом самих учасників взаємодії. Технології медіації - відновлювальна програма, кола співтовариств, сімейна конференція [168].

Технологія соціального проектування є однією з сучасних технологій соціальної реабілітації неповнолітніх, які перебувають у важкій життєвій ситуації. Зазначена технологія органічно поєднується з технологією відновної

медіації, оскільки в межах відновної програми і жертва, і кривдник повинні розробити як мінімум проєкт майбутньої взаємодії, ще точніше, проєкт свого майбутнього.

В межах соціального проєктування здійснюється проєктне навчання і виховання підлітків, спрямоване на активізацію процесу соціалізації, збагачення форм виховання, формування певного типу мислення (проєктного) і ставлення до навколишньої дійсності, навчання власне проєктної діяльності. Особливо важливо підкреслити, що в проєктуванні потужно здійснюється її розвиваюча функція, яка заснована на продуктивності уяви, силі і свободі творчості, логічності, послідовності спільної з іншими людьми креативної діяльності, стимулі до розвитку соціальної активності, емоційному збагаченні свого життя, пов'язаному з відчуттям здатності до перетворенню дійсності, що ще раз підкреслює необхідність організації проєктної діяльності неповнолітніх, схильних до асоціальної поведінки. Підставами для здійснення технології соціального проєктування є метод проєктів і імітаційне моделювання [169].

Проєкти класифікуються як дослідні, творчі, пригодницькі, інформаційні, практико-орієнтовані. Щоб досягнути, прожити, долучитися до розкриття, конструювання, потрібні особливі форми організації проєктної діяльності. Провідною серед них є імітаційна гра, функції якої розглядаються як психологічні (знімає напругу, сприяє емоційній розрядці), психотерапевтичні (допомагає змінити ставлення до себе та інших, змінити способи спілкування, психічне самопочуття), технологічні (дозволяє частково вивести мислення з раціональної сфери в сферу фантазії) [170].

Модель діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проєктування розроблена відповідно до системи заходів підпрограми «Профілактика злочинності та правопорушень неповнолітніх, соціальний супровід неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом».

Сконструйована модель є моделлю змішаного типу: структурного, функціонального та процесуального.

Модель, що імітує спосіб поведінки (функції) оригіналу, є

функціональною. Водночас, визначення структури діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування вимагає аналізу її функціонального призначення, а виявлення функцій цієї системи, в свою чергу, передбачає аналіз її структури, що обумовлює необхідність створення структурно-функціональної моделі вказаної системи. Процесуальна модель описує результати діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування через дії суб'єктів процесу відновної медіації та соціального проектування.

Система діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування включає в себе як основні структурні елементи, взаємозв'язок яких забезпечує її функціонування і цілісність, цільовий, змістовий, технологічний і результативний компоненти.

Виділені взаємодоповнюючі компоненти (цільовий, змістовний, технологічний, результативний) є основою діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування. Зміст і взаємодія компонентів продиктовані системою принципів, які враховують умови здійснення діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування і системою умов здійснення діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування [171].

Стандарти відновної медіації визначили її принципи.

Принцип добровільності участі сторін. Сторони беруть участь у зустрічі добровільно, примус в будь-якій формі сторін до участі неприпустимо. Сторони мають право відмовитися від участі в медіації і до її початку, і в ході самої медіації.

Принцип інформованості сторін. Медіатор зобов'язаний надати сторонам всю необхідну інформацію про суть медіації, її процесі та можливі наслідки.

Принцип нейтральності медіатора. Медіатор в рівній мірі підтримує сторони і їх прагнення у вирішенні конфлікту. В іншому випадку медіатор повинен передати справу іншому медіатору або припинити медіацію. Медіатор не може приймати від будь-якої зі сторін винагороди, які можуть викликати

підозри у підтримці однієї зі сторін.

Принцип конфіденційності процесу медіації. Медіація є конфіденційною. Медіатор або служба медіації забезпечує конфіденційність медіації та захист від розголошення документів, що стосуються процесу медіації. Виняток становить інформація, пов'язана з можливою загрозою життю, або можливість скоєння правопорушення; при виявленні цієї інформації медіатор ставить учасників до відома, що вказана інформація буде розголошена. Медіатор передає інформацію про результати медіації в структуру, яка направила справу на медіацію. Медіатор може вести записи і складати звіти для обговорення в колі медіаторів і кураторів служб примирення. При публікації імена учасників повинні бути змінені.

Принцип відповідальності сторін і медіатора. Медіатор відповідає за безпеку учасників на зустрічі, а також дотримання принципів і стандартів. Відповідальність за результат медіації несуть сторони конфлікту, що беруть участь в медіації. Медіатор не може радити сторонам прийняти те чи інше рішення по суті конфлікту.

Принцип загладження шкоди кривдником. У ситуації, де є кривдник і жертва, відповідальність кривдника складається в загладженні шкоди, заподіяної жертві.

Принцип самостійності служб примирення. Служба примирення самостійна у виборі форм діяльності і організації процесу медіації [172].

Цільовий компонент діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування представлений єдністю генеральної мети, системою завдань, принципів, умов, суб'єктів.

Мета: підвищення якості соціальної реабілітації неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом), в процесі відновної медіації та соціального проектування.

Досягнення мети здійснюється за допомогою реалізації наступних завдань:

1. Навчання фахівців і неповнолітніх технології відновлювальної медіації

та соціального проектування.

2. Розробка пакету документів та організація діяльності служби примирення.

3. Контроль і аналіз якості соціальної реабілітації неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом) [173].

Крім представлених в моделі мети і завдань в процесі її реалізації вирішуються також додаткові завдання, а саме:

- надання допомоги жертвам з метою відновлення почуття безпеки, надання можливості поділитися емоціями, які виникли в зв'язку з кримінальною ситуацією, і бути почутими, отримати відповіді на хвилюючі питання, компенсувати заподіяну матеріальну шкоду;

- створення умов для прийняття відповідальності, а також спільного (жертва і правопорушник) прийняття рішення про розмір і форму відшкодування збитку;

- відновлення миру в суспільстві;

- стимулювання інноваційного пошуку технологій соціальної реабілітації неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом);

- створення сприятливого клімату для фахівців системи соціальної реабілітації неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом);

- професійне зростання фахівців системи соціальної реабілітації неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом);

- поширення інноваційних технологій соціальної реабілітації неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом);

- створення управлінських умов для закріплення інновацій [174].

Умови здійснення діяльності служби примирення в процесі відновної

медіації та соціального проектування як сукупність причин, що впливають на розвиток відновного підходу, визначаються специфікою розвитку зазначеного підходу засобами наступних технологій, а саме:

- наявність управлінських механізмів, що створюють умови діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування;
- підвищення кваліфікації співробітників системи соціального захисту, членів служби примирення;
- навчання неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом), членів служби примирення, основам медіації [175].

Модель передбачає реалізацію функцій, що впливають з мети діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування:

- діагностичної;
- плануючої;
- організуючої;
- розвиваючої;
- маркетингової;
- прогностичної;
- проєктної.

Діяльність служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування визначається системою суб'єктів таких процесів:

- члени служби примирення, куди входять співробітники установ системи соціального захисту населення і неповнолітні, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом);
- жертва конфлікту;
- кривдник;
- соціальне оточення жертви і кривдника;
- громадські організації [176].

На основі побудованої моделі в межах змістовного компонента розроблена програма підготовки діяльності служби примирення в процесі

відновної медіації та соціального проектування, що включає: навчальну програму семінарів з підготовки фахівців «Проектування та апробація моделі соціальної служби примирення в установах соціального обслуговування неповнолітніх»; навчальну програму підготовки неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом), до здійснення діяльності медіатора, реалізовану в формі бесід, консультацій, їх безпосередньої участі в процедурах медіації [177].

У змістовний компонент моделі входять також вимоги до здійснення діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування, такі як:

- виконання документів, що регулюють діяльність служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування;
- організація спільної діяльності в процесі медіації та соціального проектування співробітників установ системи соціального захисту населення і неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом);
- надання учасникам конфлікту можливості вибору цілей, змісту, форм, методів, засобів відновної медіації та соціального проектування;
- пріоритет самостійності учасників процесів відновної медіації та соціального проектування;
- організація рефлексії, самоаналізу учасниками конфлікту власної відновної діяльності [178].

Методичне забезпечення програми діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування повинно включати:

- вихідну інформацію про діяльність служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування по підвищенню якості соціальної реабілітації неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом);
- методичні рекомендації щодо організації діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проектування.

Створені модель і комплексна програма дозволяють визначити технологічний компонент діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проєктування, що включає синтез використовуваних управлінських, ювенальних, соціально-педагогічної технологій, таких як:

- моніторинг ефективності діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проєктування, стану і розвитку неповнолітнього, який перебуває в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом), в процесі соціальної реабілітації;

- технологія відновної медіації;

- технологія соціального проєктування [179].

Технологічний компонент діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проєктування включає також базові елементи моделі відновлювальної медіації, куди входять: персонально-орієнтований діалог; відновлювальні дії; проєктування майбутнього; реалізація проєкту майбутнього.

Результативний компонент моделі представлений наступними цільовими індикаторами, що визначають ефективність діяльності служби примирення в процесі відновної медіації та соціального проєктування щодо неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні (в тому числі в конфлікті з законом):

- частка неповнолітніх, які вчинили правопорушення або злочин, в загальній чисельності неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні;

- частка неповнолітніх, які вчинили повторні правопорушення, в загальній чисельності неповнолітніх, які вчинили правопорушення і які перебувають на обліку органів і установ системи соціального захисту населення [180].

Ми поки в самому початку шляху, говорити про трансляцію досвіду ще рано. Дисемінацію передового досвіду роботи за програмою планується здійснити через систему базових опорних майданчиків, які, узагальнюючи

досвід впровадження тієї чи іншої технології, будуть транслювати його в інші території. Використовуються з цією метою і такі форми роботи, як конкурси професійної майстерності, пересувні, стаціонарні і віртуальні виставки методичних матеріалів, банк передового досвіду, а також різноманітні інформаційні портали.

Розвиток адаптивних і вольових якостей, комунікативних та творчих здібностей, формування позитивного світовідчуття і соціального досвіду, подолання проблем в професійному самовизначенні і соціалізації неповнолітніх - такий очікуваний ефект впровадження нових технологій і послуг. Вони допоможуть формуванню у підлітків адекватної самооцінки, зниження рівня агресії і тривожності, відновленню їх базової довіри до світу, їх безбар'єрного спілкування в середовищі просоціальних однолітків, оволодіння прийомами емоційної саморегуляції, формування мотивації до здорового способу життя.

Очікується, що процес оновлення методів і технологій роботи з підлітками групи соціального ризику буде проходити паралельно зі створенням єдиної регіональної системи ресурсного забезпечення профілактики правопорушень і злочинів неповнолітніх на території України, формуванням ефективною системи міжвідомчої взаємодії суб'єктів системи профілактики бездоглядності та правопорушень, що дозволить домогтися стійких позитивних результатів [181].

У сучасних умовах основними напрямками вдосконалення профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх є:

- гуманізація превентивної практики, переважання захисних заходів над заходами покарання і примусу;

- професіоналізація виховно-профілактичної та захисної діяльності, підготовка спеціальних кадрів соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, що спеціалізуються на практичній роботі по корекції відхилень у поведінці дітей та підлітків, оздоровленню умов їхнього сімейного і суспільного виховання;

- посилення ролі медико-психологічної допомоги та підтримки в корекції відхилень у поведінці дітей та підлітків, реабілітації неповнолітніх з різними формами соціальної і психічної дезадаптації;

- визнання сім'ї як провідного інституту соціалізації дітей і підлітків, здійснення соціальних заходів соціально-правової, соціально-педагогічної та медико-психологічної допомоги сім'ї, насамперед сім'ям групи соціального ризику;

- суворе розмежування виховної та профілактичної компетенції між державними соціальними службами, правоохоронними органами, громадськими об'єднаннями при їх тісній взаємодії і максимальній участі в реалізації державної молодіжної політики [182].

У профілактиці протиправної поведінки неповнолітніх бере участь безліч суб'єктів. Вони являють собою єдину, пов'язану спільністю цілей і завдань систему, що включає комісії у справах неповнолітніх і захисту їх прав; органи управління соціальним захистом населення, освітою, охороною здоров'я; органи опіки і піклування, у справах молоді, служби зайнятості, внутрішніх справ.

Спеціалізованими установами для неповнолітніх, які потребують соціальної реабілітації, є:

- соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх, які здійснюють профілактику бездоглядності та соціальну реабілітацію неповнолітніх, які опинилися у важкій життєвій ситуації;

- соціальні притулки для дітей, що забезпечують тимчасове проживання і соціальну реабілітацію неповнолітніх, які потребують екстреної соціальної допомоги держави;

- центри допомоги дітям, які залишилися без піклування батьків, призначені для тимчасового утримання неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків або законних представників, і надання їм сприяння в подальшому пристрої.

Крім того, зараз створюються установи соціального обслуговування, до яких належать територіальні центри соціальної допомоги сім'ї і дітям, центри психолого-педагогічної допомоги населенню, центри екстреної психологічної допомоги та ін. Деякі з цих установ є держбюджетними; інші утворені на підприємствах різних форм власності; треті функціонують за рахунок дотацій держави, благодійних організацій та пожертвувань українських і зарубіжних громадян, комерційних структур [183].

У профілактиці протиправної поведінки та попередження правопорушень неповнолітніх також беруть участь багато суб'єктів, що відрізняються один від одного характером функцій, особливостями застосування запобіжних заходів, їх об'ємом. Залежно від цього прийнято виділяти неспеціалізовані та спеціалізовані суб'єкти спеціального попередження.

Особливе місце в системі спеціального попередження правопорушень серед неповнолітніх відводиться органам внутрішніх справ, які виконують основний обсяг цієї роботи, безпосередньо займаються виправленням і перевихованням неповнолітніх, які вчинили правопорушення. Крім того, попереджувальна діяльність органів внутрішніх справ передбачає обов'язкове включення в неї інших суб'єктів.

Органи внутрішніх справ повинні займатися профілактикою і на загальному, і на індивідуальному рівні. Роботу необхідно проводити в основному за наступними напрямками:

- 1) обмеження впливу негативних соціальних чинників, пов'язаних з причинами та умовами протиправної поведінки неповнолітніх;
- 2) вплив на причини та умови, що сприяють цьому виду злочинності;
- 3) безпосередній вплив на неповнолітніх, від яких можна очікувати вчинення злочинів;
- 4) вплив на групи з антигромадською спрямованістю, здатні здійснити або вчиняють правопорушення, учасником яких є неповнолітній, що піддається попереджувальному впливу.

Попереджувальна діяльність, організована з урахуванням цих напрямків, повинна забезпечувати всебічний профілактичний вплив на неповнолітніх, схильних до скоєння злочинів, на мікросередовище і соціальні умови, в яких вони знаходяться.

В процесі попередження правопорушень неповнолітніх органи внутрішніх справ повинні направляти свої зусилля на виявлення причин, умов, що сприяють правопорушенням, а також на їх усунення, обмеження і нейтралізацію. З цією метою органи внутрішніх справ організують взаємодію з державними, громадськими та іншими організаціями та установами, які беруть участь в попереджувальній діяльності, проводять комплексні операції, рейди, цільові перевірки та інші заходи [184].

Першорядне значення має попереджувальний вплив на особистість неповнолітнього, тобто індивідуальна профілактика.

Щодо неповнолітніх профілактична діяльність проводиться в двох випадках: коли негативні явища знаходяться в зародковому стані і коли такі явища ще не мають місця, але існує можливість їх виникнення. Отже, вирішення питання полягає у своєчасній постановці «діагнозу», наявності зазначених явищ. Це найбільш важливо з практичної точки зору, тому що дозволяє визначити відповідні заходи профілактичного впливу, в тому числі і медичного характеру: виявити дітей з аномаліями в психіці, визначити прогноз їх розвитку та вжити заходів щодо нейтралізації і пом'якшення нашарувань аномального розвитку.

Заходи індивідуальної профілактики повинні впливати і на саму особу неповнолітнього правопорушника, і на навколишнє її середовище. Такий вплив базується на ретельному вивченні неповнолітніх, здатних вчинити правопорушення; визначенні основних заходів, при здійсненні яких можна домогтися поставлених цілей; виробленні раціональних методів організації, контролю та визначення ефекту індивідуального профілактичного впливу.

Метою індивідуальної профілактики протиправної поведінки і правопорушень, скоєних неповнолітніми, є виправлення і перевиховання

підлітка або зміна його криміногенної орієнтації. Ця мета визначає зміст індивідуальної профілактики, що складається з наступних дій:

- виявлення неповнолітніх, поведінка, погляди, мотиви вчинків яких свідчать про можливість скоєння адміністративних або інших істотних правопорушень; вивчення особистості цих підлітків;
- визначення та усунення джерел негативного впливу на них;
- дослідження можливостей створення сприятливої обстановки, з тим щоб не допустити реалізації злочинних намірів;
- здійснення контролю за поведінкою таких неповнолітніх і способом їх життя;
- періодичний аналіз отриманих результатів і внесення відповідних корективів в роботу [185].

Особлива увага при цьому (з постановкою на облік) співробітники органів внутрішніх справ приділяють неповнолітнім, що:

- ведуть антигромадський спосіб життя (що вживає спиртні напої, наркотики, не зайнятий навчанням і суспільно корисною працею);
- групуються на антигромадської основі;
- повернулися зі спеціальних шкіл і профтехучилищ;
- засуджені умовно або до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, а також тим, до кого застосована відстрочка виконання вироку;
- звільнені з виховних колоній.

Індивідуальне попередження правопорушень диктує необхідність докладного вивчення всіх негативних властивостей особистості неповнолітнього, які в певних умовах можуть детермінувати протиправну поведінку.

Важливо також знати про наявність чи відсутність аномалій в стані здоров'я неповнолітнього, ознак, що свідчать про його психічну неповноцінність. Ці питання можуть бути вирішені в повному обсязі при психолого-педагогічній діагностиці особистості неповнолітнього правопорушника в психолого-педагогічних центрах. При цьому

забезпечувалася б психолого-педагогічна діагностика особистості неповнолітніх, схильних до скоєння правопорушень, а працівники поліції отримали б конкретні рекомендації по проведенню з ними профілактичної роботи [186].

Різні методи і прийоми впливу на свідомість, почуття і волю неповнолітнього, здатного до скоєння правопорушень, можуть бути використані двояким чином: безпосередньо або через інших осіб, які беруть участь в попереджувальній діяльності. Основними організаційно-тактичними формами застосування методів і прийомів індивідуального впливу на неповнолітніх є бесіди, проведені співробітниками органів внутрішніх справ, залучення їх в соціально корисні заняття трудового, громадського, спортивного, культурного та іншого характеру.

Ефективність профілактики щодо неповнолітніх багато в чому залежить від врахування тієї обставини, що в більшості випадків правопорушення скоюються неповнолітніми в групах. Це вимагає від працівників, які займаються такою профілактикою, високого професіоналізму, глибоких соціально-психологічних, психолого-педагогічних і правових знань, організаторських здібностей, наполегливості. Успіх профілактики буде досягнутий, якщо практичні працівники свої зусилля будуть спрямовувати не на придушення і руйнування групи, а на викорінення причин і умов, що породжують ці групи.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи викладене в другому розділі, можемо зробити наступні узагальнення:

1. Злочинність неповнолітніх не можна розглядати, тримаючи її окремо від соціальної реальності. Соціальна сегрегація суспільством, збільшення злочинності серед неповнолітніх, поява субкультури неповнолітніх, свідчить

про те, що профілактика правопорушень неповнолітніх є актуальним. Більше того, проблема злочинності серед неповнолітніх ускладнюється в наш час у контексті взаємодії з іншими країнами, а програми профілактики неповнолітньої злочинності у сфері загальної злочинності або не обладнані для вирішення сучасних реалій, або взагалі не існують.

2. Профілактика вимагає індивідуальних, групових та організаційних зусиль, спрямованих на утримання підлітків від порушення закону. Рання профілактична робота має проводитись у кількох напрямках, що містять перспективні підходи, програми та ініціативи. З-поміж них важливе місце має відводитись освітнім програмам, які допомагають молоді навчитися позитивно оцінювати себе, боротися з конфліктами та контролювати агресію. Позитивним аспектом у профілактиці правопорушень серед неповнолітніх може стати підвищення ролі та відповідальності у цій сфері місцевих громад.

3. Процес оновлення методів і технологій роботи з підлітками групи соціального ризику буде проходити паралельно зі створенням єдиної регіональної системи ресурсного забезпечення профілактики правопорушень і злочинів неповнолітніх на території України, формуванням ефективної системи міжвідомчої взаємодії суб'єктів системи профілактики бездоглядності та правопорушень, що дозволить домогтися стійких позитивних результатів.

Недостатнє сімейне забезпечення є основною причиною протиправної поведінки неповнолітніх. Відсутність батька чи матері через смерть або розлучення може призвести до недостатнього батьківського контролю, відсутності домашньої дисципліни, поганих стосунків між батьками або наявності злочинців серед членів сім'ї - ознаки проблемної сім'ї. Через ці проблеми психічний розвиток неповнолітніх залишається неповним, для чого їх поведінка стає ненормальною. Діти вікових груп 8-14 років вдаються до злочинів, коли їхні батьки не в змозі належним чином керувати ними.

4. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх в Україні - це широкий термін для всіх зусиль, спрямованих на запобігання втручання молоді у злочинну чи іншу асоціальну діяльність. Оскільки на розвиток

правопорушень у молоді впливають численні чинники, зусилля щодо профілактики мають бути комплексними. Послуги профілактики можуть включати такі види діяльності, як освіта та лікування від вживання наркотичних речовин, сімейне консультування, наставництво молоді, освіта батьківства, підтримка освіти та притулок для молоді. Збільшення доступності та використання послуг планування, включаючи освіту та засоби контрацепції, сприяють зменшенню небажаної вагітності та небажаних пологів, які є чинниками ризику правопорушень.

5. Зростання індустріалізації та урбанізації породили проблему злочинності неповнолітніх в Україні. Соціологи і криміналісти розглядають правопорушення як результат перехідної фази - процесу, за допомогою якого більшість населення переходить із селян у промисловий клас працівників. Під час переходу від сільського господарства до індустріалізації суспільство зазнає швидких соціальних змін. Дослідження економічних, політичних та релігійних інститутів виявляє конфлікт між традиційними та сучасними цінностями, жодна з яких не домінує у житті людей. Цей конфлікт породжує аномію і створює більшу вразливість до злочинної поведінки.

6. Протиправна поведінка часто зустрічається в соціальних умовах, де норми прийнятної поведінки порушуються. За таких обставин багато загальних правил, які стримують людей від вчинення соціально неприйнятних вчинків, можуть втратити свою актуальність для деяких членів суспільства. Вони реагують на травмуючі та руйнівні зміни у суспільній реальності, займаючись бунтарською, девіантною чи навіть злочинною діяльністю. Прикладом такого стану може бути модернізація традиційних суспільств та супутні зміни, спричинені застосуванням нових технологій. Зміни такого масштабу впливають на види та організацію трудової діяльності, соціальні характеристики, спосіб життя та умови проживання, а ці зміни, у свою чергу, впливають на структуру влади, форми слухняності та способи участі в політиці - навіть настільки, що впливають на сприйняття реальності.

7. Для того, щоб уникнути збільшення правопорушень серед неповнолітніх проводиться низка заходів з профілактики правопорушень. Існує п'ять груп заходів, спрямованих на те, щоб оздоровити цю сферу і надати допомогу неповнолітнім, які опинилися в несприятливих умовах життя і виховання, попередити і запобігти переходу неповнолітнього на злочинний шлях і створити умови для виправлення цих осіб.

Для подолання умов та чинників, які сприяють вчиненню правопорушень серед неповнолітніх, необхідно вироблення ефективної політики їх запобігання. Щоб така політика стала дійсно ефективною, пріоритет має бути наданий маргіналізованій, вразливій та знедоленій молоді в суспільстві, а питання, що стосуються молоді, які перебуває у суперечці із законом, мають бути центральним напрямом національної молодіжної політики. Адміністрація ювенальної юстиції має бути децентралізована, щоб заохотити місцеву владу брати активну участь у запобіганні молодіжній злочинності та реінтеграції неповнолітніх правопорушників у суспільство через проекти підтримки з кінцевою метою сприяння відповідальному громадянському суспільству.

8. Профілактика правопорушень і соціально-значущих захворювань серед підлітків досить непростий в психологічному, правовому і організаційному відношенні процес. Вся профілактична робота з дітьми повинна бути ретельно продуманою і вимагає від дорослих відповідального, вдумливого і професійного підходу, наявності певних знань і їх постійного розширення. Проведений нами аналіз практики роботи з неповнолітніми з девіантною та асоціальною поведінкою в Україні показав, що використання в роботі з ними новітніх технологій реабілітації та корекції є в сучасних умовах найбільш перспективним напрямком, оскільки на їх базі найбільш цілісно вирішуються проблеми корекційно-реабілітаційної роботи.

9. Підвищення ефективності діяльності підрозділів Національної поліції України та інших суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх, пов'язано передусім з наявністю надійного механізму координації зусиль, що ними застосовуються, при якому порядок, види та форми їх збалансованої та

узгодженої роботи повинні знайти своє відображення у відповідних програмах загальнодержавного та місцевого рівнів. Це дозволить і Національній поліції України, й іншим суб'єктам профілактики правопорушень серед неповнолітніх, в межах підвідомчої їм лінії попередження сконцентрувати зусилля на найбільш важливих напрямках профілактичної роботи.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

3.1 Міжнародні стандарти захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх

За останнє десятиліття держави переглянули багато способів традиційної роботи систем ювенальної юстиції. Проте більшість юрисдикцій не ставлять під сумнів, чи повинна система брати на себе обов'язки, пов'язані з освітою, і притягати молодь до відповідальності, якщо вона не виконує її.

Більшість державних та місцевих систем ювенальної юстиції взяли на себе три офіційні ролі та обов'язки, пов'язані з відвідуванням молодшими школами та результатами навчання:

1. Молодь може бути передана до суду за відсутність у школі. У 2018 році американські школи передали понад 60 000 молодих людей до суду за прогули. З 2010 року кількість звернень суду про прогул тримається на постійному рівні, хоча клопотання про будь-які інші правопорушення (наприклад, порушення комендантської години, втеча тощо) та майже всі види правопорушень (наприклад, майно, наркотики та громадський порядок тощо) значно скоротилися.

2. Контроль за відвідуванням школи є центром випробування. Приблизно 288 000 молодих людей щороку перебувають на певній формі випробування; Менше 30 відсотків цих місць розташування є прямим результатом правопорушення, яке стосується іншої особи. Щоденне відвідування школи, а іноді й покращення оцінок - це стандартні умови випробування в юрисдикціях по всій країні.

3. Молодь затримують та ув'язнюють за невиконання умов випробування, включаючи ті, що стосуються школи. Приблизно 20 відсотків усієї молоді, яка перебуває під вартою, та 15 відсотків молоді, яка перебуває під вартою під державним ув'язненням, затримуються або ув'язнюються через технічні порушення умов їх випробування. Причини таких порушень не відстежуються по всій країні або часто навіть на місцевому рівні, але принаймні одне дослідження виявило, що невиконання умов, пов'язаних із навчанням у школі, збільшує ймовірність того, що молодь скасує випробувальний термін та потрапить до виправної колонії для неповнолітніх [187].

Юрисдикції виправдано стурбовані відвідуванням молоді шкіл та її освітнім прогресом, оскільки залучення до школи та її завершення пов'язані з цілою низкою позитивних, довгострокових результатів, таких як зменшення правопорушень та збільшення заробітку на ринку праці. Дослідження також показали, що молодь, яка контактує із системою ювенальної юстиції, має значні освітні потреби, оскільки вони непропорційно ймовірні, що будуть боротися з відвідуванням школи, працювати нижче рівня класу, мати проблеми з навчанням, бути призупиненими/виключеними та кинути школу.

Незважаючи на те, що молоді люди та громади в інтересах зберегти молодь у школі та на шляху до успішного майбутнього, важливо запитати: чи справді позитивний вплив на успіх молоді у навчанні мають арешт, залучення суду та випробування? Дійсно, останні події викликали виклик у юрисдикцій щодо перегляду відповідної ролі системи правосуддя в житті людей. Ці питання підкріплюються дослідженнями, які послідовно показують, що залучення офіційної системи має обмежений вплив і може фактично збільшити рівень рецидиву серед молоді, яка має низький ризик повторного правопорушення [188].

Державна політика профілактики правопорушень неповнолітніх - це заснована на певних ідеях діяльність системи державних і недержавних інститутів з формування і реалізації основних завдань, принципів, напрямків і засобів попередження явища правопорушень неповнолітніх з метою захисту

людини суспільства і держави від злочинних посягань.

Політика держави щодо попередження правопорушень неповнолітніх повинна бути тісно взаємопов'язана з економічною, соціальною, демографічною і іншою політикою. Для підвищення ефективності цієї політики потрібно вдосконалення різних галузей права від кримінального до житлового[189].

Попередження правопорушень неповнолітніх підрозділяється на ранню, безпосередню, профілактику протиправної поведінки, профілактику рецидиву [190].

Рання профілактика розрахована на тих, хто опинився в несприятливих умовах життя і спрямована на усунення цих умов до того, як їх негативний вплив позначиться на поведінці неповнолітніх. Вона проводиться шляхом нагляду і контролю за дотриманням законів, наданням соціальної допомоги та поліпшенням життєвого рівня, правоохоронної та громадської захистом і підтримкою неповнолітніх груп ризику (сиріт, бездомних, дітей засуджених батьків).

Етап безпосередньої профілактики розрахований на тих, хто вже вчиняв правопорушення, але неприступного, адміністративного характеру (участь в бійках, п'янках, дрібних крадіжках). Тут, крім заходів, характерних для ранньої профілактики, збільшується вплив на неповнолітнього в правовому і виховному планах. Також державні і громадські органи виявляють і усувають обставини і впливу, під впливом яких неповнолітній став здійснювати правопорушення [191].

Доцільно поставити під сумнів, чи залучення юстиційної системи правосуддя є найкращим способом покращити результати освіти молоді, оскільки дослідження, проведене сьогодні, свідчить про те, що контакт із системою, швидше за все, принесе більше шкоди, ніж користі. Численні дослідження показали, що арешт та/або залучення суду мають значний негативний вплив на відвідування школами молодих людей, утримання класів, закінчення середньої школи та навіть вступ до коледжу. Важливо, що низка цих

досліджень контролювали різноманітні індивідуальні та соціально-економічні чинники, щоб по суті створити дві подібні групи молодих людей, основною відмінністю яких є контакт із системою ювенальної юстиції. Одне з найсуворіших досліджень, яке контролювало різноманітні зовнішні чинники, показало, що заарештована молодь на 22 % частіше кидає школу і на 16 % рідше вступає до коледжу, ніж їх однолітки, які не були заарештовані.

Незважаючи на те, що в'язниця для неповнолітніх є менш добре вивченою, вона також пов'язана зі значним зниженням показників закінчення середньої школи. Одне дослідження, яке намагалося контролювати демографічні показники дітей та молоді, виявило, що молодь, яка перебуває у в'язниці, на 30 відсотків рідше закінчує школу, ніж їх однолітки, які не перебувають у в'язниці.

Великою прогалиною в існуючому дослідженні є те, як стажування на випробувальному терміні впливає на відвідування молодшими школами та результати навчання. Випробування є далеко не найпоширенішим втручанням у систему ювенальної юстиції та має приблизну загальнонаціональну вартість понад 2 мільярди доларів на рік. Поширеність та витрати пробації разом із загальноприйнятими припущенням, що системний нагляд має сприяти покращенню відвідування шкіл та іншими результатами для студентів, які зазнають труднощів, роблять критичним розуміння взаємозв'язку між пробацією та навчанням молоді на основі даних [192].

У середовищі неповнолітніх, що вживають наркотики, деформація особистісних цінностей відбувається особливо активно. Період становлення особистості, придбання базових професійних навичок, соціальної адаптації з моменту залучення неповнолітнього до вживання наркотиків переривається. Нормою в такому середовищі стає протиправна поведінка, що порушує нормальні зв'язки з родиною, однолітками, які не вживають наркотики. Поширення в останні роки «важких» наркотиків, таких як героїн, призводить до швидкого розвитку наркотичної залежності. Відсутність у неповнолітніх самостійних джерел доходів, наявність наркотичної залежності штовхають їх на

вчинення корисливих та корисливо-насильницьких правопорушень. Вживання наркотиків є однією з головних причин скоєння неповнолітніми крадіжок, грабежів, вимагань, які в деяких випадках супроводжуються умисними вбивствами з обтяжуючими обставинами.

Відтак, однією з сучасних тенденцій правопорушень є перетворення наркоманії, незаконного обігу наркотиків в одну з причин скоєння низки корисливих і насильницьких правопорушень, особливо в середовищі неповнолітніх наркоманів. Позитивна корекція спрямованості поведінки молоді, що вживає наркотики, можлива шляхом проведення всього комплексу правових, медичних та психосоціальних заходів загальної та приватної превенції, заснованих на глибокому знанні особливостей конкретної особистості.

Для попередження правопорушень, пов'язаних з наркотизмом, в молодіжному середовищі пріоритет повинен віддаватися превентивним заходам, а не репресій. Профілактику необхідно здійснювати за двома основними напрямками:

- а) профілактика наркоманії, включаючи лікування наркоманів і їх реабілітацію;
- б) профілактика правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків.

Крім особливого соціального середовища, в яке включені неповнолітні правопорушники, найбільш інтенсивно незаконний оборот наркотиків розвивається в так званих дотаційних регіонах, регіонах зі складною економічною ситуацією, де зберігається спад виробництва, масовим безробіттям. Соціально-економічні труднощі в таких регіонах поглиблюються алкоголізацією населення, розширенням обороту наркотиків. У цій ситуації на тлі криміналізації економіки, загального зниження рівня і якості життя, масового безробіття, відсутність дієвої системи соціальної підтримки незаможних, різкого соціального розшарування суспільства наркоманія стала однією з основних соціально-економічних причин правопорушень [193].

На жаль, ефективність реагування правоохоронних органів на незаконний оборот наркотиків і боротьбу з ними недостатня. Так, недооцінюється значимість виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності збувачів наркотиків, а також осіб, які схиляють громадян, особливо неповнолітніх, до споживання наркотиків. У діяльності правоохоронних органів не береться до уваги вплив наркотичної залежності на вчинення наркоманами інших, в тому числі корисливих, правопорушень, відсутня система заходів профілактики таких правопорушень. Досить широка практика призначення судами покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, щодо осіб, які вперше скоїли наркозлочини. З цими особами після винесення вироку, як правило, не проводиться профілактична робота, і в результаті в подальшому вони повторно роблять аналогічні правопорушення.

У навчальному році, що передував залученню до системи, молодь з відволіканням та молодь на пробації пропускали в середньому 26 та 42 дні навчання відповідно.

Юрисдикції мають вагомі підстави турбуватися про відвідування школами молоді, яка бере участь у системі ювенальної юстиції, оскільки ці учні пропускають багато шкільних днів. Крім того, крім цих середніх показників, чверть усієї молоді, яка перебуває на випробувальному терміні, пропустили майже 60 днів навчання у школі або більше за рік до участі у системі.

Важливо відзначити, що молодь може не відвідувати школу через виправдану відсутність, невиправдану відсутність або через те, що вони не навчалися в школі. Ми не могли розрізнити причини відсутності відвідуваності на основі наявних у нас даних. З цієї причини ми не можемо легко порівняти відвідуваність нашого досліджуваного населення з населенням штатів Південної Кароліни середнього та старшого шкільного віку. В середньому відвідування школи молоддю, яку відволікали або ставили на випробування, зменшилося протягом першого року їх участі в системі.

Обов'язкове відвідування школи є стандартною умовою випробувального терміну для неповнолітніх у Південній Кароліні, також ця практика правдива

для майже усіх штатів та регіонів. Можливо, однак, що ми не виявили жодного позитивного зв'язку між залученням молоді до системи та їх відвідуванням шкіл, оскільки спеціалісти ювенальної юстиції та відповідні постачальники послуг не були зосереджені на спробах покращити відвідуваність усієї молоді, які перебувають на випробувальному терміні, але лише для тієї молоді, для якої відвідування школи було визнано особливою проблемою.

Щоб перевірити цю можливість, ми перевірили зміну відвідування школи з попереднього року до першого року участі в системі для всієї молоді (ті, хто відволікається та випробуваний), які отримали наказ про явку від суду неповнолітніх, який вимагає від молоді відвідувати школу щодня, незалежно від їх поточного рівня залучення системи. Передбачається, що молодь, яка отримала наказ про відвідування, потребує системного втручання спеціально для вирішення питання відвідування ними школи, що, як мінімум, включало постійний моніторинг суду; можливі санкції, якщо вони не змогли покращити свою відвідуваність, наприклад, більш інтенсивний нагляд за системою та/або утримання під вартою; і, можливо, послуги та підтримка, пов'язані з освітою. Ми не виявили статистично значущої різниці у відвідуваності молоді на пробації, які отримали такі накази про відвідування, у порівнянні з їх однолітками, які цього не робили, навіть якщо контролювати всі інші чинники.

Старша молодь відчувала значно більший спад відвідуваності протягом першого року участі в системі, ніж їхні молодші однолітки.

При контролі за іншими чинниками молодь у віці 15 років і старше пропустила в середньому ще приблизно на 7,5 навчальних днів протягом першого року участі в системі порівняно з попереднім роком, на відміну від їх однолітків у віці до 15 років, які пропустили лише ще приблизно 1,5 навчальних днів. Ця різниця майже у 6 пропущених навчальних днів була найвиразнішою різницею серед усіх парних демографічних груп у нашому аналізі. Важко сказати, чому участь системи пов'язана з таким значним порівняльним зниженням відвідуваності старшої молоді. Однак попередні дослідження показали, що рівень прогулів у школі поступово зростає з віком

молоді у середньому та старшому шкільному віці, досягаючи свого максимуму у 12 класі. Можливо, залучення системи ювенальної юстиції посилює складний набір чинників, які змушують літню молодь відчувати себе менш залученою до школи і, принаймні, частина цих молодих людей остаточно припиняє навчання.

При контролі за всіма іншими чинниками ми також виявили значно менші, але все ж значні відмінності у зміні відвідуваності від попереднього року до першого року залучення системи до молоді з попередніми системними напрямками (на 1,5 дня менше). Наш аналіз не виявив жодних інших вимірних відмінностей у зміні відвідуваності за демографічними показниками молоді чи школи.

По всій країні система ювенальної юстиції використовується різними способами для вирішення проблем відвідування молоддю шкільних навчальних закладів за припущення, що нагляд за судом, нагляд за випробуванням та навіть безпечне ув'язнення покращать відвідування школами молоді. Це перше у своєму роді дослідження сприяє зростанню знань, які не тільки ставлять під сумнів цю презумпцію, але й припускають, що участь системи, а особливо пробація, має протилежність очікуваному ефекту і насправді призводить до погіршення відвідуваності [194].

Ми теоретизуємо, що є три ключові чинники, які пояснюють, чому, всупереч очікуванням, студенти Південної Кароліни у нашому дослідженні, які брали участь у системі ювенальної юстиції, не відчули жодного покращення відвідуваності, а насправді мали гіршу відвідуваність. По-перше, дослідження показали, що інструменти, найбільш відомі та легкодоступні для систем ювенальної юстиції, - це повноваження суду; судовий нагляд; призначення нагляду; перевірки відповідності; а санкції, включаючи тримання під вартою та інші форми влаштування поза домом - навряд чи сприятимуть довгостроковим позитивним змінам поведінки молоді, таким як відвідування школи та закінчення школи, і навіть можуть мати негативні наслідки. Дійсно, дослідження показують, що системний нагляд сам по собі мало чи взагалі впливає на рецидив правопорушень, і що підлітки у своєму розвитку спонукані

діяти імпульсивно, не замислюватися про довгострокові наслідки своїх дій, і менше піддаються суворості санкцій.

У відповідь, за останнє десятиліття суди, пробаційні та виправні установи по всій країні змінили, принаймні, у деяких аспектах, у бік більш відповідного для розвитку позитивного підходу до розвитку молоді. Ці реформи включали декриміналізацію прогулів приблизно у половині всіх штатів та зусилля звести до мінімуму застосування утримання під вартою та інших інтенсивних санкцій щодо молоді, яка вчиняє статус та правопорушення нижчого рівня. Однак більшість систем правосуддя у справах неповнолітніх взагалі - і, зокрема, державні та місцеві органи пробації - все ще принципово орієнтовані на функції нагляду та дотримання вимог.

Подібним чином середній офіцер пробації не має - і це не розумно очікувати від них - досвіду, щоб точно визначити складну сукупність індивідуальних причин, через які конкретна молодь не відвідує школу, оцінити їхні спеціалізовані навчальні потреби та зв'язати їх (та їхніх сімей) з відповідними послугами та підтримкою. Крім того, обмін інформацією та співпраця між системами освіти та правосуддя у справах неповнолітніх утруднені місцевим характером шкільної політики та практики, загальною боротьбою за ролі та обов'язки, обмеженням ресурсів та часто обмеженою доступністю послуг з обох сторін. Відтак, фундаментальна структура, параметри та персонал того, як працює більшість систем ювенальної юстиції, і самотійно, і стосовно шкіл, можуть зробити їх непридатними для ефективного системного вирішення хронічних шкільних відсутностей.

По-друге, не тільки нерозумно очікувати, що системи ювенальної юстиції покращать відвідування молодіжних шкіл, але дослідження показують, що залучення молоді до системи ювенальної юстиції для цієї мети - особливо молоді, яка має низький ризик повторного злочину - може завдати шкоди, спонукаючи молоді побачити себе в якості «правопорушників» внаслідок залучення їх системи.

Отже, ці молоді люди все частіше можуть поводити відповідно до цього іміджу себе, включаючи пропуск школи та спілкування з більш негативною групою однолітків. Члени сім'ї, однолітки, вчителі, тренери та інші дорослі можуть також поводитися з ними більш жорстко (відомий як ефект «маркування»), що призводить до напружених зв'язків з позитивними дорослими та однолітками, які мають найважливіше значення для підтримки цих вразливих учнів школи та на шляху до успішного майбутнього [195].

По-третє, учасники нашої фокус-групи в Південній Кароліні поділилися, що тамтешні школи накладають санкції на молодь, яка контактує з системою ювенальної юстиції так, що, ймовірно, не тільки негативно позначиться на відвідуванні ними шкіл, але і на позитивні результати молоді. Поширеність таких каральних підходів важко піддати кількісній оцінці, враховуючи, що освітня політика в Південній Кароліні, як і у багатьох частинах країни, часто визначається на місцевому рівні і суттєво різниться між шкільними округами та навіть у них. Однак, такі політики та практика були визнані не рідкістю у багатьох регіонах, коли молодь арештовують, виносять судові рішення та/або ставлять на умовний термін:

- Персонал школи отримує повідомлення про участь молодіжної системи правосуддя - включаючи доступ до конфіденційних записів молоді - навіть якщо їх правопорушення були ненасильницькими та/або не мали місце на території школи чи залучали учнів чи персонал.

- Молоді заборонено відвідувати особисті заняття до того, як вони будуть доведені у правопорушенні та винесені судом у справах неповнолітніх.

- Молодь призупиняється або висилається, іноді без офіційного слухання чи участі батьків, і, як правило, без юридичного представництва або належного процесу.

- Молодь зобов'язана відвідувати альтернативні школи для учнів із «проблемними» чи «особливими потребами» протягом невизначеного періоду часу з неясними критеріями для повернення до рідної школи. Ці альтернативні школи можуть мати слабкі академічні стандарти та мінімальний нагляд. Крім

того, райони іноді не надають доступ до громадського транспорту молоді, яка відвідує альтернативні школи, і забороняють учасникам, які їх відвідують, брати участь у позакласних заходах, таких як спорт та клуби.

Учасники фокус-груп у Південній Кароліні також визначили загальні судові та неповнолітні практики, які також можуть стати перешкодою для молоді, щоб вона частіше відвідувала школу, зокрема:

- офіцери пробації відвідують молодь під час навчання у школі, що спричиняє відчуття стигматизації молоді вчителями та однолітками;

- судові засідання, призначені у шкільні години, що вимагають від молоді пропускати школу (а батьки - від роботи), щоб відвідувати їх.

Усі ці відповіді на контакти молоді з правоохоронними органами та системою ювенальної юстиції, як правило, відмовляють та ускладнюють молодь регулярно відвідувати школу, включаючи обмеження їх взаємодії з позитивними дорослими, однолітками та діяльністю, яка може мати буферний ефект. І наш досвід роботи із системами ювенальної юстиції по всій країні підтверджує, що Південна Кароліна - не єдиний штат, у якому така політика та практика є загальними та, як правило, безперечними.

Хоча деякі аспекти правопорушень серед неповнолітніх є універсальними, інші варіюються в залежності від регіону. Як правило, культурні контексти важливі для розуміння причин правопорушень серед неповнолітніх та розробки відповідних культурно заходів для боротьби з ними.

В Африці правопорушення, як правило, пояснюється голодом, бідністю, недоїданням та безробіттям, що пов'язано з маргіналізацією неповнолітніх у і без того важкоспрямованих верствах суспільства. В результаті швидкого зростання населення молоді люди в Африці незабаром становитимуть дві третини населення регіону. Щороку близько 790 000 людей виходять на ринок праці, тоді як економіка створює менше 60 000 робочих місць. Половина всіх домогосподарств Африки живе в бідності. Багато міської бідноти живуть у нетрях та присічних поселеннях із переповненим, нездоровим житлом та відсутністю основних послуг. Саме тут проживає більшість міської молоді та

дітей. Однією з найсерйозніших проблем є велика кількість дітей-сиріт, чия кількість зростає внаслідок безперервних та численних збройних конфліктів, появи ВІЛ/СНІДу та поломки багатовікового способу життя та соціальної структури. Правопорушення серед неповнолітніх зростають, тенденція також пов'язана зі стрімкими та драматичними соціальними, політичними та економічними змінами, що відбулися в Африці в останні десятиліття. Основними злочинами, вчиненими молодими людьми, є крадіжки, пограбування, контрабанда, проституція, зловживання наркотичними речовинами та торгівля наркотиками [196].

В азіатських країнах злочинність неповнолітніх та правопорушення значною мірою є міськими явищами. Статистично, як і в інших місцях, молодь становить найбільш кримінально активну частину населення. Найбільш помітними тенденціями в регіоні є зростання кількості насильницьких дій, вчинених молодими людьми, збільшення кількості злочинів, пов'язаних із наркотиками, та помітне зростання правопорушень серед неповнолітніх жінок. Фінансова криза, яка в кінці 1990-х років вразила деякі країни Східної та Південно-Східної Азії, спричинила економічний застій та скорочення, що призвело до масштабного безробіття молоді. Для мільйонів молодих людей це означало втрату ідентичності та можливість самореалізації.

Деякі країни стикаються з великими труднощами, оскільки вони знаходяться поблизу або в межах «Золотого півмісяця» або «Золотого трикутника», двох основних районів Азії, де виробляються наркотики. Торговці людьми активно залучають підлітків та молодь до обслуговування цієї галузі, і багато з них стають залежними від наркотиків через їх низькі ціни та легку доступність. Ще одна серйозна проблема - торгівля людьми.

У Латинській Америці молодь найбільше постраждала від економічних проблем, пов'язаних із борговою кризою в регіоні, про що свідчить надзвичайно високий рівень безробіття, що панує в цій групі. Правопорушення у сфері неповнолітніх є особливо гострим явищем і часто асоціюється з проблемою безпритульності серед дітей та підлітків.

В арабському світі проблеми, пов'язані із правопорушеннями неповнолітніх, різняться в різних країнах. Деякі країни зазнали соціально-економічних труднощів, а інші стали процвітаючими. В останній групі правопорушення можуть виникати у зв'язку з мігрантами, які шукають роботу, або можуть бути пов'язані з такими чинниками, як триваюча урбанізація, раптовий достаток, стрімкі зміни в економіці та зростання неоднорідності населення. Конфлікт між традиційними арабо-ісламськими цінностями та новішими, часто імпортованими цінностями, здається спільною проблемою у всьому регіоні.

У промислово розвинених країнах зростання добробуту та наявність все більшого асортименту споживчих товарів призвели до збільшення можливостей для злочинів неповнолітніх, включаючи крадіжки, вандалізм та знищення майна. Зі соціальними змінами, що відбулися за останні кілька десятиліть, розширена сім'я була замінена нуклеарною сім'єю як основною групою спорідненості. Неофіційний традиційний контроль дорослих (включаючи батьків, родичів та вчителів) над молоддю поступово знизився, а належних заміників не було надано. Відсутність або недостатність батьківського нагляду - один з найсильніших провісників правопорушень. Сучасна західна структура сім'ї є одним з найважливіших чинників, пов'язаних із зростанням правопорушень неповнолітніх за останні 50 років.

Найбільш різке зростання рівня насильства серед неповнолітніх у більшості країн Західної Європи відбулося в середині 1980-х або на початку 1990-х років. У деяких країнах офіційні цифри зросли між 50 і 100 відсотками. Наприклад, в Англії та Уельсі приблизно 360 із кожних 100 000 молодих людей у віці 14-16 років були «засуджені або попереджені поліцією» за правопорушення, пов'язані з насильством у 1986 році; до 1994 року ця цифра зросла приблизно до 580 на 100 000. У Західній Німеччині в 1984 р. кількість дітей віком від 14 до 18 років, підозрюваних у насильницьких злочинах, становила приблизно 300 на 100 000 осіб; до 1995 року ця цифра збільшилася більш ніж удвічі і склала приблизно 760 на 100 000 осіб. Ставки в колишній

Східній Німеччині були на 60-80 відсотків вищими. Результати низки досліджень показали, що жертвами насильницьких злочинів, скоєних неповнолітніми, були переважно інші неповнолітні. Наприклад, у Нідерландах у 1995 році молоді люди віком 15-17 років у чотири рази частіше, ніж дорослі (25 років і старші), ставали жертвами нападу. Слід зазначити, що в більшості країн рівень правопорушень серед дорослих або залишався стабільним протягом багатьох років, або помірно зростав. У жодній країні зростання рівня правопорушень серед дорослих не паралельно зростанню серед неповнолітніх. Відтак, зростання насильницької злочинності серед неповнолітніх походить лише частково від загальних тенденцій правопорушень.

У розвинених країнах існують групи зубожілих і нужденних людей, які страждають від відносної нестачі. В останні роки деякі країни скоротили свої соціальні послуги, поставивши найслабші верстви населення в ще більш вразливе становище. Злилася бідність, а проблеми безпритульності та безробіття набули тривожних розмірів. У більшості країн ЄС зростання правопорушень серед неповнолітніх відповідає спостереженню зростання бідності та рівня безробіття серед вразливих груп населення.

Загальна криза у Східній Європі та Співдружності Незалежних Держав, що впливає із переходу до ринкової економіки, сприяла посиленню тенденції до злочинної поведінки, головним чином через ослаблення первинних інститутів соціалізації (сім'я, система народної освіти), послуги відпочинку, трудові колективи та неформальне середовище однолітків) та особисте відчуження. Правопорушення неповнолітніх у регіоні найчастіше пов'язана з безробіттям і молоді, і батьків, бідністю в сім'ї або тиском на перевтомлених батьків для успішного збереження традиційної опіки над дітьми. Ці виклики та інший соціально-економічний тиск посилюються за останнє десятиліття, впливаючи на поведінку дітей та молоді. Також значним є вплив патологічної поведінки в сім'ї, недбалість у навчанні, негативні моделі поведінки, які передають батьки чи опікуни, а також відсутність альтернативних варіантів дозвілля. У Словаччині лише близько 8 % молодих людей є членами

молодіжних асоціацій. Може виникнути небажання приєднуватися до таких груп, участь у яких була практично обов'язковою за минулих режимів [197].

У великих країнах Східної Європи та колишнього Радянського Союзу з кожним роком збільшується кількість матерів та батьків, позбавлених батьківських прав. Ці особи переважно є алкоголіками, наркоманами та людьми, які продемонстрували асоціальну поведінку. Безробіття, низькі сімейні доходи та безвідповідальність батьків є основними чинниками, що сприяють правопорушенням неповнолітніх у багатьох частинах цього регіону. Діти відчувають страждання та приниження; вони можуть бути причетні до крадіжок чи інших правопорушень, а деякі змушені заробляти дохід за допомогою проституції. У багатьох країнах колишнього Радянського Союзу крах державних освітніх організацій підірвав зусилля щодо запобігання правопорушенням неповнолітніх. Для більшості підлітків немає можливості брати участь в асоціаціях або клубах. Багато соціальних служб у регіоні були ліквідовані протягом перехідного періоду, а ті, що все ще працюють, стикаються з хронічними фінансовими проблемами. Низькі заробітні плати працівникам соціальних служб не дають їм стимулу працювати з підлітками. Відчужена від суспільства молодь часто вступає у групи правопорушників.

Асоціальні дії наших підлітків завжди привертала увагу громадськості, за допомогою наших ЗМІ. Ці дії варіюються від незначних соціально неприйнятних дій, таких як «неповага до інших», до великих злочинів, таких як «вбивства, зґвалтування, пограбування та дітоубийство». Хоча лише невеликий відсоток наших підлітків бере участь у негативній діяльності, особливо у великих правопорушеннях, їх правопорушення потребують нашої негайної уваги, оскільки вони - наше майбутнє.

Правопорушення неповнолітніх - це термін, який по-різному визначався і в академічному, і в соціальному плані. Визначення правопорушень неповнолітніх, як правило, відображає академічну підготовку. Три основні академічні дисципліни, які субспеціалізуються у вивченні та лікуванні правопорушень неповнолітніх, - це право, соціологія та психологія. Отже,

існують юридичні, соціологічні та психологічні визначення цього терміну. Згодом уявлення про причини та лікування правопорушень неповнолітніх також можуть відрізнятися відповідно до спрямованості вищезгаданих дисциплін.

Правопорушення з юридичної точки зору означає будь-яку поведінку, що порушує кримінальне законодавство, вчинену молодого особою віком до вісімнадцяти років. Отже, неповнолітній злочинець згідно із законом України відноситься до молодого особи, яка вчинила правопорушення та видала ухвалу суду. Правопорушення чи злочини, вчинені неповнолітніми, варіюються від незначних до великих індексованих правопорушень, таких як дрібні крадіжки, порушення правил дорожнього руху, зловживання наркотиками та/або торгівля ними, розбійні напади та злочини, які завдали тяжкої шкоди іншим особам. Це визначення правопорушень неповнолітніх подібне до визначення Н.В. Лесько «Злочинність зазвичай визначається як дія, вчинена неповнолітньою особою, яка порушує кримінальний кодекс уряду, що має владу над територією, в якій це діяння відбувається».

Юридичне визначення має свої недоліки. Є діти, які «ухиляються» від закону та/або отримують лише попередження, незважаючи на тяжкість їх правопорушення. Інша проблема, що впливає з цього визначення, полягає в тому, що є також молоді люди, яких спіймали на вчиненні дрібних правопорушень, і поміщають у реабілітаційні установи разом з іншими правопорушниками, які вчинили великі індексовані злочини проти осіб та/або майна.

Соціологічне визначення відображає вживання терміна в різних соціальних інститутах. Одним із таких соціальних інститутів є школа. Правопорушення у школах передбачає і порушення Кримінального кодексу, і шкільних норм. Не згадується мінімальний вік відповідальності при визначенні правопорушень у школі. Однак студентів, які порушують кримінальне законодавство, передають поліції. Учень школи може бути покараний шкільною владою за такі проступки, як прогули (пропускання школи та/або

уроків), куріння, вандалізм, бійки, здирництво та навіть, здавалося б, незначні порушення, такі як неналежний одяг чи зовнішність, неповага до інших та принесення ручного телефону до школи [198].

Поведінкове визначення шкідливих правопорушень також може викликати несподівані проблеми для здорового розвитку особистості учнів. Незважаючи на те, що школярів офіційно не позначають як неповнолітніх правопорушників, їх, можливо, виставляють під час шкільних зборів перед демонстрацією до консультанта. Крім того, самоповагу дітей можна уразити, просто викликавши директора школи з дисциплінарних проблем, таких як «неохайний зовнішній вигляд».

Психологи, консультанти та соціальні працівники, як правило, коливаються між соціологічними та психіатричними визначеннями, які пов'язують підлітків з поведінкою, яка завдає шкоди іншим людям та/або їх властивостям. Ці фахівці, як правило, розглядають правопорушення серед неповнолітніх як «розлад поведінки», заснований на четвертому виданні Американського посібника з діагностики та статистики (DSM-IV-TR). «Розлад поведінки» описується як «неодноразове порушення особистих або майнових прав інших людей та основних очікувань суспільства». Діагноз ставиться лише тоді, коли неправильна поведінка затягнулася більше 6 місяців. Їх підхід до правопорушень є більш реабілітаційним, хоча зусилля щодо запобігання стають все більш поширеними. Психологи, соціальні працівники та консультанти зазвичай мають справу з дітьми та підлітками-правопорушниками за направленням інших органів, таких як вчителі, директори шкіл та суд неповнолітніх [199].

Хоча юридичні, соціологічні та психологічні визначення дещо різняться з точки зору визначення того, хто є неповнолітнім, а що - злочинною поведінкою, ці три професії насправді співпрацюють у боротьбі з неповнолітніми правопорушниками та ширшою проблемою правопорушень серед неповнолітніх.

Індекс правопорушень визначається як правопорушення, про які повідомляється з достатньою регулярністю та достатньо значущими, щоб мати значення як показник стану правопорушень в нашій країні. Існує 18 правопорушень або злочинів, які були використані як показник індексу правопорушень. Загалом, індекс правопорушень відноситься до двох категорій основних правопорушень, а саме: правопорушення проти особи та правопорушення проти власності. До цих правопорушень належать наступні: вбивство, зґвалтування, пограбування збройних бандів, без пограбування банди збройних сил, збройне пограбування, заподіяння тяжкої шкоди / зі зброєю, крадіжка, пограбування будинку, руйнування приватної власності.

Особисті особливості або атрибути правопорушників, які, як було виявлено, корелюють із правопорушеннями, включають: самооцінку, навички подолання, релігійність, особливості особистості, низькі навчальні досягнення, шкільні невдачі та неписьменність.

Характеристики сім'ї включають демографічні, а також соціоекологічні чинники сімей неповнолітніх. До них належать такі чинники, як: дохід сім'ї, соціальний статус, якість сімейних відносин, функціонування сім'ї, якість батьківства, якість батьківського нагляду, якість сімейного спілкування, структура сім'ї та розмір сім'ї.

До чинників навколишнього середовища належать вплив однолітків та медіа. Негативний вплив однолітків та засобів масової інформації також послідовно виявляється сприяючим правопорушенням. Куріння, групові бійки та прогули зазвичай здійснюються групами. Підлітки, причетні до сексуальних правопорушень, повідомляли про раннє відвідування порнографічних матеріалів, таких як книги та відео.

Багато досліджень було проведено і на місцевому рівні, і в інших країнах. Варто відзначити зусилля уряду щодо стримування правопорушень серед неповнолітніх. Деякі з цих зусиль, можливо, були зумовлені дослідженнями та/або спостереженнями щодо проблеми правопорушень [200].

1. Закон про дитину 2001 року

Ще до здобуття незалежності діти у нашій коханій країні були юридично захищені положеннями Закону про суди у справах неповнолітніх 1947 року. Неповнолітні дівчата також отримали захист і правосуддя відповідно до Закону про захист жінок та дівчат 1973 року. Пізніше був прийнятий Закон про захист дітей 1991 року. Ці правові положення зазнали змін. Зараз Закон про дитину 2001 року об'єднує три вищезазначені закони з питань догляду, захисту та реабілітації дітей, включаючи неповнолітніх. Відповідно до цього Закону дітьми є діти віком до 18 років. Хоча це не згадується, реабілітація також включає утримання неповнолітніх у затверджених школах.

Окрім реактивного реагування на зростаючу проблему правопорушень у нашій країні, передбачаючи правову опіку, захист та реабілітацію дітей, Закон про дитину 2001 року також є проактивним та, отже, запобіжним з точки зору надання місць безпечного притулку дітям чи неповнолітнім, які вважаються ризикують отримати фізичні та психологічні ушкодження або зазнати аморальної діяльності. Зокрема, цей закон передбачає догляд, захист та реабілітацію дітям, яким загрожує наступна небезпека:

- фізичне, емоційне або сексуальне насильство з боку батьків/опікунів або членів їх сім'ї,
- піддані вищезазначеним небезпекам, але їхні батьки не змогли або не будуть забезпечувати захист,
- жорстоке поводження, зневажливе ставлення та нагляд з боку батьків або опікунів, а отже, існує небезпека потрапити в погані стосунки,
- спонукання до вчинення будь-якого сексуального акту або перебування у будь-якому фізичному чи соціальному середовищі, що може призвести до таких аморальних вчинків.

Крім заяв «захисників» від імені дитини, сама дитина може звернутися до Дитячого суду з проханням про догляд та захист від таких небезпек. Цікаво, що батьки чи опікуни також можуть подати заяву про ухвалу суду про розміщення своїх «непоправних» дітей у реабілітаційних гуртожитках або затверджених школах. Тоді їхні діти будуть проживати в таких закладах максимум три роки

разом з іншими неповнолітніми правопорушниками, які, можливо, вчинили насильницькі злочини. Ще один недолік влаштування у затверджені школи - це те, що дитина зазвичай припиняє офіційну освіту. Вона проходить будь-яку професійну підготовку в затверджених школах. Ці затверджені школи знаходяться під управлінням Департаменту соціального забезпечення, Міністерства жінок, сім'ї та розвитку громад.

Обґрунтування прийняття Закону про дітей 2001 року дійсно дуже благородне. Уряд визнає у своєму заснуванні наступне:

- бачення країни повністю розвиненою нацією, яка підтримує важливість соціальної справедливості, моралі, духовності, високих етичних стандартів та економічного розвитку;

- дитина є найважливішим компонентом виживання, розвитку та процвітання суспільства;

- дитина потребує піклування, допомоги та захисту без дискримінації через їхню природу;

- сім'ї як основній групі суспільства необхідно надати допомогу, щоб вона могла повністю взяти на себе свої обов'язки.

Цей Закон також захищає особистість та гідність неповнолітніх у суді, передбачаючи, що їх особисті дані зберігатимуться конфіденційними, щоб ці молоді люди могли перевернути новий листок або життя за винятком соціальної стигми у зрілому віці. Хоча закон визначає, що дитина, яка досягла віку кримінальної відповідальності, може бути притягнута до відповідальності за свій злочин, процедура та покарання повинні відрізнитися від тих, що застосовуються до дорослого. Це відповідає духу правила 2.2 (а) Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй щодо здійснення правосуддя у справах неповнолітніх [201] 1985 р., яке передбачає:

«Неповнолітній - це дитина або молода особа, яка відповідно до відповідних правових систем може розглядатися за правопорушення способом, відмінним від дорослого».

2. Реабілітаційні установи

Закон «Про дитину» 2001 року передбачає утримання та реабілітацію неповнолітніх за таким рішенням суду. Неповнолітніх доглядають, дисциплінують та професійно навчають навичкам, які допоможуть їм заробляти на життя після звільнення від реабілітації. Такі інституції розділені за статтю. Життя в цих затверджених школах регламентоване. Однак, прикрою ситуацією є те, що не існує академічної навчальної програми, яка б відповідала тій молоді, яка все ще здобувала офіційну освіту, якщо їй було надано ухвалу суду про утримання у затверджених школах.

Особи у віці від 10 до 14 років відправляються до «затверджених гуртожитків», оскільки вони ще занадто молоді, щоб утримувати їх у в'язничних умовах. На відміну від затверджених шкіл, учні шкільного віку продовжують своє офіційне навчання у школах, розташованих поблизу їхніх гуртожитків.

Неповнолітні, які скоюють серйозні правопорушення проти осіб, можуть бути відправлені закладу, який знаходиться під управлінням в'язниці. Методи встановлення та реабілітації також «жорсткіші», ніж затверджені школи. Цікаво, однак, що професійне навчання, яке проводиться і у затверджених школах, і у в'язницях для неповнолітніх, майже подібне - зварювання, сільське господарство/садівництво, громадське харчування/кулінарія тощо. Затверджені школи та в'язниці для неповнолітніх для дівчаток забезпечують професійне навчання, більш придатне для жіночої статі, таке як шиття/пошиття одягу, укладання волосся, а також громадське харчування/кулінарія.

Вищезазначені реабілітаційні установи також можуть тимчасово утримувати неповнолітніх «під вартою». Це неповнолітні, які чекають суду в Дитячому суді. Дитячий суд також стикається з подібною проблемою «зворотного журналу» у справах. Не дивно почути про неповнолітніх, які місяцями чекають суду і, можливо, назавжди втратять офіційну освіту. Проте ці зусилля заслуговують похвали. Неповнолітні, які навчаються у затверджених школах, виглядають фізично краще після перебування там навіть протягом кількох місяців (особисте спостереження). Багатьом стає сумно, коли вони

залишають ці заклади, коли їх запитують про те, що вони відчують під час зустрічей/співбесід.

3. Національна політика розвитку молоді

Урядові програми розвитку молоді в основному здійснюються Міністерством молоді та спорту. Деякі з цих програм включають навчання лідерству, навички, розвиток підприємницької діяльності, програми здорового способу життя, спортивні програми, культурні програми, профілактичні та реабілітаційні програми. Зазначена програма є прикладом постійної програми здорового способу життя, орієнтованої на молодь. Ця програма стала результатом досліджень, проведених над молоддю, які показали, що наша молодь піддається аморальній діяльності та небезпеці, коли безцільно блукає у громадських місцях.

4. Постійні радники в школах (Міністерство освіти)

З 1996 р. Міністерство освіти розмістило в школах радників на повний робочий день, які допомагають учням / студентам із проблемами, а також проводять профілактичні програми, які допомагають учням зміцнити їх соціальну компетентність та психологічний добробут. Раніше шкільні радники виконували подвійну, але суперечливу роль, будучи вчителями дисципліни та консультантами.

5. Дошкільні курси та курси батьківства (Міністерство у справах жінок, сім'ї та розвитку громад та релігійних установ)

Майстерні та курси батьківства проводяться в нашій країні з початку 1990-х років. Національна рада з питань народонаселення та сім'ї розробила навчальні модулі, які допоможуть громадськості стати кращими батьками. Нещодавно Міністерство жінок, сім'ї та розвитку громад розпочало курс батьківства на робочому місці, щоб забезпечити більшу кількість учасників, особливо батьків.

Хоча це ніколи не описувалося як превентивні заходи щодо зменшення проблеми правопорушень, обидва курси до шлюбу та батьківства передають громадянам навички, щоб вони могли покращити або зміцнити сімейні

стосунки. Відтак, діти мають надійне плече, на яке можна спиратися, коли вони стикаються з потрясінням підліткового віку.

б. Залучення поліції до допомоги школам у вирішенні питань щодо проблемних учнів

Поліція та школи завжди співпрацювали у справах зі студентами-правопорушниками. Нещодавно ЗМІ повідомляли про посилення залучення поліції до допомоги громадськості та школам, зокрема, у боротьбі із правопорушеннями.

Турбота, здоров'я та позитивний розвиток нашої молоді в суспільстві лежать не тільки в руках батьків, які їх народили, а й у всіх доглядаючих громадян. Фактично, зараз ми живемо у світі без цифрових кордонів, де різноманітна інформація, і негативна, і позитивна, легко доступна одним натисканням кнопки. Оскільки нашій молоді потрібні і внутрішні, і зовнішні сили, щоб допомогти їм стати позитивно функціонуючими особистостями, нашою гордістю за цю країну.

Варто акцентувати на необхідності, щоб зусилля уряду були більш спільними та ґрунтувалися на потребах нашої молоді та можливостях світу без кордонів. Профілактичні заходи мають охопити ширше коло населення. Реабілітація повинна включати посилення «внутрішніх» характеристик неповнолітніх, окрім надання професійних навичок, більш бажаних для нашої сучасної молоді.

Наше дослідження підтверджує, що юрисдикції повинні вживати узгоджені дії для усунення значних шкільних пропусків молоді, яка ризикує потрапити до системи ювенальної юстиції або яка вже в ній перебуває. Однак наші висновки також доповнюють наявні дані, які свідчать про те, що залучення системи ювенальної юстиції не пов'язане з позитивним впливом на відвідування молоддю шкіл і насправді може негативно вплинути на успіхи учнів у школі. Зокрема, наше дослідження заповнює помітну прогалину в існуючих дослідженнях, досліджуючи та порушуючи важливі питання про те, чи слід розглядати випробування неповнолітніх як життєздатний інструмент

для покращення відвідування молоддю шкіл. Понад 288 000 молодих людей щороку перебувають на певній формі випробування за рахунок понад 2 мільярди доларів на рік. І є суттєві побічні наслідки арешту неповнолітніх та винесення рішення суду. Обмеження, пов'язані з післядипломною освітою, працевлаштуванням, житлом, імміграцією тощо, впливають на можливості всіх молодих людей на все життя [202].

Враховуючи ці факти, юрисдикції повинні використовувати ці результати дослідження як привід для переосмислення того, чи слід надмірну відсутність у школі розглядати як злочин та/або підлягати судовому контролю та санкціям. Юрисдикції також повинні оцінювати найбільш підходящі та ефективні ролі та відповідальність для ювенальної юстиції, освіти та інших систем обслуговування молоді та сім'ї, а також надавачів громадських послуг, для залучення молоді до школи та підтримки довгострокових позитивних результатів освіти.

3.2 Інформаційне середовище та його вплив на протиправну поведінку неповнолітніх

У підлітковому віці починає формуватися світогляд в уявленнях про себе та інших, в думках про актуальні проблеми соціуму. У свідомості молоді людини з'являються перші принципові позиції і цільові орієнтири бажань і можливостей, підліток привласнює собі ціннісно-культурні норми. Але в той же час підлітковий вік є періодом особливої концентрації конфліктів, які часто призводять до різних поведінкових відхилень, таких як делінквентність, агресивна поведінка. Беручи до уваги всі ці чинники, вказана вікова категорія вимагає особливих профілактичних технологій з метою отримання спрямованого виховного ефекту.

Орієнтуючись на позитивну модель в роботі з девіантною особистістю на основі мультимедійних технологій, можна відзначити, що використання

ресурсів інтернету, теле- і відеопростору стали невід'ємним компонентом життя дітей і дорослих. Використання нанотехнологій є ефективним інструментом в роботі з підлітковою аудиторією, оскільки дає можливість підліткам висловити власну думку, відстежити емоційний стан і вийти на раціональне вирішення проблеми в колі однолітків. А керівник групи має можливість направити соціальну активність неповнолітніх в позитивне русло, чітко провести межу між нормативною і поведінкою, що відхиляється. Традиційні технології та профілактичні програми необхідні і важливі, але не в повній мірі враховують криміналізацію вказаної категорії підлітків, а тому мають недостатній ефект корекції особистісної сфери цільової групи [203].

Використання мультимедійних технологій дозволяє таким дітям виявити і обговорити найбільш хвилюючі їх проблеми, в процесі роботи відбувається включення самосвідомості в процес придбання конструктивних навичок поведінки в конфліктній ситуації, що особливо цінно для підлітків групи ризику.

Медіа технології є унікальним інструментом для самопізнання і особистісного розвитку неповнолітніх. Їх можна використовувати в індивідуальному консультуванні і в груповій роботі. Психолог може рекомендувати дитині в якості домашнього завдання перегляд фільму (сюжету, короткометражного фільму), який так чи інакше зачіпає його проблему, після чого відбувається обговорення і корекційна робота на очному консультуванні.

В іншому варіанті проводиться груповий перегляд фільму з подальшим його обговоренням і вирішенням актуальних завдань. У будь-якому випадку дитина проводить паралель з власною ситуацією. Визначаючи якості і ресурси героїв, визначає свої власні проблеми і сильні сторони, приміряє на себе різні варіанти вирішення проблеми з подальшою оцінкою їх можливого результату.

Фільми дозволяють побачити в героях і сюжетах самих себе, своїх близьких, свої вчинки. Можна поглянути на проблемну ситуацію з боку, оцінити те, що відбувається, зробити висновки і прийняти рішення.

1. Несприятливі умови сімейного виховання. Для дитини самий дієвий зразок це його батьки. Асоціальна (поведінка, що суперечить суспільним нормам і принципам) поведінка батьків: систематичне пияцтво, скандали, розпуста, прояв жорстокості.

2. Недостатня увага і любов з боку батьків. Доглянутий, вчасно нагодований і модно одягнений підліток може бути внутрішньо самотнім, психологічно бездоглядним, оскільки до його настрою, інтересів і переживань нікому немає справи. Такі діти особливо прагнуть до спілкування зі однолітками і дорослими поза сім'єю, що в компенсує їм брак уваги, ласки і турботи з боку батьків. Однак якщо це спілкування набуває нездоровий інтерес, воно згубним чином відбивається на моральному розвитку і поведінці дітей .

3. Гіперопіка. Немає свободи вибору у дитини, оскільки батьки боячись, щоб їх діти не наробили помилок, які не дають їм жити, все намагаються вирішити за них. Результат - інфантильність, несаможиттєвість, особиста неспроможність дитини.

4. Надмірне задоволення потреб дитини. У сім'ях, де дітям ні в чому не відмовляють, потурають будь-яким примхам, позбавляють від домашніх обов'язків, виростають не просто ледарі, а споживачі, які прагнуть все нових і нових задовольень і благ. Відсутність звички до розумного самообмеження нерідко штовхає їх на правопорушення , що здійснюються під впливом мотивів і бажань чисто споживчого характеру.

5. Надмірна вимогливість і авторитарність батьків. Зайва суворість батьків, надмірне використання всіляких обмежень і заборон, покарань, які принижують дітей, що ображають їх людське достоїнство, прагнення підпорядкувати дитину своїй волі, нав'язування своєї думки і готових рішень, категоричність суджень і наказовий тон, використання примусу і репресивних заходів, включаючи фізичні покарання, руйнують атмосферу взаєморозуміння і довіри, нерідко штовхаючи дітей на правопорушення [204].

Логіка профілактики підказує необхідність створення в школі умов, які не провокують відхилення поведінки, а розширюють безпечний для дитини простір, де їй добре і цікаво.

Найбільш ефективні в роботі по профілактиці правопорушень школи з розвиненою структурою позаурочної діяльності яка враховує інтереси різних вікових груп, насамперед підлітків. Створення в школах структурних підрозділів додаткової освіти, здійснення дозвільних програм, організація аматорської самодіяльності (художньої, технічної, спортивної), організація сімейного дозвілля - потужне джерело привабливості школи і ресурс профілактики протиправної поведінки.

Відтак, профілактика правопорушень передбачає, що школа стає місцем, де дитина реально знаходить застосування своїм можливостям і ініціативи.

У школі необхідно формування соціальних норм і правил поведінки, оскільки без цього неможливо ефективно вирішення задач навчання і виховання підростаючого покоління.

У зв'язку з цим необхідно:

- створити уклад норм шкільної життя;
- допомогти школярам дізнатися свої права і навчитися ними користуватися, захищати їх в разі порушення;
- допомогти підліткам побачити взаємозв'язок особистої свободи і відповідальності кожної людини;
- допомогти школярам навчитися вирішувати суперечки правовими способами;
- виховати навички правової культури.

Основними напрямками ранньої профілактики є:

1. Виявлення та встановлення неблагополучних умов життя і виховання ще до того, як вони відбилися на поведінці, формуванні поглядів конкретних підлітків.

2. Виявлення та усунення (нейтралізація) джерел негативних впливів на підлітків, які можуть сформувати антигромадську позицію особистості і сприяти здійсненню правопорушень.

Це напрямок передбачає :

- застосування заходів по оздоровленню неблагополучних умов сімейного виховання підлітка з допомогою різних заходів впливу до його батькам;
- вилучення підлітків з обстановки, що негативно впливає на підлітка;
- застосування передбачених законом заходів до осіб , залучають підлітків в пияцтво, і іншу антигромадську діяльність;

3. Надання стримуючого і коригуючого впливу на підлітків з соціально неправомірною поведінкою.

Причому можуть бути виділені заходи: впливу на підлітків, антигромадські погляди яких ще не зміцнилися і проявляються в скоєнні окремих малозначних проступків.

Мета їх застосування не дати закріпитися антигромадським поглядам і звичкам; впливу, що застосовуються до підлітків з досить вираженою антигромадською позицією особистості, яка вчиняє правопорушення, що не носять злочинного характеру. Їх мета - не дати можливості реалізуватися в правопорушеннях антигромадської позиції особистості;

4. Тут поряд з наданням, в разі необхідності, допомоги підлітку, який потрапив в несприятливі умови сімейного виховання, аж до вилучення з негативною середовища і направлення в дитячий будинок, школу-інтернат і т. д., можливе застосування конкретних заходів по організації контролю за його поведінкою і індивідуальної виховно-профілактичної роботи (постановка на облік і інспекцію по справах неповнолітніх , призначення шефа, громадського вихователя і т. д.). Сюди ж відноситься і застосування різних заходів впливу (громадського, адміністративного, цивільно-правового, примусових заходів виховного характеру) до підлітків, що вчиняють правопорушення [205].

Підбір спеціальних тематичних творів (з конкретних проблем сім'ї) дозволяє неповнолітнім змінювати негативне ставлення до себе на позитивне.

За допомогою кіно батько занурюється в свій внутрішній світ (поліпшується сприйняття себе, досягається внутрішня єдність і гармонія з навколишнім світом). Також неповнолітні вчаться глибоко і без страху приймати почуття іншої людини.

Переваги вказаної технології перед тренінгами, корекційними заняттями та іншими формами корекційної роботи в тому, що клієнт відчуває себе більш безпечно. Не бачачи і не визнаючи на початковому етапі роботи з сім'єю власні проблеми, приймає їх і усвідомлює.

Використання медіатехнологій в роботі з сім'єю, що знаходиться в соціально небезпечному положенні, яка має дитину правопорушника, обумовлено низкою причин:

- низький рівень соціального інтелекту батьків, здатності розуміти себе, свою поведінку, поведінку інших людей і вибудовувати ефективну взаємодію, домагаючись поставлених цілей;

- низька мотивація батьків на освіту, на отримання знань, на розвиток компетентності в питаннях виховання;

- низька самооцінка клієнта, низький рівень критичності, стереотипність мислення і установок.

Інтерактивне спілкування - це ефективна технологія, яка автоматично супроводжує медіатехнології. «Інтерактив» означає здатність взаємодіяти або перебувати в режимі діалогу. Це спеціальна форма пізнавальної діяльності, коли в процес навчання залучаються всі учасники заняття. Спілкування відбувається не тільки на рівні «клієнт - психолог», а й «дитина - батько», «чоловік - дружина» та інші члени сім'ї або учасники заняття.

Учасники мають можливість рефлексувати свої почуття, переживання, думки. Спілкування відбувається в атмосфері доброзичливості, взаємної підтримки. Це дозволяє розвивати комунікативні вміння. Уміння слухати іншого сприяє зняттю напруги, згуртуванню групи (якщо заняття проводиться з конкретною сім'єю, відбувається згуртування членів сім'ї).

Очікуваний результат:

- підвищення рівня психолого-педагогічної та правової компетентності батьків в питаннях профілактики правопорушень дітей, сімейного неблагополуччя;
- підвищення почуття соціальної та особистої відповідальності батьків за благополучний і повноцінний розвиток і виховання своїх дітей;
- готовність батьків до саморозвитку та самовдосконалення з питань профілактики неблагополуччя;
- оволодіння батьками навичками і прийомами конструктивної взаємодії з дітьми-підлітками;
- адресна педагогічна допомога батькам у вирішенні конкретних ситуацій;
- перехід сім'ї на більш високий і якісно відмінний від попереднього рівень розвитку виховного потенціалу.

Отже, робота з батьками є центральною ланкою в системі профілактики правопорушень серед неповнолітніх. І основний напрямок - це профілактика сімейного неблагополуччя. Для ефективної діяльності щодо профілактики правопорушень, соціалізації та реабілітації підлітків перебувають у конфлікті з законом створено систему профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх.

Для врегулювання міжвідомчих питань затверджено низку угод та методичних рекомендацій. В Україні застосовується метод програмно-цільового планування при формуванні видаткових зобов'язань обласного бюджету. Заходи реалізованих державних програм забезпечують вирішення завдань, спрямованих на поліпшення рівня життя різних категорій населення, зниження рівня правопорушень, поліпшення демографічної ситуації в державі [206].

У банку даних є всі неповнолітні, які вчинили правопорушення: підозрювані, обвинувачені, засуджені до мір покарання непов'язаним з позбавленням волі, які повернулися з виховних колоній, які відбувають покарання в колоніях. Що стосується кожного підлітка розроблена міжвідомча

індивідуальна реабілітаційна програма, заходи якої спрямовані на усунення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушень.

Для оцінки ефективності роботи з неповнолітніми та їх сім'ями розроблена система показників. Системна міжвідомча профілактична робота дозволила протягом п'яти років стабілізувати рівень правопорушень серед неповнолітніх. На 42% знизилася кількість правопорушень, скоєних неповнолітніми та за участю неповнолітніх, на 44% скоротилася кількість повторних правопорушень, на 21% знизилась кількість правопорушень, скоєних неповнолітніми у стані алкогольного сп'яніння [207].

У 4 рази скоротилася кількість неповнолітніх, які вчинили правопорушення з числа звільнених з виховної колонії. За останні 5 років неповнолітні зазначеної категорії не здійснювали жодного злочину в перший рік після звільнення.

В ході реалізації реабілітаційної програми в родині поліпшуються міжособистісні взаємини загалом, гармонізуються дитячо-батьківські відносини, вводяться нові правила, форми контролю часу підлітка, налагоджуються сімейні комунікації [208].

Зазначена технологія вирішує наступні завдання:

- відсторонено, опосередковано поглянути на проблемну ситуацію;
- обговорити, проаналізувати проблемну ситуацію;
- висловити і аргументувати власну думку;
- знайти способи конструктивного вирішення проблемної ситуації.

Результат діагностується в відстроченому варіанті з застосуванням опитувальників і в формі моделювання реальної ситуації з життя однолітків, де і відстежується формування компонента толерантної свідомості і навички прийняття на себе відповідальності (*Додаток Б*).

У зв'язку з впровадженням цих технологій в систему профілактики, збільшилося на 4,8% число підлітків знятих з внутрішньошкільного обліку, за результатами позитивної корекційної роботи, також спостерігається підвищення інтересу і мотивації з боку підлітків до вказаної форми роботи.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи викладене в третьому розділі, можемо зробити наступні узагальнення:

1. Аналіз міжнародно-правових актів, в яких містяться стандарти захисту прав дітей у контексті профілактики правопорушень серед неповнолітніх свідчить, що в них вказується на бажаність та необхідність створення усіма державами спеціальної системи органів, установ, які б займалися справами неповнолітніх, розробки спеціального законодавства, що стосується неповнолітніх.

2. Правопорушення неповнолітніх - це термін, який по-різному визначався і в академічному, і в соціальному плані. Визначення правопорушень неповнолітніх, як правило, відображає академічну підготовку. Три основні академічні дисципліни, які субспеціалізуються у вивченні та лікуванні правопорушень неповнолітніх, - це право, соціологія та психологія. Отже, існують юридичні, соціологічні та психологічні визначення цього терміну. Згодом уявлення про причини та лікування правопорушень неповнолітніх також можуть відрізнятися відповідно до спрямованості вищезгаданих дисциплін.

3. Інтерактивне спілкування - це ефективна технологія, яка автоматично супроводжує медіатехнології. «Інтерактив» означає здатність взаємодіяти або перебувати в режимі діалогу. Це спеціальна форма пізнавальної діяльності, коли в процес навчання залучаються всі учасники заняття. Спілкування відбувається не тільки на рівні «клієнт - психолог», а й «дитина - батько», «чоловік - дружина» та інші члени сім'ї або учасники заняття.

4. За останнє десятиліття держави переглянули багато способів традиційної роботи систем ювенальної юстиції. Проте більшість юрисдикцій не ставлять під сумнів, чи повинна система брати на себе обов'язки, пов'язані з освітою, і притягати молодь до відповідальності, якщо вона не виконує її.

По всій країні система ювенальної юстиції використовується різними способами для вирішення проблем відвідування молоддю шкільних навчальних закладів за припущення, що нагляд за судом, нагляд за випробуванням та навіть безпечне ув'язнення покращать відвідування школами молоді. Це перше у своєму роді дослідження сприяє зростанню знань, які не тільки ставлять під сумнів цю презумпцію, але й припускають, що участь системи, а особливо пробація, має протилежність очікуваному ефекту і насправді призводить до погіршення відвідуваності.

5. До чинників навколишнього середовища належать вплив однолітків та медіа. Негативний вплив однолітків та засобів масової інформації також послідовно виявляється сприяючим правопорушенням. Куріння, групові бійки та прогули зазвичай здійснюються групами. Підлітки, причетні до сексуальних правопорушень, повідомляли про раннє відвідування порнографічних матеріалів, таких як книги та відео.

6. Загальнодоступність, відкритість, затребуваність, децентралізованість та анонімність Інтернет мережі негативно сприяють на емоційно-поведінковий і когнітивний стан необмеженої кількості користувачів, який формує і змінює соціальні установки, деформує правосвідомість і поведінку неповнолітніх. Визначено основні форми протиправного впливу мережі на неповнолітніх, а саме: 1) контентний вплив за допомогою інформації, що становить загрозу або ризик для життя, здоров'я і розвитку неповнолітніх (пропаганда агресії, жорстокості, насильства, екстремізму, наркотичних засобів, сексуальної розбещеності, суїциду тощо); 2) комунікативний вплив в процесі деструктивного міжособистісного спілкування (кібербулінг, кібергрумінг, секстинг, тролінг, флеймінг, кіберсталкінг, схиляння до суїциду тощо).

7. Враховуючи ці факти, юрисдикції повинні використовувати ці результати дослідження як привід для переосмислення того, чи слід надмірну відсутність у школі розглядати як злочин та/або підлягати судовому контролю та санкціям. Юрисдикції також повинні оцінювати найбільш підходящі та ефективні ролі та відповідальність для ювенальної юстиції, освіти та інших

систем обслуговування молоді та сім'ї, а також надавачів громадських послуг, для залучення молоді до школи та підтримки довгострокових позитивних результатів освіти.

8. Асоціальні дії наших підлітків завжди привертали увагу громадськості, за допомогою наших ЗМІ. Ці дії варіюються від незначних соціально неприйнятних дій, таких як «неповага до інших», до великих злочинів, таких як «вбивства, зґвалтування, пограбування та дітоубийство». Хоча лише невеликий відсоток наших підлітків бере участь у негативній діяльності, особливо у великих правопорушеннях, їх правопорушення потребують нашої негайної уваги, оскільки вони - наше майбутнє.

9. Для врегулювання міжвідомчих питань затверджено низку угод та методичних рекомендацій. В Україні застосовується метод програмно-цільового планування при формуванні видаткових зобов'язань обласного бюджету. Заходи реалізованих державних програм забезпечують вирішення завдань, спрямованих на поліпшення рівня життя різних категорій населення, зниження рівня правопорушень, поліпшення демографічної ситуації в державі.

10. Характерною особливістю інформаційного суспільства стало повсюдне використання ІКТ, особливим видом яких став Інтернет, з появою якого ми можемо мовити про формування нового виду прав людини загалом, та дитини, зокрема, – інформаційних або цифрових. Поява і поширення Інтернету відкрили для суспільства і держави широкі можливості, а також зумовили виникнення нових викликів та відповідних обов'язків.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано аналіз адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Основні результати дослідження, які отримано на основі авторської методології полягають у такому:

1. Встановлено, що процес профілактики неповнолітніх правопорушників включає в себе діяльність багатьох інститутів. Поряд з державними органами профілактикою правопорушень неповнолітніх займаються різноманітні громадські організації, об'єднання, органи культури, дозвілля, спорту і туризму, студентські організації тощо. Однак, попереджувально-профілактична робота, яку ведуть установи й організації, що входять у систему профілактики правопорушень неповнолітніх, недостатньо ефективна і зорієнтована, як правило, на боротьбу з наслідками правопорушень. Діюча система профілактики потребує удосконалення правового регулювання і координації взаємодії її підсистем. Відсутній законодавчий механізм раннього виявлення і самих неповнолітніх, і сімей, що знаходяться в соціально небезпечному становищі, що може призвести до трагічних наслідків. Варто наголосити, що при відсутності чіткого законодавчо урегульованого механізму виявлення неповнолітніх правопорушників, встановити потенційного порушника права досить складно.

2. Констатовано, що ефективність роботи з профілактики правопорушень неповнолітніх в системі суб'єктів профілактики, значною мірою визначається розумінням місця цього виду діяльності в забезпеченні умов формування сучасної особи. При цьому сама профілактика правопорушень неповнолітніх становить комплекс взаємопов'язаних заходів виховного характеру щодо запобігання прояву будь-яких відхилень у поведінці підлітка (загальна профілактика) і сформованих в окремих підлітків форм неприйняттого в нашому суспільстві ставлення до людей і своїх обов'язків (спеціальна профілактика). У першому випадку йдеться про переважно виховний вплив на особу неповнолітнього, у другому – виховна робота тісніше взаємодіє з психолого-педагогічною та правоохоронною діяльністю і може здійснюватися в рамках

спеціальних установ. При цьому правоохоронні органи і їх спеціальні підрозділи, призначені для роботи з неповнолітніми, відіграють важливу роль у профілактичній роботі і на загальному, і на спеціальному рівнях.

3. Доведено, що однією з основних умов підвищення ефективності профілактики правопорушень серед неповнолітніх в системі суб'єктів профілактики є використання психолого-педагогічних підходів (гуманістичного, культурологічного, особистісно-орієнтованого, людиноцентричного та ін.). Для організації змісту цього процесу та управління ним, що включає технології профілактичної роботи, організацію планування виховної діяльності, отримання та застосування повної інформації про самого неповнолітнього, його психологічні властивості, соціальне середовище і найближче його оточення, вкрай необхідним є володіння учасниками профілактичної роботи на рівні суб'єктів профілактики не лише правовими, але й психолого-педагогічними знаннями, вміннями, навичками.

4. Обґрунтовано, що важливим організаційним засобом ефективності профілактичної діяльності може стати універсальна модель структури управління профілактикою правопорушень неповнолітніх у системі Національної поліції, що будується на основі організаційно-змістовного, технологічного і кадрового компонентів, кожен з яких має конкретне наповнення. Центральною ланкою організаційного компонента зазначеної моделі є підрозділи ювенальної превенції Національної поліції, оскільки саме вони в усій системі профілактики правопорушень здійснюють основну профілактичну роботу.

5. Визначено, що основною компонентою універсальної моделі структури управління профілактикою правопорушень неповнолітніх виступають психолого-педагогічні умови і засоби підвищення ефективності організації роботи з неповнолітніми в системі підрозділів ювенальної превенції, а саме: 1) використання психолого-педагогічних підходів у здійсненні профілактики і застосуванні заходів впливу як підґрунтя і засобів цієї роботи; 2) виховний характер профілактичної роботи; 3) психологізація та педагогізація спеціальних засобів профілактики; 4) спільна скоординована робота підрозділів ювенальної

превенції, освітніх закладів та спеціальних установ; 5) принципи взаємодії підрозділів ювенальної превенції, освітніх закладів та спеціальних установ і громадськості щодо забезпечення процесу профілактики правопорушень неповнолітніми особами спрямовано на налагодження належної атмосфери виховання і проживання дітей у їхніх сім'ях.

Інноваційна модель структури управління профілактикою правопорушень неповнолітніх в системі ювенальної превенції виявляє резерви психолого-педагогічної взаємодії з підлітками, які мають відхилення в поведінці: підліток не стає лише об'єктом «виховання» і негативно емоційно забарвленого впливу з боку дорослих, а самостійно і повноцінно засвоює соціально корисні установки суспільства в процесі спільної діяльності з дорослими.

6. Встановлено, що значна частина підлітків, які вчинили правопорушення, не мали позитивних установок моральних засад. Таким неповнолітнім особам притаманні: відсутність інтересу до пізнавальної діяльності, що в загальному випадку може бути пов'язано з розумовою відсталістю, однак при цьому такі особи, як правило, добре орієнтовані на маніпуляцію з людьми і можуть з корисливою метою використовувати свої зовнішні дані з користю для себе; повна відсутність співчуття до слабкого, недолік емоційного співпереживання, байдужість до почуттів інших людей і нездатність встановлювати та підтримувати позитивні контакти і відносини; прагнення до вседозволеного способу життя; постійний стан порожнечі мислення і нудьга (на ці чинники найчастіше впливають алкоголь і вживання наркотиків); часта зміна настрою, схильність до дратівливості, реагування на конфліктні ситуації; індивідуальна і групова жорстокість; зневажливе ставлення до загальнолюдських цінностей, легке і швидке засвоєння навичок асоціальної поведінки; високий егоїзм з почуттям виправдання своєї негативного поведінки.

7. З'ясовано, що загальносоціальні попереджувальні заходи передбачають заходи, спрямовані на подальше підвищення добробуту людей, розвиток

суспільних відносин, вдосконалення демократії і підвищення правосвідомості широких мас трудящих, в тому числі і учнівської молоді.

Заходи педагогічного (раннього виховного) рівня соціальної профілактики включають в себе заходи, спрямовані на виявлення та усунення помилок у вихованні окремих підлітків з нестійкою особистісною спрямованістю, а також педагогічно і морально занедбаних осіб на початкових стадіях цієї занедбаності, тобто напередодні асоціального розвитку особистості. Ранній виховний аспект профілактики здійснюється найчастіше на індивідуальному рівні – батьками, педагогами, вихователями, силами громадськості в рамках школи, коледжу, за місцем проживання, а також під час перебування дітей і підлітків в різних позашкільних установах.

Організаційно-адміністративний рівень соціальної профілактики передбачає застосування різних організаційних і адміністративних заходів в тих випадках, коли педагогічні виховні заходи відносно неповнолітніх виявляються малоефективними. Організаційно-адміністративні заходи (наприклад, переведення в іншу школу, направлення в дитячий будинок або школу-інтернат, влаштування на роботу, притягнення до адміністративної відповідальності підлітків і батьків, встановлення опіки чи піклування тощо) здійснюються навчальними закладами, підприємствами, де працює підліток, місцевими органами влади за місцем проживання тощо.

Організаційно-адміністративні заходи, як правило, застосовуються до підлітків із середнім ступенем педагогічної та моральної занедбаності і повинні в обов'язковому порядку поєднуватися з педагогічними виховними засобами впливу.

8. Доведено, що профілактика правопорушень неповнолітніх як сукупність цілеспрямованих заходів має свої специфічні риси і особливості, в переліку яких найважливіше місце займають обов'язкові умови або принципи її організації. Основними з них є: своєчасність; попереджувальність; диференційованість; послідовність і комплексність.

9. Констатовано, що профілактика правопорушень неповнолітніх і

правове виховання неповнолітніх громадян нашої держави є невід'ємною частиною загальнодержавної правової політики, морального, і духовного виховання. Правове виховання неповнолітнього покоління, лише набуває певних ознак та входить у наше життя, хоча має особливе значення, адже саме в ранньому дитячому віці закладаються основи світогляду, поглядів, установок, звичок поведінки. Але неповнолітні – це не тільки об'єкт виховання, вони є також самостійними і цілком активними суб'єктами соціальної діяльності. Тому вкрай важливо, щоб з самого дитинства молодь навчилася усвідомлювати себе повноправними громадянами своєї держави, соціальний статус яких всебічно і чітко регулюється правом, усвідомили свій взаємозв'язок з іншими членами суспільства, перейнялися почуттям високої відповідальності за свої вчинки. Щоб людина стала справжнім громадянином своєї держави, треба розсунути вузькі рамки безпосередньо її навколишнього світу, змусити відчувати себе учасником складних і широких соціальних відносин, необхідно допомогти їй розібратися в структурі і функціях державних органів, засвоїти адресовані їй правові вимоги, а також права і законні способи їх забезпечення, прищепити навички усвідомленої законослухняної поведінки, навчити правильно визначати завдання, напрями і форми соціальної активності. Все це вимагає кропіткої і вимогливої роботи з формування правосвідомості і правової культури підростаючого покоління. Від цього залежить не тільки сьогодення поведінка неповнолітніх, але й значною мірою і загальний стан законності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудрявцева О. М. Генезис і перспективи утвердження та захисту конституційних прав і свобод дитини в Україні. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Nashp_2015_2_7.pdf
2. Козлакова Г.О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія. К. : ІЗМН, ВІПОЛ, 1997. 180 с.
3. Абрамов В. И. Права ребенка и их защита в России: общетеоретический анализ: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2007. 56 с.
4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
5. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий вісник. Сер.: Філософія*. Х.: ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39–52.
6. Лесько Н. В. Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно-правові проблеми формування та реалізації: монографія. Київ: Видавництво «Людмила», 2017. 472 с.
7. Кривачук Л. Ф. Державна молодіжна політика з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект): моногр.; Львів. держ. фін. акад. Львів: ЛДФА, 2009. 240 с.
8. Крестовська Н. М. Дитинство як правова цінність. Актуальні проблеми держави і права. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. Вип. 40. С. 122–126.
9. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підруч. К.: Правова єдність, 2008. 350 с.
10. Зеленко І. П. Юридична фікція як правовий та соціальний інструмент. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Випуск 23. Частина I. Том 1. С. 46-49.

11. Жаровська І. М., Олійник П. Питання статусу «нетрадиційних» дітей. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 6. № 22. С. 46–50.
12. Єсімов С., Ковалів М., Скриньковський Р., Сопільник Р. Гарантії прав людини та громадянина при забезпеченні інформаційної безпеки. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4. № 5. S. 1008–1016.
13. Діордіца І. Класифікація інформаційних прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 116–122.
14. Европейский суд по правам человека и защита свободы слова в России: прецеденты, анализ, рекомендации: В 2 т. Под ред. Г. В. Винокурова, А. Г. Рихтер, В. В. Чернышова. Т. 1. М., 2002.
15. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 419 с.
16. Демченко Г. В. Ц. Ломброзо и его значение для науки уголовного права. Киев, 1912.
17. Гачак-Величко Л. А. Профілактика як засіб запобігання правопорушень серед неповнолітніх. *Митна справа*. 2012. № 4 (82). Ч. 2. Кн. 2. С. 325–329.
18. Власюк В. Кількість скарг проти України до ЄСПЛ свідчить про неефективну роботу держорганів. URL: <https://unba.org.ua/news/5141-kil-kist-skarg-proti-ukraini-do-espl-svidchit-pro-neefektivnu-robotu-derzhorganiv-vitalij-vlasyuk.html>
19. Буров Ю. О. Права дитини в Україні. Правовий статус особи / [за ред. М. Л. Головки]. К.: АПСВ, 1998. Ч. 2. 130 с.
20. Брифінг уповноваженого Президента України з прав дитини М. Кулеби «Як захистити дитину від сексуального насильства». (2019). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2820237-kozna-tre-ta-ditina-v-ukraini-pidsila-na-internet.html>
21. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за

законодавством України: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 302 с.

22. Бортник Н., Єсімов С. Відносини в мережі Інтернет як об'єкт правового регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2019. Вип. 22. С. 147–153.

23. Маслюк Ю. А. Проблеми використання інформаційних та комунікаційних технологій у навчальній діяльності. *Інновації в освіті*. № 1. 2006. С. 117–123.

24. Access to Internet and freedom to receive and impart information and ideas. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/aaa7938c2fa6987dfecf_file.pdf

25. Бандурка І. О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади: монографія. Харків: Золота миля, 2017. 432 с.

26. Бахрах, Д. Н., Россинский Б. В., Стариков Ю. Н. Административное право: учебник для вузов. 3-е изд., изм. и доп. Москва: Норма. 2007. 816 с.

27. Бондарь Н. С. Права человека и Конституция России: трудный путь к свободе. Ростов-на/Д.: Изд-во Рост, ун-та, 1996. 640 с.

28. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.

29. Кравченко, Т. В. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». К., 2010. 40 с.

30. Крот Ю. Глобальна мережа — глобальні можливості. *Бюджетна бухгалтерія*. 2016. № 7. С. 45-51.

31. Меркулова Д., Звоновський В. Поведінка дошкільників у мережі Інтернет. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг* : наук.-теорет. журн. 2014. № 2. С. 62.

32. Бибики С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.

33. Про права дитини: Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

34. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Перший протокол та протоколи № 1, 4, 6, 7, 9, 10 та 11 до Конвенції (Рим, 4. XI. 1950) / «European Treaty Series». № 5.
35. Кон И. С. Ребенок и общество : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2003. 336 с.
36. Про громадянство: Закон України від 18.01.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
37. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України є взірцем ушляхетнення законодавчого регулювання сімейних відносин. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 3. С. 241-243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_3_57242.
38. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
39. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>
40. Кудрявцев Владимир Николаевич. Большая советская энциклопедия: [в 30 т.] / гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1969-1978.
41. Жаровська І. М., Матяшовська Р. Ю. Глобальні виклики у праві (на прикладі статусу дітей дошкільного віку): монографія. Київ: Видавництво Людмила, 2020. 140 с.
42. Berdges E. Factors, legal rehabilitation of man. *Urban sociology*. Chicago, 1967. P. 10.
43. Jagne F. The Right to Communicate: A Fundamental Human Right. *Kubatana.net*. 17 December 2002.
44. Аронсон Э., Уилсон Т., Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме. СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. 560 с.
45. Басовська К. О. Право людини на життя: юридична природа та зміст Держава і право. *Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 564–571.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_60_92.

46. Грибан В. Г., Негодченко О. В. Охорона праці в органах внутрішніх справ : підруч. [для курсантів і студ. вищ. навч. закл.]. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. 248 с.

47. Сабат В. Н., Кінах О. В. Особливості агресивної поведінки підлітків. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. соціально-педагогічна. 2012. Вип. 21 (1). С. 309-317. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_21\(1\)44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_21(1)44).

48. Бугайчук К. Л. Трикутник вирішення проблем, як основна технологія «Community Policing» // Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 серпня 2020 р., м. Запоріжжя). 2020. Запоріжжя. Класичний приватний університет. 132 с. С. 66-70.

49. Миньковский Г.М., Тузов А.П.Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних. К.: Политиздат Украины. 1987. 215 с.

50. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. О.М. Джужі. К.: Юрінком Інтер, 2002. С. 11.

51. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2-х кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. Джужі О.М. К.: Юрінком-Інтер, 2001. 352 с.

52. Адміністративне право: Навчальний посібник / О.І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, Р. В. Кісіль. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 533 с.

53. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2005. 213 с.

54. Галустян Ю. М. Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації: монографія. Ю. М. Галустян, І. А. Шваб, Т. О. Дорошок, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна; Міжнар. жіноч. правозахис. центр «Ла Страда-

Україна», Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, Кіровогр. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ. К., 2006. 64 с.

55. Дробницький О. Г. Поняття моралі. М. : Наука, 1974. 398 с.

56. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: [навч.-метод. посіб.]. К.: ДЦССМ, 2001. 220 с.

57. Коган К. М. Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2014. Вип. 16. С. 61-71.

58. Bakke O. M. When Children Become People: The Birth of Childhood in Early Christianity / Odd Magne Bakke. Augsburg Fortress Press, 2005. 358 p.

59. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р, Док. ООН/PES/217

60. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2019. 489 с.

61. Войцеховська Ю. А. Права дитини в контексті прав людини. Стан, проблеми, перспективи: зб. наук. пр. / ред. М. Л. Головка. К.: АПСВ, 1998. Ч. 2. 130 с.

62. Литвиненко С. Я., Ямницький В. М. Дитина і середовище: проблеми взаємодії. Оновлення змісту та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Рівне : РДГУ, 2002. Вип. 22. С. 216–219.

63. Оніщенко Н. М., Сунегін С. О. Права і свободи дитини в умовах конвергенції правових систем: українські реалії та перспективи їх удосконалення. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 12. С. 83–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmjju_2013_12_30.

64. Гачак-Величко Л. А. Законодавче забезпечення протидії незаконному обігу наркотиків серед неповнолітніх. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : збірник тез учасників III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 травня 2014 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. Ч.1. С. 32–34.

65. Пацурківський Ю. П. Теоретичні проблеми розуміння сутності категорії «правовий режим». *Вісник Маріупольського державного університету*. 2013. № 6. С. 105–111.
66. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. К.: Атіка, 1999. 236 с.
67. Саблук С. А. Правосуб'єктність як елемент правового статусу дитини. *Університетські наукові записки*. 2008. № 2. С. 101–105.
68. Селезньова О. М. Інтернет-право та його місце в системі інформаційного права. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2013/2-2_2013/35.pdf
69. Рекомендація CM/Rec (2018)7 Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі. URL: <https://www.coe.int/en/web/children/-/new-recommendation-adopted-on-children-s-rights-in-the-digital-environment>.
70. Гачак-Величко Л. А. Понятійно-категоріальний апарат у сфері недопущення правопорушень серед неповнолітніх. *Право.ua*. 2020. № 1. С. 201–205.
71. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2009. 43 с.
72. Радченко Б. Є., Дубровський І. Інститути громадянського суспільства у захисті прав дитини / заг. ред. В. С. Бондаренко; Ін-т соц. безпеки України. Харків: Вид. Коваленко В. Ф., 2012. 144 с.
73. Симоненко Г. В. Поняття та значення суспільної моралі в адміністративно-правовому аспекті. *Вісник ХНУВС*. 2011. № 1 (52). С. 245-252.
74. Полетіло К. С. Інформаційні права і свободи людини та їх судовий захист у конституційних нормах Франції. *Вісник Академії адвокатури*. 2010. № 3(19). С. 33-38.
75. Aggravated identity theft. US Code: Title 47, Chapter 1028A. Legal Information Institute at Cornell Law School: website. URL: <http://www.law.cornell.edu/>

uscode/uscode18/usc_sec_18_00001028—A000.html

76. Carnoy M. Globalization and educational reform: what planners need to know. Paris: Unesco, 99 p.

77. Davis K. The Child and Social Structure. Journal of Educational Sociology. 1996. Vol. 14. No. 4. The Sociology of Childhood (Dec., 1940). P. 217-229.

78. Catherine Howell, Darrell M. West. The Internet as a human right. URL: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2016/11/07/the-internet-as-a-human-right/>

79. Pakhare J. History of Child Labor. URL: <http://www.buzzle.com/articles/history-of-child-labor.html>.

80. Dancanson N. Sexual Bullying: Gender Conflict and Pupil Culture in Secondary Schools / N. Dancanson. Routledge, 1999. 177 p.

81. Buckalew J., Wulfemeyer T. Mass Media in the New Millennium: Structures, Functions, Issues and Ethics. USA : 2005.

82. Хомишин І. Ю. Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Львів. 41 с.

83. ICQ Privacy Policy. ICQ.com: website. URL: www.icq.com/legal/privacy.html; LiveJournal Privacy Policy. LiveJournal.com: website. URL: www.livejournal.com/legal/privacy.html

84. Авраменко О. О. Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2013. Випуск 5. С. 76-82.

85. Баранов О. Віртуальність і правове регулювання. Публічне право. 2017. Вип. 1(25). С. 210–218.

86. Pretty V. The United Kingdom: Judgment of 29 April 2002. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448>.

87. Ортинська Н. В. Фактори впливу інформаційного суспільства на

правовий статус неповнолітнього. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 1. С. 112-116.

88. Гачак-Величко Л. А. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.). Львів, 2016. С. 19–20.

89. Darrow, Clarence (1932). *The Story of My Life*. New York: Grosset and Dunlap. p. 12.

90. Young K. S. Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*. 1998, V.1, P. 237-244.

91. Девиз, Дж. А. (1976). «Профилактика суицида для лиц высокого риска, отказывающихся от лечения». Самоубийство и опасное для жизни поведение. 6 (4): 223–230. Википедия site:etnowiki.ru

92. Нестеренко А. О. Особливості адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 62–68.

93. Goddard H. H. *Human Efficiency and Levels of Intelligence: Lectures Delivered at Princeton University April 7, 8, 10, 11, 1919*. Princeton University Press, 1922. 128 с.

94. Безусий В. В. Окремі питання правового статусу людини в державі. Форум права. 2009. № 2. С. 44–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

95. Бутько О. В. Правовой статус ребенка: теоретико-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Краснодар, 2004. 241 с.

96. Власенко І.Г. Впровадження дистанційного навчання – вимога сучасності. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*: матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.). Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 12-14.

97. Москаленко В. В. Соціалізація особистості: монографія. К.: Фенікс, 2013. 540 с.

98. Новицька Н. Б. Іноземний досвід адміністративно-правового забезпечення захисту суспільної моралі. Соціологія права. 2011. № 1. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39585>
99. Новак-Каляєва Л. М. Права людини в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект: моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. 396 с.
100. Оніщенко Н., Сунегін С. Права дитини: піклування сім'ї, стурбованість суспільства, допомога держави, увага науковців. Віче. 2013. № 17. URL: <http://www.viche.info/journal/3840/>
101. Karen M. Hess. *Juvenile Justice. Fifth Edition.* Wadsworth, 2009. 462 p.
102. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения. М.: Наука, 1978. 311 с.
103. Братасюк В. М. Людина-особистість як суб'єкт права: методологічні засади дослідження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1(1). С. 64–70.
104. Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «правовий режим». *Підприємництво, господарство і право.* 2016. № 12. С. 196-201.
105. Вінгловська О. І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Ін-т між-нар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Т Шевченка. К., 2000. 18 с.
106. Гаврилов А. А. Основные подходы к определению «виртуальная реальность» в современном философском дискурсе. Молодой ученый. 2012. № 9. С. 162–166. URL: <https://moluch.ru/archive/44/5330/>
107. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти. Вінниця : ООО «Планер», 2005. 365 с.
108. Новіков В. В., Гачак-Величко Л. А. Деякі аспекти правового виховання молоді. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2011. № 7. С. 109–113.

109. Єсімов С. Основні напрями вдосконалення законодавства щодо використання інформаційних технологій у публічному управлінні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2017. № 865. С. 215–223.

110. Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Адміністративне право України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс. 2012. 399 с.

111. Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 7. С. 57-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_7_10.

112. Коршунова О. Н. Защита прав человека в современном демократическом государстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2008. 170 с.

113. Красицкая Л. В. Классификация личных неимущественных прав ребенка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер.: Право. 2010. № 929. Спецвип. С. 333–337.

114. Лобовікова О. О., Мельніков А. С. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Львівського університету*. Серія соціологічна, 2011. Випуск 5. С. 146-152.

115. Марущак А. І. Визначення поняття «інформаційні права людини». *Інформація і право*. 2011. № 2(2). С. 21-26.

116. Мудрик А. В. Социализация человека как проблема. *Социальная педагогика*. 2005. № 4. С. 47–57.

117. Настюк В. Я., Белєвцева В. В. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. Харків: Право. 2009. 128 с.

118. Опольська Н. М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 - Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень». К., 2008. 20 с.

119. Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення

інформаційної безпеки в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2019. 268 с.

120. Повар О. В. Права дитини у філософській думці доби Ренесансу. Митна справа. 2013. № 6 (2.1). С. 3–9.

121. Lucchi N. Access to Network Services and Protection of Constitutional Rights: Recognizing the Essential Role of Internet Access for the Freedom of Expression. *Cardozo Journal of International and Comparative Law*. 2011. Vol. 19. № 3. P. 645–678.

122. Orzack M. H. Computer addiction: What is it?. *Psychiatric Times*. August. 1998. V. 15. N. 8. P. 213-246.

123. Безпека дітей в Інтернеті URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/196/korinf19/bezditvinet/>.

124. Бугайова Н. М. Ризики сучасних комп'ютерних технологій: ігрова залежність. *Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Луганськ, 14-16 листопада 2006). Луганськ. С. 12-15.

125. Верес І. Правове регулювання електронних підписів. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 11-15.

126. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества: Декларация принципов // Организация Объединенных Наций: сайт. URL: <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/dec.pdf>.

127. William H. Dutton. Freedom of Connection – Freedom of Expression: The Changing Legal and Regulatory Ecology Shaping the Internet. Oxford Internet Institute University of Oxford. 19 August 2010. 104 p.

128. Werro F. The Right to Inform v. the Right to Be Forgotten: A Transatlantic Clash. *Haftungsrecht im dritten Millennium / Ed. by A.C. Ciacchi, C. Godt, P. Rott, L.J. Smith*. Baden-Baden, 2009. P. 285–300.

129. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Діалектична єдність інформаційних прав та інформаційної свободи. Вісник Національного університету «Юридична

академія України імені Ярослава Мудрого». 2017. № 1 (32). С. 5-15.

130. Захист жінок та дітей на основі міжнародних документів щодо прав людини: міжнар. конф., Ялта, 2–3 черв. 2010 р. Київ, 2010. 376 с.

131. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: *навчальний посібник*. Львів: ЛьВДУВС, 2018. 323 с.

132. Косиця О. О. Інституціональний механізм системи інформаційної безпеки. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 4. URL: http://www.pap.in.ua/4_2016/45.pdf

133. Kowalski R. M. Cyber bullying: bullying in the digital age / Robin M. Kowalski, Susan P. Limber, Patricia W. Agatston. Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2008. 218 p.

134. Лукашева Е. А. Правовой статус человека и гражданина. Права человека: учеб. для вуз. / отв. ред. Е. А. Лукашева. М., 1999. С. 91–102.

135. Манжай О. В., Осятинська І. А. Встановлення та визначення місцезнаходження особи за її мережними ідентифікаторами. Актуальні питання розслідування кіберзлочинів. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Х., 2013. С. 256–258.

136. Гачак-Величко Л. А. Адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів як засіб протидії правопорушенням неповнолітніх у цій сфері. *Митна справа*. 2014. № 2(2.2). С. 111–117.

137. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН Док. ООН A/RES/2200 A (XXI).

138. Музикант К. А. Специфікація обов'язків неповнолітніх осіб як елемент спеціального адміністративного-правового статусу даної категорії населення. *Європейські перспективи*. 2014. № 9. С. 58–63.

139. Опацький Р. М. Ювенальна політика в Україні: теорія, правова основа, інституалізація: моногр. За наук. ред. д-ра юрид. наук, засл. юриста України С. М. Алфьорова. Запоріжжя: Дике поле, 2013. 464 с.

140. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: моногр. 2-ге вид. Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2011. 480 с.

141. Про Доктрину інформаційної безпеки України: Рішення РНБО України від 29 грудня 2016 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

142. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27 квітня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16.

143. Селезньова О. М. Теоретико-методологічне трактування окремих засадничих категорій інформаційного права. *IT право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18 листопада 2016 р.). URL: <http://aphd.ua/publication-164/>

144. Якимов Г. А. Правовой статус личности: проблемы природы и элементного состава // Российский юридический журнал. 2008. № 2. С. 62-67.

145. Нестеренко А. О. Основні принципи формування прав дітей в інформаційному середовищі. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 2. P. 102–108.

146. Кара-Мурза С. Г., Рожков С. А. Использование формализованных методов при выявлении и оценке новых научных направлений // Вестник АН СССР. 1984. № 8. С. 44-56.

147. Опольська Н. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимір. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 191–195.

148. Тлумачний словник з інформатики / Г. Г. Півняк, Б. С. Бусигін, М. М. Дівізінюк та ін. Д., Нац. гірнич. ун-т, 2010. 600 с.

149. Топчій О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07.

Ужгород, 2019. 479 с.

150. Хабибулин А. Г., Рахимов Р. А. Государственная идентичность как элемент правового статуса личности. Государство и право. 2000. № 5. С. 5–11.

151. Цифрові права українців або Декларація цифрових прав людини. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/digital-rights-t/>

152. Шевченко Н. Ю. Права дитини – права батьків. Діти – батьки – сім'я. 2006. Вип. 5. С. 11–17.

153. Яригіна Є. П. Соціальне забезпечення сімей з дітьми: міжнародний досвід та українська модель: монографія. Харків: Монолит, 2016. 196 с.

154. Шмельова Г. Г. Міжнародно-правові гарантії прав людини: загальнотеоретичний аспект Правові новели. 2014. № 1. С. 99–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prn_2014_1_24.

155. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

156. Шайкіна О. О. Профілактика комп'ютерної залежності як одне із завдань практичної педагогіки. Духовність особи. 2013. Вип. 1. С. 239-248.

157. Снігур О. А. Новітні інформаційні технології в професійній підготовці майбутнього педагога. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наукових праць. Київ Вінниця, 2006. С. 458.

158. Скільки часу діти проводять перед екраном. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/science/2015/03/150329_children_screens_she

159. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учеб. Харьков: Консум, 2000. 704 с.

160. Правові відносини: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 лист. 2013 р.) / за заг. ред. В.П. Нагребельного, Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила. К. : Ніка-Центр, 2013. 264 с.

161. Правила портала «Periscope». URL: <https://help.twitter.com/en/using-twitter/periscope-terms/>.

162. Coontz S. The way we really are: Coming to terms with America's changing families. New York : Basic Books, 1997. 375 p.

163. Гачак-Величко Л. А. Профілактика правопорушень, що вчиняються неповнолітніми: поняття та зміст. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 48–52.

164. Права человека: учеб. пособие / А. Д. Гусев, Я. С. Яскевич, Ю. Ю. Гафарова и др. Минск: ТетраСистемс, 2002. с. 158.

165. Ортинская Н. В. Социальные проблемы злочинності: проблеми подолання. *The Journal of Eastern European Law. Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 21. С. 86–91.

166. Базовые элементы концепции восстановительной медиации. *Психология и право*. 2012. Том. 2, № 4. URL: https://psyjournals.ru/psyandlaw/2012/n4/56613_full.shtml

167. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI).

168. Лесько Н. В. Правове регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2016. № 850. С. 49–53.

169. Керівні принципи політики Ради Європи щодо комплексних національних стратегій із захисту дітей від насильства. Council of Europe. 49 с.

170. Інтернет охоплює світ: вже понад 50% населення Землі є користувачами Всесвітньої павутини. *ЕнергоЛайф.інфо: сайт*. URL: <http://energolife.info/ua/2016/Science/2594/>

171. Захарова І. Г. Інформаційні технології в освіті : навчальний посібник. Москва : Видавничий центр «Академія», 2003. 192 с.

172. Евсеев С. П., Король О. Г. Исследование методов двухфакторной аутентификации. *Системы обработки інформації*. 2014. № 2(118). С. 81–87.

173. Дятлова І. В. До проблеми пошуку концептуального підходу до формування особи в умовах становлення інформаційного суспільства. *Наукові записки Харківського університету повітряних сил. Соціальна філософія,*

психологія. Х.: ХУПС, 2008. Вип. 1 (30). С. 167-175.

174. Дворовий М. Г. Чи будемо ми говорити про право на Інтернет в Україні? Детектор медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/172446/2019-11-15-chi-budemo-mi-govoriti-pro-pravo-na-internet-v-ukraini/>.

175. Гой Л. А. Досвід використання ІКТ та можливостей мережі Інтернет у вихованні дітей та учнівської молоді. URL: <http://oipopp.ed-sp.net/content/view/1391/71/>.

176. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества: Тунисская программа для информационного общества. Организация Объединенных Наций: сайт. URL: <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/agenda.pdf>

177. Вдовичин І. Я. Філософсько-історичний аналіз дослідження інституту прав людини. Інтегральний вимір інституту прав людини / І. Я. Вдовичин, Ю. О. Фігель, І. М. Жаровська; передм. В. С. Канцір. Львів: Сполом, 2013. С. 6–80.

178. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики: монографія. Запоріжжя: Юрид. ін-т, 2005. 539 с.

179. Бистрова Ю. В. Віртуалізація у праві: сучасне праворозуміння та проблеми термінологічної визначеності. Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (25 жовт. 2017 р.). С. 143–145.

180. Биков В. Особливості переходу до активного використання комп'ютерних технологій : [збори НАПН, 10 листоп. 2011 р., м. Київ]. Директор школи, ліцею, гімназії. 2012. № 1. С. 30–33.

181. Souter D. Human rights and the Internet: a review of perceptions in human rights organisations. Report to the Association for Progressive Communications (APC). June. 2012. 55 p.

182. Schwarz N. The construction of social judgment. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1982. P. 147.

183. Гуржій А. М. Візуальні та аудіовізуальні засоби навчання : навч.

посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. М. Гуржій, В. П. Коцур, В. П. Волинський, В. В. Самсонов; Ін-т педагогіки АПН України. Наук.-метод. центр орг. розробки та вир-ва засобів навчання, Переяслав-Хмельниц. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. К. : [б. в.], 2003. 173 с.

184. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підруч. / О. Ф. Фрицький. К. : Юрінком Інтер, 2003. 536 с.

185. Утяшев М. М. Права человека в современной России : учеб. для вуз. и средних учеб. завед. Уфа : Полиграфкомбинат, 2003. 616 с.

186. Тімуш І. С. Інтегральний погляд на право : [моно- гр.]. К.: Атіка, 2009. 284 с.

187. Gachak-Velichko L. Juvenile offenders as objects of preventive activity. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33), vol. 1. С. 189-192.

188. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1 (84). С. 19–29.

189. Сніжко М. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. *Юридичний журнал*. 2009. № 3. С. 83-90.

190. Сулова О. І., Лазаренко О. О., Ахтирська Н. О. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні. За заг. ред. Г. О. Христової. К.: Тютюкін, 2010. 336 с.

191. Ткачук Н. І. Інформаційні права і свободи людини і громадянина в Україні: визначення термінів, співвідношення понять. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 17–30.

192. Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2016-2021 рр. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/st.pdf>.

193. Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні. *Форум права*. 2011. №1. С. 1110–1115. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11srvovu.pdf>.

194. Шахно А. Ю. Закономірності розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. 2018. Випуск 20, частина 3. С. 139-143. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/30.pdf.

195. Абрамов В. И. Права ребенка и их защита в России: общетеоретический анализ : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / В. И. Абрамов. Саратов, 2007. 56 с.

196. Coyle K. The Technology of Rights: Digital Rights Management. URL: https://www.kcoyle.net/drm_basics.pdf

197. Children's Online Privacy Protection Rule («COPPA»). URL: <https://www.ftc.gov/enforcement/rules/rulemaking-regulatory-reform-proceedings/childrens-online-privacy-protection-rule>

198. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток № 51. Ст. 1122.

199. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Львів. 39 с.

200. Хомишин І. Ю. Принцип інформатизації освіти в умовах глобалізації суспільства. *Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2016. № 850. С. 123-128.

201. Oxford Learner's Dictionaries. URL : <http://www.oxfordadvancedlearnersdictionary.com/dictionary/bullying>.

202. Ортинська Н. В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2017. 524 с.

203. Гачак-Величко Л. А. Профілактична функція суду щодо неповнолітніх правопорушників. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 156–161.

204. Безпека дитини в Інтернеті: про що необхідно говорити. URL: <https://pon.org.ua/novyny/7239-bezpeka-ditini-v-nternet-pro-scho-neobhdno-govoriti.html>

205. DeFleur M. L., Dennis E. E. Understanding mass communication. 3rd

ed. Boston (Mass.) etc.: Houghton Mifflin, cop. 1988. XV, 568 p.

206. Dominick J. R. The dynamics of mass communication. 2nd ed. New York (N. Y.): Random House, cop. 1987. XXII. 600 p.

207. Internet Users by Country (2016). URL: [http://www. internetlivestats. com/internet-users-by-country/](http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/).

208. Гачак-Величко Л. А. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 176–181.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:*в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:*

1. Новіков В. В., Гачак-Величко Л. А. Деякі аспекти правового виховання молоді. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. № 7. С. 109–113.

2. Гачак-Величко Л. А. Профілактика як засіб запобігання правопорушень серед неповнолітніх. *Митна справа*. 2012. № 4 (82). Ч. 2. Кн. 2. С. 325–329.

3. Гачак-Величко Л. А. Адміністративно-правове регулювання обігу наркотичних засобів як засіб протидії правопорушенням неповнолітніх у цій сфері. *Митна справа*. 2014. № 2(2.2). С. 111–117.

4. Гачак-Величко Л. А. Профілактика правопорушень, що вчиняються неповнолітніми: поняття та зміст. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 48–52.

5. Гачак-Величко Л. А. Профілактична функція суду щодо неповнолітніх правопорушників. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 156–161.

6. Гачак-Величко Л. А. Понятійно-категоріальний апарат у сфері недопущення правопорушень серед неповнолітніх. *Право.ua*. 2020. № 1. С. 201–205.

7. Гачак-Величко Л. А. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 176–181.

8. Gachak-Velichko L. Juvenile offenders as objects of preventive activity. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33), vol. 1. С. 189-192. (Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Гачак-Величко Л. А. Діяльність ОВС щодо протидії правопорушенням, пов'язаним з незаконним обігом наркотичних засобів серед дітей. *Захист прав і*

свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави : збірник тез учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 червня 2013 р.). Львів, 2013. С. 73–74.

10. Гачак-Величко Л. А. Законодавче забезпечення протидії незаконному обігу наркотиків серед неповнолітніх. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : збірник тез учасників III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 травня 2014 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. Ч.1. С. 32–34.

11. Гачак-Величко Л. А. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.). Львів, 2016. С. 19–20.

12. Гачак-Величко Л. Національна поліція як суб'єкт профілактики правопорушень серед дітей. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 34–35.

ОПИТУВАННЯ

думки представників правоохоронних органів та шкільних психологів у Львівській, Волинській, Рівненській та Івано-Франківській областях

(опитано 175 респондентів: 87 – з органів соціального захисту, 36 – з підрозділів Національної поліції, 73 – студенти спеціальності «Право»; було задано 7 ключових питань, відповіді на які розподілились так:)

1. Як Ви можете оцінити стан адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх в Україні в умовах сьогодення?

Відповідь	Кількість	%
Високий	27	13,8
Низький	147	75,0
Не визначились	22	11,2
	196	100%

2. Чи, на Вашу думку, норми чинного законодавства, спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, можна вважати ефективними?

Відповідь	Кількість	%
Так	30	15,3
Ні	164	83,7
Не визначились	2	1
	196	100%

3. Чи можна, на Вашу думку, вважати ефективним використання технологій дистанційного навчання у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх?

Відповідь	Кількість	%
Так	54	27,5
Ні	28	14,3
Частково	71	36,3
Не визначились	43	21,9
	196	100%

4. Чи доцільно, на Вашу думку, прийняття закону, який регламентував би питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх?

Відповідь	Кількість	%
Так	154	78,6
Ні	3	1,5
Складно визначити	28	14,3
Не відповіли	11	5,6
	196	100%

5. Чи вважаєте Ви ефективним використання ІКТ у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх порівняно до його традиційного здійснення?

Відповідь	Кількість	%
Так	85	43,4
Ні	77	39,3
Не відповіли	34	17,3
	196	100%

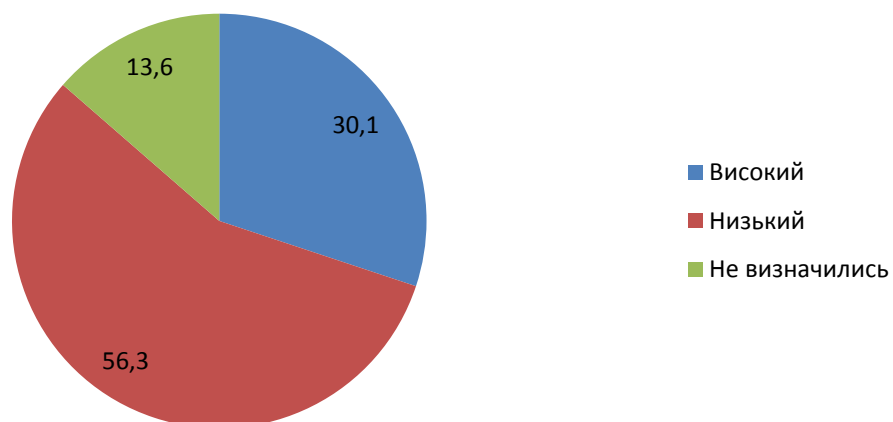
6. Як Ви оцінюєте якість адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх?

Відповідь	Кількість	%
Достатня	67	34,2
Недостатня	86	43,9
Не відповіли	43	21,9
	196	100%

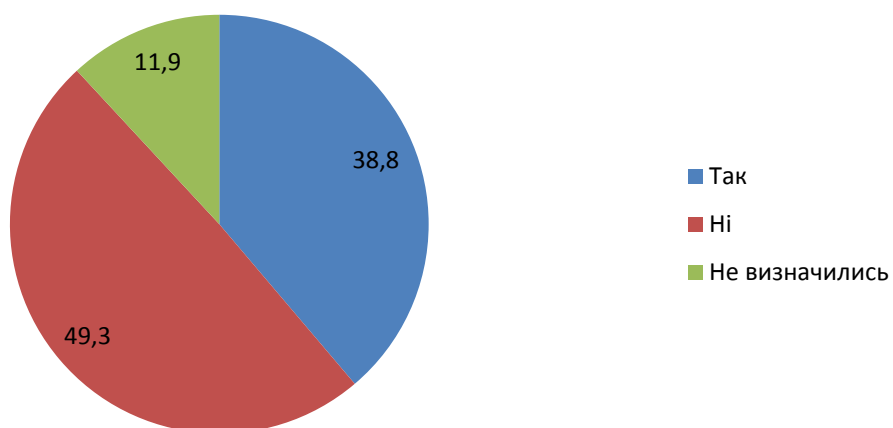
7. Чи достатнім, на Ваш погляд, є впровадження інтерактивних технологій у сферу профілактики правопорушень серед неповнолітніх?

Відповідь	Кількість	%
Так	60	30,7
Ні	93	47,4
Не визначились	43	21,9
	196	100%

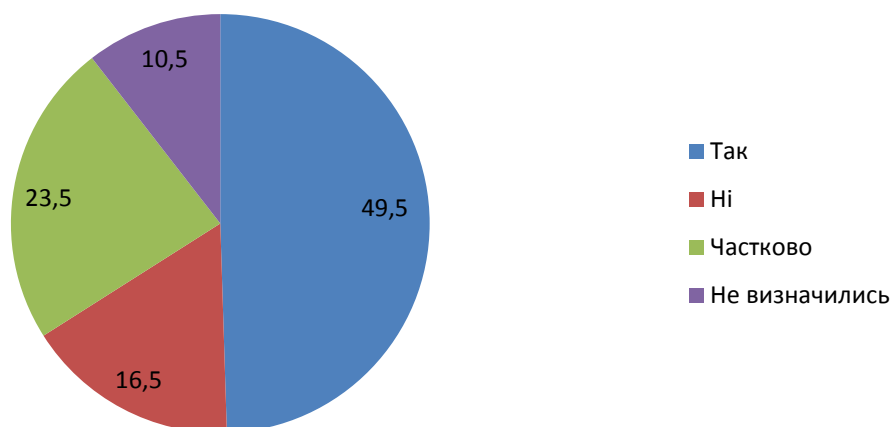
1. Як Ви можете оцінити стан адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх в Україні в умовах сьогодення?

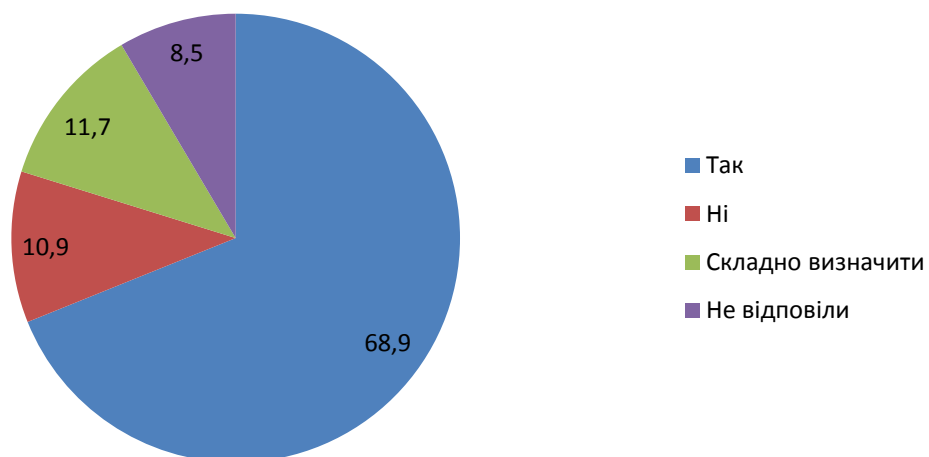
2. Чи, на Вашу думку, норми чинного законодавства, спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, можна вважати ефективними?

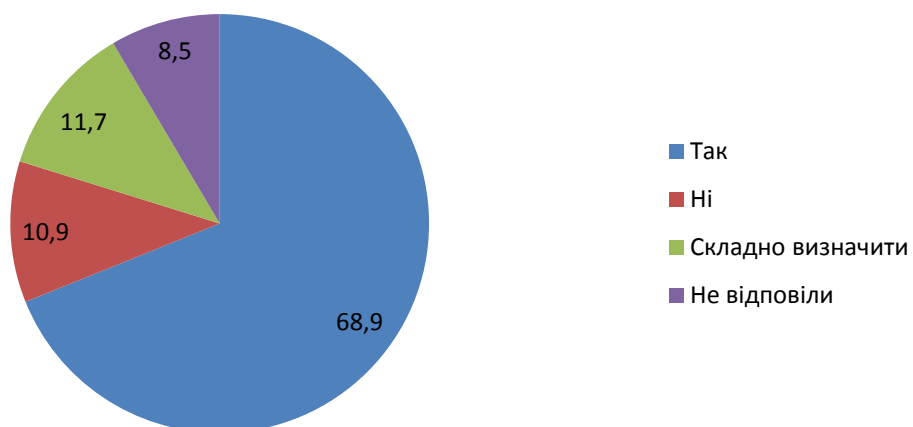
3. Чи можна, на Вашу думку, вважати ефективним використання технологій дистанційного навчання у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх?

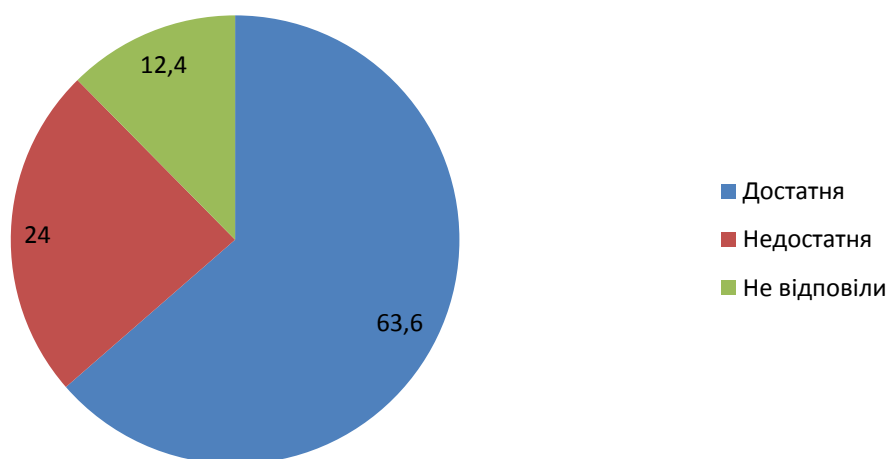
4. Чи доцільно, на Вашу думку, прийняття закону, який регламентував би питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх?

5. Чи вважаєте Ви ефективним використання ІКТ у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх порівняно до його традиційного здійснення?

6. Як Ви оцінюєте якість адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень серед неповнолітніх?

7. Чи достатнім, на Ваш погляд, є впровадження інтерактивних технологій у сферу профілактики правопорушень серед неповнолітніх?

